RANKRAŠČIO TEISĖMIS

LIETUVOS ISTORIJA

I DALIS

PROF. DR. J. YČO PASKAITŲ,
SKAITYTŲ 1928 M. PAVASARIO
SEMESTRE, ST. UŽRAŠAI

ŠTUD. HUM. DR. SPAUDOS KOMISIJOS 33 LEIDINYS
KAUNAS — — — — — — — — — — 1928 M.

RANKRAŠČIO TEISĖMIS



LIETUVOS ISTORIJA

I DALIS

PROF. DR. J. YČO PASKAITŲ,
SKAITYTŲ 1928 M. PAVASARIO
SEMESTRE, ST. UŽRAŠAI

STUD. HUM. DR. SPAUDOS KOMISIJOS 33 LEIDINYS
KAUNAS — — — — — — — — — — 1928 M.

Lietuvos istorijos naudingumas. Nauda kalbėjimo apie Lietuvos istoriją. Pirmos žinios, kalbančios apie lietuvius.

Lietuvos istorija yra mokslas, kalbąs apie lietuvių praeitį, bent nušvietimas lietuvių praeities. Kiekvienas lietuvis turėtų mokytis Lietuvos istorijos, tuo labiau inteligentas, labiau nusimanąs gyvenimo klausimuose, duodąs jai veikimo kryptį. Lietuviams Lietuvos praeities žinojimas yra būtinas dalykas. Kiekvienas inteligentas turi žinoti savo krašto istoriję. Ypa tas būtinumas yra reikalingas universitete, kurs duoda inteligentų, stovinčių visuomenės priešaky. Universitetui kuriantis buvo pastatytas reikalavimas, kad kas nors būtų skaitoma kiekviename semestre iš Lietuvos istorijos. O jei kada to nebuvo galima įvykdyti, tai buvo jaučiama profesorių ir studentų tarpe nepasitenkinimo. Savos istorijos reikalingumo šaknys yra iš senovės prietarų gadynės. Ir senovėje buvo reikalaujama mokėti savo istoriją. Ilgą laiką istorija buvo laikoma svarbiausiu mokytoju. Viduriniais amžiais buvo sakoma lotyniškai: historia docet /istorija moko/. Istorija = tai gyvenimo mokykla. Tačiau istorija, kaip gyvenimo mokykla, atrodytų dalis didaktiškųjų dalykų. Jei mes pastatytume klausimą apie istorijos, kaip mokančios gyventi, naudingumą, tai tą klausimą išrištume neigiamai. Juk istorija nusako tik tą, kas buvo praeityje, bet ji juk nenurodo, kaip žmogus turėtų gyventi. Istorija privalo būti objektinga, bešališka. Visa istorijos medžiaga turi būti taip nušviečiama, kad nepakreiptų žmogaus simpatijų arba antipatijų į kurią nors pusę, už arba prieš kalbamąjį faktą.

Yra iš senovės užsilikęs manymas, kad istorija nurodo žmogui ir jo tautai tam tikrą gyvenimo kryptį. Tačiau apie tokią istorijos naudą netenka kalbėti. Istorija moko ne daugiau,

kaip kiti mokslai. Istorija gali duoti naudos tik tiek, kiek mes išmoksime labiau laikytis bešališkumo, kiek mes mokėsime būti objektingais, valdyti savo simpatijas ir anti=patijas. Praeitis pati savyje turi lavinančios reikšmės, nes be praeities yra sunku suprasti dabartį, dabartis yra kilusi iš praeities. Tačiau istorija nesistengia numatyti ateities. Istorijoj visai nėra normų, įstatymų žmonijos vei=kimui ateityje.

Dabartis yra įleidusi šaknis į praeitį. Žmogus seka isto=rijos faktus, kaip jie vystėsi. Pridabojimas, pastebėjimas, kaip praeitis veikia dabartį, yra kaip ir panaudojimas, pa=maina eksperimento, esančio kituose moksluose, naudojamo tiesai surasti. Tikro eksperimento istorijoj negali būti, nes nėra galima sudaryti tokių gyvenimo sąlygų,kokios buvo prieš šimtus metų, faktams įvykstant. O kadangi negalima sudaryti sąlygų, tai negali būti ir paties eksperimento.

Kaip patriotiškai nusistatę aukštiname Lietuvos istoriją, taip susidaro daug nemažų sunkumų dėstyti pačią Lietuvos istoriją. Istorijos nauda yra tik jos mokslingume, sekime jos faktų per ilgą jų veikimą iki dabarties ir pastebėjime, kad dabarties faktų šaknys yra įleistos praeityje. Bet jau=smų istorijoj neieškosime. Pasididžiavimas, išaukštinimas savo praeities yra tos rūšies dalykai, kurie priklauso prie senovės didaktiško metodo, kurio tikslas yra išauklėti kar=štai savo tautą mylinčius piliečius. Universitete tokio tik=slo /patriotų auklėjimo/ neturėtų būti. Pati mokslo nauda yra didelė jau ir dėl to, kad mes, objektyviai ieškodami tiesos, randame tą tiesą. O Lietuvos istorijoj ieškojimas tiesos yra neretas dalykas, nes Lietuvos istorijoj yra tiek

daug iškraipytų faktų, tiek daug subjektyvumo. Todel mes tet=karčiais turėsime progos rasti tikrą tiesą ir ją nustatyti, kas ir bus mums paskatinimas prie darbo.

Lietuvos istorijos tikslas buvo įvairiai nušviečiamas. Lietuvių tauta susidarė savo politišką gyvenimą, apimdama didelius kraštus, kurie buvo ir dabar tebėra svetimųjų ap=gyventi. Lietuvių tauta svetimųjų akyse iškilo ir užsiliko, kaip pagonių, bemokslių, žemos kultūros tauta. Todel mūsų kaimynai nuėjo į mūsų tautos praeitį, praeities kapinynus, iš kurių surankiojo senovės kaulus, sudarė/ iš tų kaulų at=vaizdą Lietuvos praeities, sakydami, kad Lietuvos istorija jiems reikalinga tik tiek, kiek aiškina jų pačių istoriją. Garsus rusų istorikas Liubavskis net sako, kad geriausią at=vaizdą senovės Rusijos galima rasti, nuėjus į Lietuvos pra=eitį. Svetimšaliai tyrinėtojai tiek tyrė Lietuvos praeitį, kiek galėtų paaiškinti savo pačių praeitį. Lenkai irgi Lie=tuvos praeitį laikė savo bendra praeitimi. Čia esąs jų kul=tūros, švietimo, mokslo apsireiškimas. Didelis esąs jiems nuopelnas, kad per juos lietuviai gavę krikštą ir kultūrą.

Lietuvai atgimstant, lietuviams teko sukurti patriotizmo ugnį. Lietuvos žadintojai iš istorijos sulaukė daug pagel=bos. Pradedant nuo "Aušros" Lietuvos praeitis buvo vaizduo=jama, kaip garbinga praeitis, kaip epocha didvyrių, plečian=čių ir palaikančių garbę savo tautos. Tas romantizmo perio=das, kuriame tauta ir dabar beveik tebėra, buvo sukurtas istorijai padedant. Tada Lietuvoj negalėjo apsigyventi moky=ti lietuviai, išskyrus daktarus /gydytojus/ ir juristus, ku=rie laisvai galėjo čia praktikuotis. Todel tas romantizmo periodas yra medicinos daktarų sukurtas. Pavyzdžiu čia gali

būti Basanavičius, Kudirka, Pietaris.

Dr.Vinco Kudirkos Lietuvos himtas yra palaikas tos ro=mantizmo gadynės. Lietuviui buvo kalama, kad jis paeinąs iš aukštos, didvyriškos giminės /"Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia"/. Kadangi tai prieštarauja istorijos objektingumui, tai su tuo teks nekartą ginčytis. Mažiausiai galėsime pasinaudoti tokių romantikų žmonių darbais, net ir S.Daukantu, kurio raštuose yra labai mažai žymių, mokslui reikalingų. Tų žmonių rašytos istorijos prasideda nuo gi=liausios istorijos.

Lietuvos atgimimas prasidėjo nuo kalbininkų, kurių pir=miausiai buvo iškelta lietuvių garbė. Kalbininkai pastebė=jo senovės lietuvių konservatizmą kalboje, kalbos senumą. Tokia romantiška pažiūra sudarė didelį palinkimą į lietuvių kalbos studijas. Kalbos moksle gimė pastangos nurodyti, kad mumyse ne tik kalba, bet viskas labai sena. Toje vietoje, kur dabar gyvename, ieškota net rojaus. Lietuvių kalbai ir tautai mūsų gyvenamasis kraštas buvo pavedamas nuo dauge=lio tūkstančių metų. Becenbergeris buvo net įsitikinęs, kad čia gyventa lietuvių jau prieš 7000 metų. Vienas didžiausių argumentų buvo upės Jūros vardas. Becenbergeriui rodėsi, kad toje vietoje buvo geologijos senovinių periodų jūra. Kitas argumentas buvo tas, kad Kuršmarėse po vandeniu ran=dama viena vieta, žvejų vadinama "krantu". Iš to išvedama, kad bent 5000 m. pr. Kr. gimimą ta vieta yra paskendusi. O kadangi ši vieta vadinosi lietuvių kalbos žodžiu "krantu", tai čia jau tada gyvenę lietuviai.

Iš panašių dalykų atsirado palinkimas kalbėti apie di=džiausią senumą lietuvių tautos. Tačiau istorijos žinios

tokiems romantikų išvedžiojimams nėra palankios.

Seniausių žinių apie lietuvius galima rasti jau Romos imperijos laikais, kada viešpatavo Neronas. Tada buvęs toks didelis transportas gintaro į Romą, kad net visų gladiatorių šarvai buvo gintaru papuošti. Šią gintaro prekybą norėta surišti su lietuvių tautos praeitimi. Todel žinios apie gintarą buvo uoliai sekamos. Net chemikams buvo duotas ištirti gintaras, rastas Trojos griuvėsiuose, ar jis nepaeina tik iš Lietuvos. Chemikai gintaro sudėtį rado tą pačią, kaip ir Lietuvos gintaro. Gal būt, kad del gintaro prekybos ir romėnų minimi lietuviai.

II=jo amž. po Kr. gimimo geografas ir istorikas Ptolomėjus mini lietuvius. Jis pamini sudinus ir galindus, = tautas, patriotų lietuvių vadinamas sudavais, arba sudais ir galindais. Istorijoj negalima surasti, kad lietuvių vardas tada būtų žinomas, kaip bendras tautos vardas. Lietuviai, kaip nurodo linguistai, senovėje buvo ne tuo vardu žinomi. Būga sako, kad lietuviai, latviai, prūsai turėjo tada bendrą aisčių vardą. Jau I a. rašytojas Tacitas žino estus arba aisčius, gyvenančius į rytus už Vislos upės. Nurodoma, kad ir šiais laikais Frischhaffas'as lietuvių žvejų yra vadinamas aistmarę, kas irgi esąs parodymas, kad lietuviai senovėje aisčiais vadinęsi.

Sekantis faktas, kalbąs apie aisčius, yra iš daug vėlesnių laikų ~~/IX a./~~. Kaž koks pirklys Wulfstanas atklydęs į senovės Prūsus, kuris to krašto tautas vadina estii /anot Būgos = aisčiai/ . Tiesioginių Wulfstano žinių apie Prūsus nežinome. Wulfstano prūsų aprašymas buvo įdėtas anglų karaliaus Alfredo Didžiojo verčiamon P.Orosius'o knygon: "Historiarum lib. VII adversus paganos." Wulfstanas Prūsų šalyje radęs gyvenančius aisčius, kurių tarpe buvo aukšta civilizacija; aisčiai

turėję daug miestų./Truso miestas/uostas/, kurio vardas vėliau buvo prilygintas prie Drausen, netoli Elbingo, kur yra ežeras Drausen/. Tas mūsų patriotams labai patiko, nes Alfredas D. parašė, kad aisčių kraštas civilizuotas, turįs daug miestų, net aukštąjį luomą; žmonės moką sušaldyti ilgam laikui miru=siųjų lavonus; paprastieji žmonės vartoją alų, bet aristokra=tija = kumelių pieną; arkliai turį daug reikšmės, nes jų grei=tumas sudarąs žmogaus garbę ir pelną /žmogui mirus, jo turtai buvę skirstomi krūvelėmis pakely, o pirmas iš paskirtos vie=tos atjojęs gaunąs didžiausią krūvelę/.

Atrodo, kad kalbėti apie vieną lietuvių tautą negalima. Suskirstymas žmonių į luomus sulig gėrimu rodo, kad čia turi=me reikalo su keliais etnografiškais sluoksniais. Akštasis luomas, turbūt, bus buvęs susidaręs iš monadų, tada Rusijos stepose gyvenusių ir klajojusių po visas šalis. Dėl Wulfstano žinių tikrumo abejojimas keliamas dėl to, kad jis buvęs pirk=lys, o žinios iš pirklių nelabai yra patikimos. Wulfstanas sako, kaip ir kiek dienų jis yra keliavęs į Truso miestą, bet ne kiek dienų tame mieste išbuvęs. Dienos, kiek jis keliavo, yra nelabai patikimas statistikos davinys. Todėl pati žinia yra labai abejotina. Ir pasakojimo turinyje negalima kalbėti apie vieną tautą.

Jei mes ieškosime tikresnių žinių, tai pamatysime, kad mūsų istorijos pradžia prieina arčiau prie mūsų laikų. Ji prasi=deda apie 1000=tuosius metus po Kr. gim., kada randama apie lietuvius jau tikrų žinių. Tai yra tie laikai, kada Europoje tebegyveną pagonys lietuviai įkrito į akis Vak. Europos visuo=menei, kuri metėsi juos krikštyti. Jie siuntė dievobaimingus kunigus, tikslu geruoju, ramiu keliu, krikštyti pagonis.

Pirmos Lietuvos istorijos žinios yra kruvinos, surištos su tų žmonių krauju. Prūsai buvo artimiausi Vakarų Europai, todel ten ir atvyko pirmieji misionieriai. Prūsai, nužudydami tuos misionierius, daro kruviną mūsų istorijos pradžią.

Tolesnės žinios iš mūsų praeities yra surištos su vokiečių Ordeno atsiradimu Prūsų žemėje ir joje veikimu. Tai yra XIII amžiaus laikotarpis, kada vokiečių organizuota masė lenkų kunigaikščio Konrado ir vyskupo Kristijono pakviesta, atėjo prie Vislos tikslu krikštyti pagonis. Bet tos žinios atsiranda ne iš karto, bet tik 100 metų vėliau. Visas XIII a. praeina ordeno karuose su prūsais, todel nebūvę kada įvykių aprašyti. Tas žinias vėliau surašė Petras Dusburgas, pirmas lietuvių praeities žinių rašėjas.

II. Lietuvos istorijos šaltiniai.

Tirdami senesnius Lietuvos istorijos laikus esame priversti naudotis žiniomis iš kronikų, rašytų šaltinių. Mažiausiai mes turime rinkinių iš anų laikų lietuvių medžiaginės kultūros: archyvų, muzėjų, cietų iškastiems daiktams laikyti. Todel senesnius laikus tirdami esame pririšti prie vien kronikų ir metraščių, kurių apžvalgą tenka dabar mums padaryti. Rašytos žinios apie Lietuvą yra prie mūsų priėję daugiausiai atsitiktinai, per prekybą, karus, politiką, nukreiptą į Lietuvos krikštijimą.

Vokiečių ordenas, atvykęs į mūsų kraštą, iš karto negalėjo rasti žmonių, tinkamų istorijos rašymui. Kaip jau sakėme, visas šimtmetis praėjo ordeno darbe be jokio istorijos užrašo, nes jis taip buvo užsiėmęs karu, kad neliko laiko istorijos rašymui. Tik 14=tame amžiuje Prūsų žemėje pasirodo pirmas istorikas kronistas Petras Dusburgas, savo žinias rašąs, kaip

istorinę apysaką=romaną, kur duoda apie prūsus trumpų žinių.

Livonijos ordeno šaltiniai. Senesnieji kronistai, rašą apie Lietuvą, skaitosi rašėjai kito Lietuvos šono, iš Livonijos. Toks senesnis rašėjas yra iš Livonijos krašto, istorikas, kuris ligi šiol savo pavarde mums nežinomas, vardu Enrikas su nušaukimu Latvis. Enrikas Latvis buvo rašėjas XIII a., užrašęs viską ligi 1227 m. Jis pažino lietuvius, pažino latvius ir buvo karštas krikščionių tikėjimo sekėjas, be abejo kunigas, ir gerbėjas pirmųjų vienuolių, atėjusių iš Vokietijos Latvių, Kuršių, Sėlių krašto krikštyti. Tada buvo laikai vyskūpų Meinhardo, Bertoldo ir Alberto, laikai dievobaimingos kovos su pagonija.Kodel Enrikas vadinasi Latviu, išaiškinti tegalima tik pripuolamai. Jis galėjo kilti iš latvių tautos, paeiti iš tų laikų latvių vaikų, kurie mažamečiai misionierių buvo renkami į mokyklas, iš kurių išeidavo Kristaus tikybos kunigai. Tokie vietiniai kunigai buvo didžiausios vertės misionieriams. Ta tradicija, gamintis iš vietinių žmonių kunigus, palaikoma visur, kur ir šiais laikais yra tarp pagonių krikščionybės misijos. Prieiti prie žmonių gali tik tas, kuris gerai žino jų papročius ir kalbą. Enrikas Latvis gerai pažino vietos gyventojus. Pačioj kronikoj kelis kartus minimas kunigas Henrikas, kuris, kritiškai samprotaujant, yra pats rašinio autorius, užsiimąs žmonių krikštijimu.

Apie XIII a. Lietuvos visuomenę randame daug žinių pas Enriką Latvį. Pas jį mūsų tautos /lietuvių ir latvių/ atrodo pusiaukinės, bet turinčios savo organizaciją. Jų tarpe, kaip ir pas kitas nekultūringas tautas, pastebimas susiskirstymas į aukšteniuosius ir žemesniuosius visuomenės sluoksnius. Priešaky tautos stovi kunigaikščiai ir šiaip vadai, bet dar jokio

didesnio Lietuvos atstovo nematyti pas Enriką Latvį. Užpuoli=muose /Ryga buvo kelius kartus puolama/, žygiuose į latvius, pastebimi vadai, bet nesimato, kad Lietuvos valstybė jau tada būtų susidariusi.

Taigi Livonijoj yra kilęs pažymėtinas pirmaeilis Lietuvos istorijos šaltinis, Enriko Latvio parašytas. Ten pat yra ir antras Lietuvos istorijos šaltinis iš XIII a., rašytas vėliau už Enriką Latvį. Tai yra Alupekės "Rimotoji Kronika" Livų že=mės" arba Livonijos. Amų laikų kronikos nėra tas pat, ką mes dabar laikome. Jos tada turėjo tikslą duoti žmonėms pasiskai=tymą. Anais laikais kronikose buvo įvesta naujiena, tikslu kronikų žinias žmonėms prieinamiau teikti. Tada imta kronikas eilėmis reikšti, ritmiškai jas rašyti, kad lengviau būtų jas skaityti ir atminti, kas jose parašyta. Kaip ir Enriko Latvio "Cronicon Livonicum vetus", taip ir "Rimotoji Kronika" yra įdėta rinkinyje "Scriptores rerum Livonicorum" I=me tome. "Rimotoji Kronika" tame rinkinyje prasideda ~~xxxxx xixkxxxjx~~ nuo 1143 m. ligi 1290 m. Tą kroniką rašė žmogus, pažįstąs vieti=nių žmonių santykius, tikriausiai Kardininkų ordeno riteris. Tai yra istorinių žinių kompiliacija. Autorius aprašo ne tik, ką pats mato, bet ima ir senesnes žinias, surinktas pas pa=žįstamus arba iš senesnių rašytojų užrašų. Šaltinis lietuvių istorijai yra pirmaeilis, nes jame žinių apie Lietuvą yra la=bai daug. Trečias rašėjas yra žinomas iš pavardės Hermann von Wartberge, rašęs daug vėliau už pirmuosius, 14 amž., 1378 m. Jis irgi kompiliavo, pasiremdamas Enriko Latvio ir kitais met=raščiais, mūsų laikais dingusiais. Eiliuotos Kronikos jis be abejo nežinojo, ir iš jos žinių negalėjo savo rašte pateikti. Jis rašė galė XIV. a., daug vėliau, negu prūsų istorikas Petras

Dusburgas

<u>Vokiečių ordeno kronikos</u>. Prūsų istoriografai, istorikai, pradeda savo krašto istoriją rašyti per <u>Petrą Dusburgą</u>./Peter Duisburg/. Petras Dusburgas savo rankraštį "Ordinis Teutonici sacerdotis Chronicon Prussiae" 1326 m. įdavė ordeno viršinin= kui cenzūruoti. Dusburgas buvo ordeno narys, kunigas ir, kaip ištikimas ordeno tarnas, bijojo savo atsakomybe išleisti rank=
ordeno/
raštį be cenzūros. Tą rankraštį žiūrėjo ordeno viršininkas su padėjėjais, cenzūravo ir, be abejo, kenksmingas ordeno gar= bei žinias bus išbraukęs. Jo veikalas tilpo rinkinyje "Scip= tores rerum Prussicarum" I tome /Scriptores rerum Prussicarum susideda iš V tomų/. Kadangi lotynų kalba buvo labai mažai žinoma, žmonės buvo pratęs prie vokiškų knygų, tai toj kilo mintis pas vokiečių ordeno viršininką tą tekstą išversti į vokičių kalbą ir išpopuliarinti šitą ordeno istoriją. Taip 1331 m. <u>Mykolas Jarošynas</u>, ordeno magistro pavedamas, ir su= vokietino lotyniškai parašytą Dusburgą ~~xxxxxą~~.Kroniką. Vokie= čių tekstas irgi yra tilpęs rinkinyje "Scriptores rerum Prūs= sicarum" I tome, pradedant 303 pusl.

Dar viena svarbi mūsų istorijai apžvalga yra taip vadinama <u>"Annales Pelplimenses"</u> /Pelplino vienuolyno metraščiai/. Čia yra surašytos žinios iš kiekvienų metų paeiliui. Todel tas rašinys ir yra vadinamas metraščiu /anales = nuo žodžio anus= metai/. Tada užrašai vienuolynuose buvo daromi bažnyčios rei= kalais. Ten buvo surašomi mirusieji, pažymint mirties apysto= vas, kad kunigai per šimtmečius galėtų atsiminti prie mišių mirusių žmonių vardus. Tokiuose atvėjuose minimi ne tik atski= ri žmonės, bet ir žmonių grupės. Iš tokių metraščių galime sužinoti, kiek kuriais metais numirė arba buvo kare užmušti, ar žuvo prie kitos kokios progos. Kituose krikščionių kraštuo=

se

vienuolynų metraščiai prasideda nuo Velykų dienos užrašo. Tokie Paskalia /Velykų užrašai/, numatyti dešimtimis metų atskiruose dokumentuose, leido žmonėms svarbiausius įvykius dalyti sulig atskirų metų užrašų. Analia Pelplincusis tilpo Dusburgo kronikos rinkinyje "Scriptores rerum Prussicarum" I tome nuo 270 p.

Sekantis užrašas, rininy patalpintas, yra istotija, parašyta vieno Sambijos kanauninko: "Canonicus Sambiensis Epistomae gestorum Prussiae".

Penktas žymus senovės užrašas yra Kronika Duenamuende. Duenamuende yra tokia vieta Dauguvos žiotyse, kurioje nuo kelių šimtų metų stovi tvirtovė, kuri gynė Rygos miestą iš jūros nuo užpuolikų. "Duenamuende" Kronika irgi tilpo "Scriptores rerum Prussicarum" rinkinyje, II tome.

Abi metraščių rūšys, ir Livonijos ir Prūsijos rašytojų, mūsų praeities tyrimo darbams turi labai didelės reikšmės.

Lenkų metraščiai. Daug mažiau žinių apie senovės Lietuvą turi lenkų metraščiai. Kažin kodel taip atsitiko, kad lenkai mažiau duoda žinių apie lietuvių tautą, kuri vėliau šimtmečiais buvo artimiausia bendradarbė lenkų istorijos ir kultūros srityje. __ Eidami lenkų istoriko Kętrzynski'o bibliografijos kritika, istoriografijos nurodymais jo veikale "O rocznikach Polskich" /1896 m., Krokuva/, mes žinome, kaip pirmą lenkų rašėją apie senovės Lietuvą, Vincą Kadlubek'ą. Vincas Kadlubekas savo kroniką rašė XIII a. ir pats, kaip lenkų istoriografija nurodo, gyveno nuo 1160 iki 1220 m.

Antras lenkų veikalas, kalbąs apie Lietuvą, irgi yra iš XIII amžiaus. Jis yra užsilikęs iš XV a. rankraščio "Krokuvos mažoji kronika". Ši kronika, pasirėmusi Krokuvos kapitulos

užrašais, duoda žinių kompiliaciją ligi 1291 m.

Trečias lenkų šaltinis apie Lietuvą yra "Krokuvos Metraš=čiai", taip pat žinių kompiliacija ligi 1291 m. "Krokuvos Metraščiai" visą lenkų žinių turinį ligi XVI a. Ligi XVI a. istorikai kartoja žinias iš visos kompiliacijos.

Ketvirtas lenkų šaltinis apie senovės Lietuvą yra Poznaniaus kapitulos metraštis "Annales Capituli Posnaniensis" /Poznanės kapitulos metraštis/. Tas metraštis duoda žinias ligi 1390 m.

Svarbiausias betgi mūsų istorijai yra vienas lenkų kronistas, kuris lotyniškai vadinasi Longinus, o lenkiškai Dlugošz/Dlugo=šas/, parašęs "Historia Polonicae libri XII". Tai yra XV a. kronika, žinių rinkinys iš įvairių kitų, pirmiau pasirodžiusių, kronikų. Dlugošas naudojasi vokiečių užrašais, Dusburgo ir Ja=rošyno, prūsų metraščiais. Dlugošas buvo susipažinęs su Lietu=vos visuomene karaliaus Kazimiero laikais, nes jis buvo Kazi=miero vaikų mokytojas. Dlugošo darbas yra labai svarbus visai Lietuvos istorijos istoriografijai. __ Sekanti šaltinių grupė, kurią reikia turėti galvoj, yra rusų istorijos medžiaga apie Lietuvą.

Rusų istorijos medžiaga. Rusų istorijos medžiaga atrodo mums tikriausia, nes rusai nuo seniausiai pažino lietuvių tau=tą ir kraštą, ir dar prieš vokiečius ir lenkus susidomavo Lie=tuva /Rusai jau buvo susipažine su Lietuvos kraštu ir žmonėmis/. Senovėj buvo toks periodas, kuris davė progos manyti, kad lie=tuviai krikštą ir kultūrą galėjo gauti iš rusų, nes jie tai=kingai su rusais sugyveno, per juos vedė prekybą su kitais kra=štais. Lietuvių kunigaikščiai eidavo į Rusiją valdininkauti "kunigaikščiauti", giminiavosi su rusais, buvo pramokę jų kal=bos ir maišėsi vienos bendros istorijos organizacijon su rusais.

Rusų metraščiai dažnai yra geriausi istorijos šaltiniai.

Iš seniausių šaltinių yra taip vadinamas Nestoro rinkinys, kuris buvo surašytas tarp 1113 ir 1116 m. Tas rinkinys apie Lietuvą kalba neplačiai, nes tai yra kompiliacija, rinkinys įvairių, seniau užrašytų, žinių /Svod arba Izvod/. Šio rinki= nio sąstatas istoriografijos yra toks: Pirmoj vietoj įdėtas metraštis; antroji rinkinio dalis yra sutartys senovės Bizan= tijos ir rusų kunigaikščių, darytos prekybos tikslais; trečia dalimi įeina graikų kronisto Jono Malados kronikos vertimas ir Bizantijos istoriko Georgijaus Amaztolo vertimas; ketvirtą rinkinio dalį sudaro pasakos ir legendos apie pravoslavų šven= tuosius; paskutinė/5/ Nestoro rinkinio dalis susideda iš legen= dų apie kunigaikščius ir jų nuotykius. Čia yra tarp kitų ir padavimas apie šv. Vladimiro pasirinkimą tikybos. Visos tikybos atėjusios siūlytis rusams Vladimiro asmenyje, kai rusai panorė= ją krikštytis. Taip pas Vladimiro buvo atėjusios visų pakraipų tikybos: krikščioniškios, žydų, mahometų. Kiekviena siūlėsi, o Vladimiras ginčydavosi ir atmesdavo, kritikuodamas kiekvieną tikybą.

Nestoro rinkinys yra atspausdintas rusų kalba rinkinyje "Polnoe sobranie russkich lėtopisei"/Pilnas rinkinys rusų me= traščių/. Nestoro rinkinys savo žiniomis gali tarnauti ligi 1110 metų, kaip pagrindinis rusų istorijai. Jo laikėsi visi rašėjai. Kaip vėlesnis pasekėjas Nestoro rinkinio yra kompi= liacija žinių iš XII a., Kijeve surašyta. Ten randame mes ži= nių nuo 1111 m. ligi 1200 m.

Dar svarbesnis mums yra Volynijos metraštis /nuo 1205 iki 1292 m./. Tai yra labai gera kompiliacija, kurioj randame labai daug žinių apie Lietuvą ir jos senovės gyvenimą. Tą metraštį

kiekvienam būtinai reikia skaityti. Iš jo yra žinios apie Min=daugą, kai iš kitur apie jį beveik nieko nežinome. To metrašč=čio didelė yda yra ta, kad jame nėra datų, chronologijos. Faktai yra ne visai tvarkoje, nes trūksta datų, kurios kiek=vienai istorijai yra svarbiausias dalykas. Nežiūrint tų trūku=mų Volynijos metraštis istoriografijoj laikomas labai patikimu, teisingu. Tai geriausias XIII a. šaltinis apie Lietuvos įvykius valstybės formavimosi laikais. "Volynijos metraščio" tiesio=giniai nėra, nes knyga, kurioj jis yra įdėtas, vadinasi "Hypa=to Metraštis". Kažinkoks žmogus perrašinėjo tą rinkinį ir į jį įdėjo ir Volynijos metraštį.

Tenka paminėti dar ir kitus šaltinius, kuriuose Lietuva yra aprašoma. Toks šaltinis yra "Naugardo Metraštis", net trijų redakcijų. Jis duoda pirmą tikrą užrašą apie Lietuvą nuo 1183 m. Jame pasirodo jau Lietuvos vardas. Lietuvių tauta jau yra vadi=nama nuo krašto vardo "Litva", o Lietuvos žmonės "litovniki", nuo žodžio lietuvninkai.

Dar kitas minėtinas šaltinis yra "Laurentiaus kronika" iš XIV a., parašyta 1377 m. Toji kronika apima naujas žinias apie lietuvius nuo 1239 ligi 1248 metų.

Kitus ne taip svarbius metraščius galima dar paminėti: Tvero, Suzdalio, Pskovo metraščiai. Ne taip svarbios senovės Lietuvos istorijai yra ir vėlesnės kompiliacijos. XV, XVI amž. Minske yra surašytas, tikslu apginti savo politiką į Lietuvą, Sofijos "Voskresenskaja" ir "Nikonovskaja letopis". Tai yra sudrumstas šaltinis istorinių žinių. Maskvos politika vertė metraštininkus kalbėti apie jiems priešingą Lietuvą ne tiesą, bet iškraipytus faktus.

Iš rusų literatūros ne metraščio, bet poemos skiltyse yra

minima Lietuva, ypač kaip kariaujanti su rusais, veikale "Slo=vo o polku"Ugorevu". Ši poema yra parašyta XII a. gale, apima rusų kunigaikščių žygį prieš polovcus. Kadangi tame žygyje prieš polovcus dalyvauja artimiausias Lietuvai Naugardo=Siever=sko kunigaikštis Igoris /normanų=variagų vardas/, to žygio va=das, todel minima ir Lietuva. To veikalo autorius, turbūt, bu=vo kunigaikščio dainius, kurių tada buvo daug. Tokie dainiai prie kunigaikščių dvarų dainuodavo apie įvairius karo žygius. Ten žinios apie Lietuvą yra neabejotinos, originalios, teisingos.

Kaip nevertinti Lietuvos istorijos šaltinius, surašytus mano minėtose kompiliacijose, visgi tenka pastebėti, kad tos žinios, kaip vieno autoriaus surašytos, nors ir paremtos senesne lite=ratūra, yra laikomos netobulos, neobjektingos. Tikrą istoriją mes galime pradėti tais laikais, kuriuose yra surašyti origi=nalūs dokumentai, kur galima rasti jau tikrų žinių. Tokie ori=ginalūs dokumentai yra surašytos sutartys, kontraktai ir užra=šai taip vadinamoji Lietuvos Metrika. Lietuvos Metrika prasi=dėjo tais laikais, kada prie didžiojo kunigaikščio dvaro rašti=nės imta vesti raštai. Nuo XIV a. apie Lietuvą galime tikriau=siai istoriškai kalbėti, jei yra dokumentų, užsilikusių Lietu=vos metrikoje, archyvuose. Todel dabar ir tenka mums apžvelg=ti dar vieną Lietuvos istorijos šaltinį, tikriausią, patiki=miausią = Lietuvos Metriką.

Lietuvos istorijos tyrimo pamatiniai dalykai.

Palyginus gausybę svetimų metraščių, kalbančių apie Lietuvą, su Lietuvoj kulusiais metraščiais, Lietuvoj kilusieji metraš=čiai yra visai neskaitlingi. Iš pamatinių Lietuvos istorijai tirti dalykų galime nurodyti vieną žinių rinkinį = "Lietuvos Metriką". Tas metraštis pirma vadinosi "Didžiųjų Lietuvos

kunigaikščių metraštis" ir yra vienintelis metraštis, kuris buvo du kartu atspausdintas: vieną kartą Popovo, kitą kartą Danilavičiaus. Šio metraščio užrašai, rankraščiai yra keli. Vienas rankraštis, vadinamas Odencevičiaus rankraščiu, yra ra= šytas apie 1520 metus, išspausdintas Danilavičiaus. Antras rank= raštis yra rašytas XV a. gale, vadinamas Slutkų vienuolyno rank= raščiu. Šį antrąjį rankraštį išspausdino Popovas.

"Lietuvos Metraštis" atkreipė kelių autorių dėmesį. Apie jį yra nemaža knyga rusų kalba parašyta, Jablonskytės išversta. Tai yra Jakubovskio "Tautiniai santykiai Lietuvoje". Apie Lie= tuvos metraštį yra rašęs istorikas A.Prochaska, parašęs 1890 m. savo tyrimą "Liatopisec Litewski". Žinomas Lietuvos istorijoj mokslininkas Smolka, Krokuvos universiteto profesorius, mokinys vokiečių Waico, kuris suorganizavo "Monumenta Germanii istorika", atkreipė irgi visuomenės dėmesį į Lietuvos praeitį ir 8=me to= me Krokuvos Akademijos istorijos, filolog. skyr., išleido se= niausias Lietuvos kronikas.

Trečias Lietuvos Metraščio paminėjimas yra Igno Danilavi= čiaus, 1582 m. atspausdinant antrą kartą M.Stryjkowskio "Kroni= ką". Čia prakalboje yra tiriamas klausimas apie Lietuvos met= raščius. __ Apie Lietuvos metraštį įvairių Lietuvos istorijos tyrinėtojų pasireiškia dvi ryškios nuomonės. Pirmos nuomonės svarbiausias atstovas yra Smolka, kuris "L.Metraštyje" buvo linkęs įžiūrėti visai formalų, oficialų dokumentą, 1430 m. Vytauto, prieš pat mirtį, padiktuotą. Esą Vytautas tada buvo susirūpinęs šeimynos istorija ir laike susikrimtimo del vaini= ko pašaukęs savo raštininkus ir pats jiems padiktavęs visą is= toriją santykių tarp Algirdo ir Kęstučio šeimų. Jogaila piešia= mas juodai, jis esąs žiaurus Kęstučio ir Vytauto priešas, per=

sekiojęs Kęstučio šeimyną ir todel Vytautui daręs daug sunkumų.

Griežta nuomonė apie Liet. Metraštį, sakanti, kad tai yra tiesiog Vytauto diktantas, pasirodo perdėta. Laikyti metraštį oficialiu raštu negalime jau ir del ~~xxx~~ paties jo turinio. Jame yra tilpę kai kurie veikalai, kurie Vytautui buvo nežino= mi ir svetimi /Pav. Vytauto panegirika/. Pačią versiją apie Vytauto nusiskundimą Jogaila randame tik pas Smolką. Iš isto= rijos mes gerai žinome, kad Vytautas taikingai sugyveno su Jo= gaila. Nuo mažų dienų kartu auklėtas su Jogaila, Vytautas buvo visai kitokios nuomonės apie Jogailą, negu kad meno Smolka. Patį vainiką Jogaila irgi buvo sutikęs pripažinti, bet lenkų ponai ir jų politika tos karūnos neprileido. Taigi, čia mes negalime kalbėti apie Jogailos neapykantą prieš Vytautą.

"Lietuvos Metraščio" turinys yra žinių kompiliacija iš įvai= rių šaltinių. Pirma metraščio dalis kalba apie XIV a. nuotykius ligi 1396 m. Tai yra atpasakojimas bendros Lietuvos istorijos. Antra metraščio dalis yra metraštis, Smolenkko mieste surašy= tas, tarp 1431 ir 1436 m.,Vytautui mirus. Jis pats susideda iš 5 dalių. Sekančią metraščio dalį užima Smolensko kronika, su įžanga apie Vytauto Didžiojo viešpatavimą /Vytauto panegirika/. Toliau į metraštį įeina Podolijos kronika ir "Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštis", žinąs labai daug iš Lietuvos valstybės istorijos ir lyg oficialiai pranešąs apie visus įvykius Lietuvoje.

Poznanėje buvo surastas nuorašas "Lietuvos Metraščio". Mums nežinomu būdu tas nuorašas pakliuvo į tolimą Lenkijos mie= stą, kurio archyve ir buvo surastas. Tą metraščio nuorašą pir= mas surado ir literatūroje apie jį nurodė Petrapilio univer= siteto docentas Stanislavas Stašyckis. Tai yra artimiausias nuorašas, arčiausia prie originalo pasilikęs. Pats originalas yra pražuvęs ir jo dar nėra rasta. Poznanės nuorašas irgi 1396

mi baigia "Lietuvos Metraštį". Bė Smolensko metraščio pilnai ir vienodai atpasakota, kaip ir Slucko rankrašty, yra trečia dalis, kur patalpinta Vytauto panegirika, Vytauto mirtis, jo įpėdinių klausimas ir tt.

Poznanės nuorašas yra pilnesnis už kitus, nes apie kai kuriuos įvykius duoda daugiau žinių negu kiti nuorašai.

Jakubowskio yra nurodyta trys vietos, pilnesnės už kitų rankraščių tas pačias vietas. Rusų kalboj viena tokia vieta skamba šitaip: "I mistr neméckij pošlet nemcov na pomoč dobyvat gorod Polock"/Ir pasiuntė vokiečių mistras vokiečius į pagelbą prieš Polocko miestą/. Čia yra kalbama apie vokiečių pagelbą Švitrigailai. __ Antra tokia pilnesnė Poznanės nuorašo vieta kalba apie Kęstučio mūšį ir susitaikymą su Jogaila davė priesaiką Kęstučiui ir Vytautui niekada prieš juos neiti, bet paskui neišpildė priesaikos ir Kęstutį nužudė. Trečia vieta yra ta, iš kurios Smolka daugiausiai ėmė įrodymų Jogailos neapykantai prieš Kęstučio šeimyną. "Ir didysis kunigaikštis Vytautas sakė kunigaikščiui Jogailai: Pasiųsk, broli, didžiąjam kunigaikščiui Skirgailai žinią, kad jis priesiektų didž. kunigaikščiui Kęstučiui, mūsų tėvui, kad jis gali laisvai nuvažiuoti pas tave ir vėl laisvai grįžti, ir kad priesaiką duotų nuo savęs". __ Kiti rankraščiai sako žodis žodin vienodai apie tą patį įvykį tik tai: Kniaz Skirgailo prabu dast ot sebia i ot velikovo kniazia Jogailo". Šie rankraščiai ir kituose atsitikimuose, atrodo, mažiau yra informuoti, negu poznanės nuorašas. Taip pav. jie sako: "Kai pamatė Jogaila ir Skirgaila, kad jiems nebus galima užsilaikyti prieš Vytautą ir ordeną, nuėjo į Vilnių". Ta žinutė yra neaiškiai formuluota, nepasako aiškiai kas nuėjo į Vilnių. Poznanės nuorašas tą vietą truputį kitaip nusako

sakydamas, kad Vytautas su vokiečių kariuomene nuėjė ligi Vilniaus.

Mūsų dėmesį kreipia žmonių atsinešimas į Vytauto mirtį ir jų įvertinimas Vytauto viešpatavimo. "Lietuvos Metraštis" apie Vytautą pasako: "Kaip galima išmatuoti dangaus aukštybę ir jūrų gilybę, taip mažai tegalima atpasakoti Vytauto gyvenimą ir jo galybę. Jis valdė lenkų ir rusų žemes ir, stačiai galima sakyti, visą Rusijos žemę". __ Prochaska, remdamasis tuo Vytauto ponegiriku, atmeta visus aiškinimus, būk Lietuvos Metraštis yra šitą panegiriką pavogęs iš rusų metraščio "Voskresenskoje Lietuopis, kur panašiai esanti aprašyta galybė Dimitrijaus Donskiečio. Rusų metraščių rinkinyje 8=me tome, 53 pusl. ištikro Dimitrijus giriamas, bet Prochaska nesutinka, kad lietuviai būtų nurašę tą pagyrimą nuo rusų, bet dargi tvirtina, kad rusai nurašę nuo lietuvių.

Rusų metraščio Dimitriaus pagyrimas yra grynai literatinis. Bet jis vistik atrodo antro laipsnio literatinis pagyrimas, aukštesnis, gražesnis už pirmo laipsnio literatinį pagyrimą, kuriuo/ ir yra Vytauto pagyrimas. Vytauto pagyrimas nėra tokios gražios literatinės formos, kaip Dimitriaus pagyrimas, todel Vytauto pagyrimas negalėjo būti paimtas iš rusų metraštininkų.

"Lietuvos Metraštis" daug žinių apie Lietuvą neteikia. Paduodamas ankstybesnias žinias, taip pat ir vėlesnias žinias bei įvykius, Švitrigailos ir Zigmanto karus, pasilieka Lietuvos Metraštis neturtingas savo žiniomis. Pas kritikus yra nurodytos dvi vietos, sulyginamos su kitų metraščių vietomis. Taip Danilavičiaus metraščio nuoraše pasakyta, kad 1432 m. buvo didelė kova tarp Švitrigailos ir kunigaikščių Zigmunto . Tuo tarpu Pliskavos metraštis žino daug daugiau apie tą kovą. Tas

~~[illegible]~~ Metraštis žino, kad gruodžio 8 d. buvo mūšis tarp Švitrigailos ir Zigmanto; Švitrigaila surinko Polocko miestiečius, Smolensko žemės žmones ir vokiečius; Zigmuntas turėjo susirinkęs žemaičius; buvo susikirsta ir Švitrigaila turėjo pabėgti į Polocką, o Zigmuntas paliko mūšio pergalėtojas. Taigi, matome, koks didelis skirtumas žinių kiekybėje tarp "Lietuvos Metraščio" ir Pliskavos metraščio.

Svarbiausias Lietuvos istorijos pamatas yra užsilikęsi nelaimingoji "Lietuvos Metrika".

Lietuvos Metrika yra archyvas Lietuvos kunigaikščių nuo XIV ligi XVI amžiaus pabaigos. Tai buvo archyvas, susidaręs Lietuvos valstybės reikalais, kur galėjo surasti senų dokumentų ir sulyginti su dokumentų nuorašais, kilus kokiems ginčams. Lietuvos metrika ypač teismo dalykams Lietuvos valdovams buvo reikalinga, palyginant senesnius sprendimus. Kunigaikščiui važinėjant po Lietuvą, Lietuvos metrika buvo vežama kartu, kunigaikščio raštinės žinioje ir priežiūroje. Lietuvos Metrika nekartą buvo peržiūrėta, portvarkyta, ir po Rusijos įjungimo Lietuvos į savo sąstatą, rusų imperatoriui liepiant, 1794 m. pervežta iš Vilniaus į Petrapilį. 1798 m. Lietuvos Metrikos dalis, rusų valdžios nuožiūra, buvo perkelta į Maskvą. __ 1799 m. Prūsams atiteko buvusios Suvalkų rėdybos dalis. Tada prūsai pareikalavo iš rusų persiųsti dokumentus, kurie buvo Lietuvos Metrikoj ir lietė to krašto teritoriją. Tokiu būdu dalis Lietuvos Metrikos pateko į Berlyną, o kartu su ta dalim per apsitikimą ir tie dokumentai , kurie lietė Lenkiją.

1807 m., kai Napoleonui norint buvo sudaryta Varšuvos hercogystė, į kurią įėjo ir pirmiau prūsams atitekusi buvusios

Suvalkų rėdybos dalys, visa atvežta į Berlyną archyvo dalis buvo pervežta Varšuvon ir ten patalpinta. 1809 m. svarbieji Lietuvos Metrikos dokumentai buvo patalpinti Viešąjame Petrapilio knygyne. Ten pat tilpo ir dokumentai iš lenkų valstybės archyvo. Daug dokumentų iš Lietuvos Metrikos buvo išmėtyta po privačius archyvus, po privačius rinkinius.

1837 m. buvo tvarkoma visa archyve tilpusi Lietuvos Metrikos medžiaga ir skirstoma į atskirus skyrius, rūšiuojama atskiromis grupėmis. Tada visa Lietuvos Metrika buvo surašyta į XII grupių, kurias žemiau išskaičiuojame.

Į I grupę buvo įrašyta 123 knygos, kurios susidaro maždaug kelių šimtų puslapių, ligi 1000 pusl., apimančios užrašus, padarytus didžiojo kunigaikščio raštinėje.

II grupę Lietuvos Metrikos sudaro teismo bylų archyvas nuo 1406 ligi 1753 m, viso 317 knygų.

III.grupė susidaro iš politinių bylų, senų protokolų, kunigaikščių įsakymų pasiuntiniams, siunčiamiems į užsienius, instrukcijų, privilegijų. Tie visi dokumentai yra nuo 1525 m. ligi 1792 m., viso 30 knygų.

IV.grupę apima Lietuvos statistika, viso 90 knygų.

V.Lietuvos Metrikos grupė susideda iš 7 knygų.

VI grupėn priskirta dvi rejestrų knygos /Rejestrais vadiname tas raštinių knygas, kur yra užregistruojamos siunčiamosios ir gaunamosios bylos/.

VII.grupė susideda iš 20I knygos naujausių XVIII a. bylų, nuo 1720 ligi 1794 metų.

VIII grupę sudaro valstybės turto /inventoriaus/ knygos iš XVI ir sekančių amžių, viso 14 knygų.

IX grupėj yra naujos XVIII a. knygos, viso 165 knygos.

X grupė susideda iš senovės aktų originalų nuo XIII ligi XVI amž., esančių viešąjame Petrapilio knygyne.

XI grupėn buvo paskirto visos bajorų kilimo /kalbančios apie bajorų kilimą/ knygos, viso 53 knygos.

XII grupę sudaro Ptašickio žinia apie Lietuvos Metrikos var=tojimą, įvairūs žemėlapiai ir planai iš XVIII a.

Tai taip buvo sutvarkyta Lietuvos Metrika 1837 m. Nuo to laiko jau praėjo beveik 100 metų, o naujo pertvarkymo, peržiū=rėjimo neturime. __ Daug Lietuvos Metrikos dokumentų yra ats=pausdinta atskiruose rinkiniuose, ypač tuose veikaluose, kurių autoriai domėjosi Lietuvos istorija. Pavyzdžiu gali būti tokie veikalai, kaip Liubavskio, arba Dorpato univ. profes. Lapo, dabar gyvenančio Prahoje. Taip mums svarbūs yra prof. Lapo vei=kalai, kurie liečia Lietuvos istoriją po Liublino unijos /1569/ Taip pat svarbūs yra veikalai prof. Malinovskio, kuris daug ra=šė apie Lietuvos seimą ir tarybą. Tie visi autoriai, norėdami duoti progos patikrinti savo išvadas, savo veikalų prieduose yra atspausdinę daug Lietuvos Metrikos dokumentų. Taip pat visi tyrimai iš geneologijos /pav., Wolfo/ yra paremti Lietuvos Me=trikos dokumentais.

Dabar Lietuvos Metrika yra apgailėtiname stovyje. Rusai jau yra ją išnaudoję, kiek jiems tai buvo reikalinga. Rusams Lie=tuvos Metrika ypač buvo brangi tuo, kad ji teikė daug žinių apie rusų elementą Lietuvoje. Taigi tuo atžvilgiu Lietuvos Me=trika yra sunaudota, kiek tik rusai galėjo suspėti.

Lietuviai ne tik negali sunaudoti savo Metrikų, bet jie ne=gali ir prieiti prie jos. Nors Didžiąjam Karui pasibaigus buvo padaryta taikinga sutartis lietuvių su rusais, kuria rusai ža=dėjo Lietuvai grąžinti visus jos archyvus ir manė, kad tas da=

skubus, tolimesnės ateities dalykas. Rusai, negrąžindami Lietuvai Lietuvos Metrikos, archyvų, muzėjų ir kitokių senovės dalykų, teisinasi tuo, kad tuos visus senovės dalykus galės grąžinti Lietuvai tik tada, kada Lietuva atgaus savo sostinę Vilnių, kur senovėje buvo didžiųjų Lietuvos kunigaikščių raštinė ir kur susidarė muzėjai, knygynai, archyvai. Kol Lietuva be Vilniaus, tol Lietuvai, rusų nuomone, negali būti grąžinta jos Metrika, muzėjai, archyvai. Be to, rusai sako, kad lietuviai neturi nė tokių didelių pastatų, kur galėtų tilpti Lietuvos Metrika, nei prityrusių tam tikrų žmonių, kurie galėtų ją tvarkyti ir saugoti.

Mūsos pastangos grąžinti Lietuvai metriką nuėjo niekais. Jie tegalėjo aiškinti, kad tas klausimas yra dar nepribrendęs, Lietuvai nepalankiai rišamas, ypač nuo to laiko, kai rusų federacijos tarpan įėjo Baltgudija, kurioje gudų kalba yra vartojama kaip oficialinė kalba. Tas beveik galą padarė pastangoms išgauti Lietuvos Metriką, nes baltgudžiai prie jos irgi pareiškė pretenzijų. Savo teises į Lietuvos Metriką baltgudžiai pamatuoja tuo, kad dižiųjų Lietuvos kunigaikščių kanceliarijos raštai buvo rašomi gudų kalba, del to Lietuvos Metrika yra sandėlis senovės gudų kalbos. Kadangi federacija yra neformalus terminas, bet kiekviena federacijos dalis turi savo suverenumą, tai ir reikia prieiti prie išvados, kad kol paliks federacinės Rusijos tvarka, apie Lietuvos Metrikos grąžinimą kalbėti yra bergždžias dalykas. Taip pat Rusijos mokslininkai nurodo į Metrikos grąžinimą Lietuvai, kaip į didelį pavojų Lietuvos Metrikai, kaip į jos žlugimą del to, ką jau anksčiau esame sakę, būtent, kad Lietuva neturi nei žmonių, Metrikai saugoti, nei patalpų jai patalpinti.

Tuo būdu Lietuvos Metrikos klausimo rišimas tuo tarpu mums yra nepalankus. Mums lieka tik viltis, kad, kai mokslo darbai pas mus ir pas rusus bus pakankamai sustiprėję, bus prieita lietuvių prie Lietuvos Metrikos tvarkymo ir bendradarbiavimo su rusais, tiriant jos dokumentus. Tada galės būti spausdinami Lietuvos Metrikos dokumentai, o originalų pervežimas į Lietuvą neturės mums neturės jokios praktiškos reikšmės.

Jei tiriant Lietuvos praeitį Lietuvos Metraštis neduoda originalių, tikrų žinių /jis yra kilęs iš valdininkų, jų rašytas Vytauto laikais ir po jo mirties/, tai Lietuvos Metrika, kaip originalus kunigaikščių raštinės darbo vaisius, privalo būti mums didžiausias Lietuvos istorijos šaltinis.

XVI a. nuo Lietuvos Met.ikos buvo atskirti dokumentų originalai iš Lietuvos valstybės veikimo, ypač unijų, sutarčių su Lenkija dokumentai. Lietuvos valstybė nemaža rūpinosi del pamatinių Lietuvos valstybės dokumentų, unijų, bijodama, kad tie dokumentai Lietuvai susijungus su Lenkija, nepražūtų. Lietuvos visuomenės buvo pareikalauta iš Zigmunto Augusto, kad tie visi dokumentai būtų atskirai pas Radvilus Nesvyžiuje, jų archyve laikomi. Taip dar ligi XIX a. vidurio mes turime žinių, kad toksai archyvas tikrai buvo Nesvyžiuje. Bet įvykus Lietuvos padalinimui šie dokumentai buvo išvežti į Rusijos gilumą. Nuo pusės XIX a. visai negalim rasti jokių pėdsakų šio dingusiojo archyvo. Dar yra žinių, kad kai kurie daiktai iš Nesvyžiaus archyvo kaž kokio rusų generolo buvo išvežti į Odesą. Taip į Odesą pateko didelis rinkinys numizmatikos daiktų, pinigų ir medalių, viso 10 didelių dėžių. Tačiau kur iš Nesvyžiaus buvo išvežti pamatiniai Lietuvos praeities dokumentai, dar neteko užeiti jokių pėdsakų.

Lietuvos Metrika kaip tik tų dokumentų, buvsių Nesvyžiuje, neturi, ir tuo budu, beveik, galime sakyti, kad mūsų praeities tyrimo pamatas yra pražuvęs. Gal kada nors dar susiras šis Nesvyžiuje buvęs archyvas, kas būtų didelė lainė Lietuvos istorijai.

="="="="="="=

III. Senovės lietuvių tikyba. I/

Praeityje lietuvių tautos istorija ne vienodai prikłaukė Lietuvą supančio pasaulio atydą prie savęs. Jei mūsų kaimynai svetimšaliai ir interesavosi mūsų tautos praeitimi, tai tik tiek, kiek tas lietė mūsų kalbos senumą, tautinį lietuvių kūrybos grožį ir senovės lietuvių tikyba, kuri ypač yra daugelyje vietų nuodugniai aprašyta.

Šių paminėtų sričių tyrimas prasidėjo XVIII a. kada Prūsuose Neselmanas ir kiti jam padedą mokslininkai atkreipė vokiečių tautos dėmesį į estetiškąjį lietuvių ⁄ tautos grožį. Antrą kartą pasaulis buvo nustebintas lietuvių tautos XIXa., kada atsirado lyginamasis kalbų mokslas, kuris atkreipė dėmesį į lietuvių kalbą, kaip labai panašią į sanskritą. Pasaulis susidomėjo mumis mūsų kalbos srityje. Tyrinėtojus prie lietuvių senovės traukė ne tik jų kalba, bet ir jų senovės tikyba. Norėtųsi manyti, kad lietuvių tikyba prie savęs traukė todel, kad ji labai ilgai išsilaikė Lietuvoje. Viduramžiuose lietuviai buvo panainę turkus ir arabus, nes kryžiaus karuose į Lietuvą traukė visų Europos kultūringųjų tautų atstovai, verčiami pildyti duotuosius tikybinius pažadus. Lietuvai krikštyti buvo įsteigtas net atskiras vokiečių ordenas Prūsuose, bet nežiurint didelių ordeno jėgų Lietuvoje pagonybė atsilaikė dar apie 200 metų nuo ordeno atsikėlimo į Prūsus.

Toks senovės lietuvių tikybos atsparumas vertė svetimtau= čius domėtis ja. Susidomavę senovės lietuvių pagoniškąja tiky= ba lenkai ir vokiečiai prirašo daug tomų, kalbėdami vien tik apie ją. Ir mūsų laikinosios sostinės Kauno Laisvės Alėjoj yra pasireiškęs tas senovės lietuvių tikyba varde įstaigos, vadinamos "Karininkų Ramovė", kur laisvą laiką praleidžia di= dieji mūsų karininkai ir šiaip aukštieji žmonės. Vien žodis "Ramovė" mums primena visą eilę legendų, susidariusių svetim= taučių tarpe, kalbant apie senovės lietuvių religiją. Steigiant "Karininkų Ramovę" žodžiui "ramovė" buvo duota prasmė nuo žo= džio "ramus", taigi "ramovė" vieta, kur galima pasilsėti, nu= siraminti. Lietuvių kalbininkai K.Jaunius ir K.Būga sako, kad žodis "romovė", giminiuojasi su lietuvių žodžiu "rūme", kilu= siu iš indoeuropiečių prokalbės šaknies "rem, reiškiančio deg= ti, deginti /cremare/. Iš to žodžio yra išvestas lietuvių kal= bos žodis "rėmuo" ir senovės indų "ramas"=juodas, tai yra sude= gęs. Viduramžio vokiečių kalboje buvo žodis "ram", reiškiantis suodis. Tokiu būdu žodis "Ramovė" arba "Romuva" yra kilęs iš žodžio, reiškiančio degimą. Tie žodžiai yra surišti su ugnies kultu.

Lietuvių tautos ilgą laiką nenorėta priimti naujos krikš= čionių tikybos, prisilaikant savo senosios. Buvo kilusi mintis, kad lietuviai ilgą laiką išliko pilnoj nepriklausomybėj nuo kitų del to, kad buvo labai atsparūs savo senojoj tikyboj. Senovės lietuvių tikyba buvo labai klaidingai nušviesta. Sve= timšalių buvo sukurta legenda, būk lietuviai turėję savo atski= rą popiežių, kunigų luomą, savo centralinę šventyklą. Ta cen= tralinė šventykla buvusi tarp didelių miškų, joje buvę dievų stabai, dievų Trejybė. Šia legenda norėta pagražinti senovės

pagoniją. Ji nekartą buvo kartojama ir vėlesnių rašytojų. Gal niekad nebūtų senovės lietuvių tikyba pasidariusi tiek populiari, kiek pasidarė savo Romuva, Krivių=Krivaičiu, vaidylomis,.

Tačiau tai viskas yra tik romantiškos legendos.

Oirmas, kurs apie lietuvių pagonijos organizaciją pateikė žinių, buvo Dusburgas. Jis vienoj vietoj savo raštuose atsimena kaž kokį pagonių kunigą Krivę, gyvenusį Nadravės žemėje, arčiau prie Karaliaučiaus. Šita pagonių Krivės valdžia buvo pripažinta visoms lietuvių tautos giminėms. Jei nuo Krivės eidavęs koks nors pasiuntinys su tam tikra lazda /Dusburgas jį vadina "nuntius cum baculo", tai šio pasiuntinių paliepimų visos lietuvių giminės klausiusios.

Antras rašytojas, kalbąs apie tą patį dalyką, buvo Simonas Grunan, gyvenęs porą šimtų metų vėliau už Dusburgą. Jis parašė kelių tomų"Prūsijos kroniką", kurioje labai daug išpasakojo visokių būtų ir nebūtų dalykų apie senovės prūsų Romuvą ir jos buvusius Dievus. Simonas Grunon yra charakterizuojamas, kaip didžiausias Lietuvos istorijos falsifikatorius.

Trečias rašytojas, rašęs apie senovės lietuvių tikybą, buvo prūsų istorikas Hatknochas. Jis rašė irgi kroniką apie senovės prūsus, tačiau ją rašydamas padarė tai, kas dabar yra daroma laikraštininkų, kad straisnis išeitų vaizdingesnis = patalpino iliustraciją. Pas Hartknochą yra randamas gražus paveikslas, įdėtas knygos gale ir vaizduojąs senovės lietuvių Romuvą. Šitą paveikslą persispausdino XVIII a. "Das alte und neue Preussen". __ Romuvos atvaizde, įdėtame pas Hartknochą, vidury paveikslo yra atvaizduotas didelis ąžuolas, namai, kur Krivė gyvena, dievų statulos, viskas aptverta aukšta tvora; pati Romuva, kaip matyti iš paveikslo, yra vieta tarp miškų, esanti

toli nuo kitų gyvenamų vietų. Iš paveikslo susidaro labai ro=mantiškas įspūdis apie lietuvių senovės kultūros centrą, ku=riame gyveno Krivė, valdęs visas lietuvių tautas.

Romantiški padavimai iš senovės lietuvių tikybos atgaivino mūsų tautą jos atgimimo laikais. XIX a. romantiškąja lietuvių senovės praeitimi susidomėjo įvairūs žmonės. Iš garsiausių to=kių žmonių galime paminėti Kraševskis, kuris yra parašęs dau=gybę veikalų, mininčių senovės lietuvių praeitį ir jų tikybą. Be "Vitolo raudos" ir kitų apysakų, visas Lietuvos mitologijos turtas yra didžiuliame Kraševskio veikale "Litwa". Čia mums neteks aiškinti Kraševskio veikalų svarbumą atgaivinant Lietu=vos valstybę. Be Kraševskio, be abejo, lietuvių tauta nebūtų atgimusi, nes patys inteligentai, kalbą lenkų kalba, įgavo tau=tinės dvasios, pagarbos tautos praeičiai kaip tik iš Kraševs=kio lenkiškai rašytų veikalų. Perskaitę jo veikalus pradėjo jie kratytis nuo lenkiškų minčių ir kiek savaimingiau patys mąstyti.

Tos visos pasakos, kurios kalba apie Romuvą ir jos Krivių=Krivaitį, nėra istorinė medžiaga, nes ją patikrinti tame atvė=juje nėra galima. Labai daug yra argumentų, kalbančių prieš šias pasakas. Kituose senovės lietuvių tikybos aprašymuose yra tikslesnių žinių, kurioms galima įtikėti ir susidaryti apytik=rį senovės lietuvių tikybos vaizdą.

Pirmasis užprotokoluotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino posakis mums sako, kad senovės lietuvių tikyba vystė=si kunigaikščių tarpe. Ši tikyba buvo ne kokių nors prasčiokų prietaringa tikyba, bet ji buvo pritaikinta senovės lietuvių inteligentijai, kurioj ji ir išsivystė. Vieno Dievo supratimas, nežiūrint kad ir buvo daug dievų, jau buvo ir pas Gediminą.

Nors buvo garbinami ir daug dievų, tačiau jau kunigaikščių bu= vo suprantama, kad yra vienas Dievas, vyresnis už visus kitus.

Lietuvos krašto gamta, jos apsireiškimai, pradedant nuo žvaigždžių, baigiant žemės paviršiumi, buvo nuolatinė, mėgia= miausia senovės ~~lietuvių~~ pagonių tikybos tema. Mūsų dangaus žvaigždynai irgi įėjo į tikybos objektus, nors jie pas mus nėra taip ryškūs, jų fazės nepasirodo taip ryškiai ir nėra taip ge= rai susekamos, kaip Mezopotamijos ir Babilonijos danguje, kur kaip tik yra gimusi astronomija. Tačiau sprendžiant iš mūsų pa= sakų ir dainų, saulės, žvaigždžių, mėnulio, reikšmė mūsų seno= vės tikyboje buvo neabejotina

Mūsų kalba irgi yra veikusi į susidarymą įvairių pasakų apie senovės dievus. Saulė ir mėnulis visose kalbose atrodo įvairių lyčių atstovai. Vienoje kalboje saulė yra vyriškosios lyties, o mėnulis moteriškosios, kitų kalboje mėnulis vyriškosios, o saulė moteriškosios. Iš to susidaro pasakos, kaip mėnuo peršasi saulei ir veda ją, kitur tas procesas eina atvėrkščiai. Žvaigž= dės atrodo, kaip dievų vaikai.

Šios žemės gamtoje ~~ir~~ senovės lietuvis rasdavo sau švente= snius dalykus garbinimui, kas buvo gražūs mūsų krašto vaizdai, jaudinę lietuvio sielą. Didesnis gražumas yra tada, kur ~~kada~~ susi= jungia miškas su vandeniu. Iš miškų gražesni yra jauni gojeliai. Šios gražiosios Lietuvos gamtos vietos ir atrodo lietuviui pa= togiausios vietos savo dievams garbinti. Tokios vietos ir buvo lietuvių tiesiog garbinamos. Ąžuolai, liepos, sulaukę šimta= mečio amžiaus, irgi darosi pagarbos daiktais. Kai Lietuva apsi= krikštijo ir tada nenustojo gerbti tokių vietų ir medžių, kur pastatydavo kryžių ir prikaldavo įvairių šventųjų statulėlių es. Kai krikščionys ima kirsti tuos medžius XIII amžiuje, lietuviai

labai stebisi, kodel iš jų kraujas nebėgąs. Lietuviai tikėjo, kad tuose medžiuose gyvena dieviški asmenys, susidedą iš kraujo ir kitų medžiagų, panašių žmogaus kūnui. Neabejotinas dalykas, kad lietuviai tikėjo, kad dievybės gyvena ne tik kaip atskiros būtybės, bet kad jos laikėsi ir tarp žmonių, turėdamos su jais įvairių santykių. Dainose dažnai yra minimi "dievo sūneliai" ir "dievo dukrytės". Tas parodo, kad senovės lietuvių tikyboje artimumas tarp tautos ir dieviškųjų asmenų dar buvo nenutrūkęs, kai pas kitas tautas tas periodas, kuriame dievai gyveno kartu su žmonėmis, yra laikomas priešistoriniu. Pavyzdžiui, žydų pasakojimai apie dievo angelus, žemėje vaikščiojusius, yra randami tik senesnės istorijos perioduose. Prieš atvykstant krikščionims į Lietuvą, tas dievų artimumas buvo visai artimos, ne tolimos praeities dalykas. Todel pas lietuvius ir įsišaknijo taip giliai visokie prietarai ir burtai, kadangi prieš apsikrikštijimą bendravimasis su kito pasaulio jėgmomis buvo nuolatinis. __ Šale medžių ir kitų gamtos dalykų sudievinimo, dar labiau už medžius, negalinčius kilnotis iš vietos į vietą, buvo garbinami judrieji gamtos padarai. Taip senovės lietuvių buvo dievinami briedžiai, rupūžės, žalčiai, įvairūs paukščiai. Jie buvo garbinami del to, kad dievybė buvo visuose gamtos padaruose, ji buvo visur. Todel lietuviai ir tikėjo, kad ir gyvuliuose gyvena slaptingos dieviškos jėgos, reikalaujančios pagarbos. Jei tas jėgas žmogus garbins, tai nieko blogo jam negalės atsitikti, bet jei jis kokios/ jėgos negarbins, tai jam gali atsitikti daug blogo.

Iš kai kurių gyvulių buvo galima suprasti dievų valią. Iš šitų būtimų susidarė įvairūs prietarai, kurių lietuviai laikėsi ir apsikrikštiję. Taip rusų kronikose yra pasakojama apie

Mindaugą, kad jis priėmęs krikštą buvęs toks pat pagonis, kaip ir pirma. Jei jam iškeliavus koksai zuikis perbėgdavo per kelią, tai jis visada grįždavęs atgal, tikėdamas, kad toks ženklas buvo nelaimės pranašavimas. Ar atskiruose Lietuvos kraštuose kokie gyvuliai buvo patronai, kaip kad dabar matome įvairių Lietuvos miestų herbuose, sunku pasakyti. Tačiau mes žinome, kad visoje Lietuvoje buvo labai garbinamas tauras, didelis ra=guotas gyvulys, užsilikęs dar ligi šiolei Lietuvos miškuose. Kadangi taurą būdavo labai sunku sugauti, tai tokiuose laimin=guose atsitikimuose, kaip kad jį sugavus, jo oda buvo visų žmonių pasidalijama mažais gabalėliais, kaip talismanais, įgy=jančiais stebūklingą reikšmę. Tokie amuletai buvo nešiojami ant kaklų, norint apsisaugoti nuo įvairių nelaimių.

Nemažiau reikšmės senovės lietuvių tikyboje turėjo ir gyvu=lio spalva. Pav., yra žinoma, kad pas senovės lietuvius baltie=ji arkliai turėjo stebūklingos reikšmės. Pas slavus jie irgi turėjo daug reikšmės, nes specialiai buvo užlaikomi šventyklose /pav., Ringeno salos šventykloje buvo užlaikomas vienas toks arklys/. Iš baltųjų arklių lietuvių žyniai stengdavosi atspė=ti dievų valią ir ateitį.

Vilkas senovės lietuvių tikyboje irgi turėjo daug reikšmės, nes jų buvo visur labai daug. Buvo manoma, kad visi vilkai bu=vo atvaizdai vienos piktos dvasios, velnio, kuri visose vieto=se vilkų pavidaluose užpuldavo žmones. Vilkas pas senovės lie=tuvius turėjo "piktojo" prasmę, ir apie jį yra labai daug lie=tuvių pasakų, pasakojančių, kaip žmonės virstą vilkais ir vilkai žmonėmis. /vilkola~~ž~~kiai/. Tas yra pastebimas kaip bendras dalykas visoms ~~lietuvių giminėms~~ pasaulio tautoms.

Iš realių daiktų, užsilikusių senovės lietuvių tikyboje,

galima paminėti dar vienas dalykas, užrašytas popiežiaus huma= nisto Eneo Silvijaus Piccolomini, kuris tapdamas popiežium pa= sivadino Pijus II. Šis popiežius savo darbuose aprašydamas Europos tautų istoriją, pasakoja, kad suradęs kaž kokį Jeroni= mą ir Prahos, kuris buvo apsilankęs žemaičiuose Vytauto laikais. Tas Jeronimas Pragietis nuvykęs pas popiežių Enejų Silvijų Pic= colomini ir jam pripasakojo įvairių dalykų apie žemaičius, ku= riuos popiežius užrašė. Vienas iš tų dalykų svarbus yra pami= nėti, kuris pasakoja apie tai, kad lietuviai ir žemaičiai gar= binę plaktumą, geležinį kujį. Prie to plaktuko gyveno tam tik= ras kunigas. Misionieriui šitoks lietuvių plaktuko garbinimas pasirodė labai keistas ir nesuprantamas.

Vietos pagonys misionieriui aiškinę, kad su šituo plaktuku yra surišta sekanti legenda. Saulė vieną kartą nebenorėjo dau= giau šviesti. Pasirodė, kad vienas piktas burtininkas ją užbū= rė ir uždarė kalėjime, iš kurio tik tada išsivadavusi saulė, kai zodiako ženklai /gyvuliai matomi žvaigždyne/ šito plaktuko pagelba užmušę patį burtininką ir saulę išleidę iš kalėjimo. Nuo to laiko ir buvęs lietuvių garbinamas plaktukas, išvadavęs saulę iš nelaisvės.

Mums tas misionieriui nesuprantamas dalykas yra visai aiškus. Saulė buvo garbinama todel, kad jos reikšmė buvo suprantama lietuviams. Juk saulė veikia į negyvąją gamtą, duodama jai energijos. Jei nebūtų saulės, negalėtų būti jokios gyvybės. Pats žmogus pavasarį jaučia didelį saulės veikimą į jo kūną. Kaip lietuvių, taip ir visų kitų tautų pasakos apie raganavimą, burtininkus, saulės pašalinimą iš dangaus, yra surištos su idė= ja kovos šviesos su tamsa, šilimos ir šalčio, vasaros ir žiemos.

Saulės kultas pas senovės lietuvius buvo beveik pirmoj

ietoj. Iš tų laikų yra likę bačkų deginimas per Jonines ir iaip įvairios šventės, surištos su saulės atgimimu. Antroji eronimo Pra_iečio pasakojimo dalis, nors ir nesurišta su sau= ės kultu, bet yra surišta su kova, žinoma visiems germanams. ermanų mitologijoj irgi pasirodo buvusi tokia pat kova tarp go ir Turso, tarp dievų ir galingų asmenų, kurie kliudo die= ams žmones laimingus padaryti. Skandinavuose tokių plaktukų erbimas irgi buvo, kur tas buvo visai paprastas dalykas, nes, not jų tikybos, jų dievai be tų plaktukų nebūtų pergalėję pik= ųjų burtininkų. Tais plaktukais Skandinavų dievai skaldydavo avo priešų galvas.

Žemė ir jos vaisiai senovės lietuvių tikyboje taip pat buvo žėmę ne žemą vietą. Su saulės kultu, matyt, buvo surišta ir 'šventoji ugnelė". Ji yra tartum dalelė pačios saulės, dalelė jos siunčiamos į žemę energijos. Juk chemijos mokslas moko, tad dega tik tie daiktai, kurie yra priėmę daugiau saulės ener= gijos. Todel lietuviai neklydo garbindami "šventąją ugnelę", taip saulės energijos dalelę.

Mūsų istorija turi reikalo su padavimu apie Birutę, kuri prieš ištekėsianti gyveno Palangoje, kaip vaidilutė, saugojan= ti ir kurstanti "šventąją ugnelę". Ugnelė buvo saugojama ne tik šventose vietose, bet ir kiekviename kaime, nes kai ji už= gesdavo, būdavo didžiausia gyventojams nelaimė, kadangi ją bu= vo labai sunku sukurti. Del to ugnis ir pasidarė kaip šventa.

Antras paminėtinas dalykas yra padavimas apie lavonų degi= nimą. Ypač įdomus yra anų laikų /XI ir XII a./ lietuvių aiški= nimas, kodel mirusiuosius reikia sudeginti.

1896 m. Petrapily mokslo akademijos buvo išleistas Daukšos Katekizmas, E.Volterio reda_uotas. Tame leidinyje iš vieno

rankraščio, rusų senovės kalba rašyto, Malalos istorijos verti= me, pateko žinia apie šitą mitologišką dalyką. Rusas, kuris perrašinėjo šitą Malalos Istoriją, verstą iš graikų kalbos, nuošaly savo ranka parašė apie jam įdomų faktą, kaip lietuviai aiškinosi, kodel jie deginę savo numirėlius. Esą gyvenęs Lie= tuvoje kaž koks Sovijus /Sovii/, kuris buvo didelis burtinin= kas. Jis buvęs labai galingas ir todėl po savo mirties turėjęs pasikalbėjimą su savo sūnumi. Buvo rišamas tuose pasikalbėji= muose klausimas, kaip geriau esą laidoti numirusiuosius. Kai Sorijus mirė, jo sūnus jį palaidojo žemėje. Tada tėvas sūnui apreiškęs, kad jam esą neramu žemėje gulėti, nes jis čia nega= li pasilsėti, kadangi jis yra visų kirminų, vabalų ir kitų biaurybių ėdamas. Tada sūnus iškasęs Sovijų iš žemės ir įkėlęs jį į medį, kur įspraudė į dravę. Tada tėvas sūnui pranešęs, kad jam ir čia esą neramu būti, kadangi jam ramybės neduoda bičių ir uodų spiečiai. Tada sūnus pasigailėjo tėvo Sovijaus iškėlė jį iš medžio ir sudegino. Tada pagalios Sovijus sūnui pranešęs, kad jam čia labai gerai, yra pasilsėjęs, išsimiego= jęs /"Kaip kūdikis lopšyje saldžiai miegojau"/.

Tas visas padavimas apie Savijų atrodo nemažai keistas. Jį nėra išgalvojęs rašytojas, perrašinėdamas graikų Malados Istorijos vertimą. Tas dalykas perrašinėtojo, matomai, yra taip užrašytas, kaip jam aiškinę lietuviai apie lavonų deginimo reikšmę. Pats perrašinėtojas buvo krikščioniškos dvasios žmo= gus ir jam lavonų deginimas atrodė esąs priešingas krikščio= niškoms dogmoms, kalbančioms apie žmonių prikėlimą teismo dieno Jam atrodė negalimas dalykas, kad sudegintas lavonas galėtų prisikelti. Todel jis šitokį lietuvių atpasakojimą ir įdėjo savo rankraštyje, kaip labai keistą dalyką.

Pats žodis Savijus, turbūt, reikia suprasti kaip bendrinį pa=
gonų vardą. Pati žodžio galūnė rodo, kad tai yra būdvardis.
Būga nesiėmė aiškinti šio žodžio kilmės, bet pareiškė, kad la=
bai galimas daiktas, kad tai yra įvardis, rusų iškraipytas.
Taip lietuviai galėjo rusams sakyti "saviejie", o rusai galė=
jo to žodžio nesuprasti ir užrašyti "sovii".

Del tautų lavonų laidojimo būdo istorijoj yra laikomasi nuo=
monės, kad tai yra svarbus tautos tikybos apsireiškimas, savo=
tiška tautos tikybinė filosofija. Laidojimo būdas nėra visą
laiką toks pat, bet keičiasi, keičiantis žmonių pažiūroms.

Sulig archeologinių iškasenų Lietuvoje galima spręsti, kad
Lietuvoje lavonų laidojimas keitėsi kelius kartus nuo deginimo
ligi pakasimo ir atvirkščiai. Padavimai upie Savijaus laidoji=
mą yra iš seniausių laikų, kada dar tikyba nebuvo nusistovėju=
si ir nebuvo vienos pažiuros į lavonų laidojimą.

Kai kieno yra pastebima, kad negali būti lietuvių tautoje
sugretinimas saulės ir ugnies garbinimo su lavonų deginimu.
Ir dabar pasaulyje yra užsilikusių tautų, kurios garbina saulę
= panai. Panams atrodo, kad lavonų deginimas yra neleistinas
dalykas, nes tuo lavonų deginimu esanti užteršiama ir įžeidžia=
ma pati ugnis. Lietuvių istorijoje tikrai yra žinoma, kad jie
senovėje garbino ugnį. Taip XIV a. Bizantija vadina lietuvius
bedieviais, kurie garbina ugnį. Ugnies garbinimas Lietuvoj pa=
silieka ligi tol, kol jie apsikrikštijo. Ugnies garbinimo cent=
ras buvęs neva legendariškoje Romuvoje. Tačiau šitokių Romuvų=
šventyklų Lietuvoje buvo ne viena, kaip sako padavimas, bet
labai daug: Palangoje, ant Dubysos, Neries ir Nevėžio pakran=
čių ir daug kur kitur. Čia visur yra girdima apie ugnies gar=
binimo likučius. Dar kitaip "šventoji ugnelė" buvo vadinama

Gabija arba Pelengabija. Pas prūsus ugnis turėjo Panikės vardą. Žodis "panikė" dar XVII a. randamas senovės prūsų kalbos liku= čiuose, reiškiąs ugnį. Vėlės, mirusiojo sielos kultas irgi įėjo į senovės lietuvių tikybą. Mirusieji gyvųjų buvo kviečia= mi į svečius, vaišinami. Su tuo buvo surištos tam tikros apei= gos ir jų atlikimas. Iš šių apeigų dar daug kas yra užsilikę iki mūsų laikų. Taip kad ir "Vėlinės" yra su tam tikromis apei= gomis, mirusiųjų pagerbimui, surištos.

Wulfstanas, IX a. apsilankęs Lietuvoje, daug paduoda žinių apie senovės lietuvių laidojimą savo mirusiųjų. Apie tą dalyką daug jis kalba, ypač apie lietuvių mokėjimą sušaldyti savo la= vonus, kurie galėdavo beveik visus metus išgulėti nepalaidoti. Gal būt, kad tai buvo savo rūšies balzamavimas, kai žmonės, tikėdami žmonių nemirtingumui, stengėsi priduoti lavonui nemir= tingumo, amžinumo fazę.

Lietuvių burtininkai matą numirėlius ir kalbąsi su jais ir po jų mirties. XVI a. rašytojai pasakoja, kad žmonės kreipda= vosi į burtininkus, prašydami, kad jie pažiūrėtų, kaip miru= sieji giminės jaučiasi kitame pasaulyje. Burtininkai žiūrį, matą ir pasakoją gyviesiems apie jų mirusių giminių gyvenimą.

Tokie burtininkai lietuvių tarpe turėjo labai įvairių vardų. Jie vadinosi vaidylomis, vaideliotais, krivėmis, žyniais. Vie= nas tokių žynių vardas yra patekęs netikėtai net į romantinę literatūrą, kurioje sakoma, kad senovės lietuvių ugnis buvo garbinama vardu žnič. Tačiau dalyką ištyrus pasirodo, kad ne ugnis vadinosi žnič, bet tuo vardu vadinosi žynys, buriantis prie ugnies. Tas dalykas romantikų buvo sumaišytas ir iš jo padarytas pačios ugnies vardas žnič.

Ugnies garbinimas Lietuvoje buvo vienintelis kultas, kuris

reikalavo pastogės, trobesio. Jei yra prieita išvados, kad lie=tuviai pagonys neturėjo maldyklų = trobesių, tai yra daroma išimtis tik ugnies kulte. Prie mūsų klimato ugnies išlaikyti ištisus metus be jokios pastogės nėra galima. Taigi ir pas senovės lietuvius būtinai turėjo būti trobesiai, kur ugnis bu=vo saugojama nuo užgesimo. Buvo reikalingos malkos ir dežura=vimas, kad ugnis neužgestų. Degtukų tais laikais nebuvo, todel sukurti ugnį buvo labai sunkus dalykas. Dar prieš degtukams atsirasiant žmonės įkurdavo ugnį iš anglies. Visame kaime bū=davo viena vieta, ugnies židinys. Tame židinyje ugnis pelenais apiberta išsilaikydavo per visą naktį. Iš ryto visos moterėlės bėgdavo prie židinio, skubėdamos parsinešti ugnies ir ja įkur=ti kronnį. __ Jei tas buvo daroma dar visai nesenais laikais, tai senovėje ugnis irgi buvo palaikoma tam tirkuose trobesiuo=se. Del ugnies svarbumo gyvenime ji virto šventa. Jei šventoji ugnelė užgesdavo, plati apylinkė palikdavo be ugnies, kas bū=davo žmonėms labai didelė nelaimė.

Lietuviam gamta atrodė gyva, iš dalies net šventa. Ji jiems šventa buvo ne del to, kad jie jos ir jos reiškinių negalėjo suprasti, bet del to, kad pas lietuvius buvo nuo seno nusisto=jęs jai pagarbos, jos šventumo jausmas. Pati gamta lietuviams buvo prieinama. Jie patys daugiausia mito iš gamtos, medžioda=mi giriose žvėris. Lyginamojo kalbamokslio yra išvesta, kad pats žodis "medžiotė" reiškia tarp medžių sau ieškoti maisto. O žodis "laukas", pasirodo, yra būdvardis, kuriuo yra apibū=dinamas gyvas sutvėrimas, turįs kaktoje baltą vietą. Pas seno=vės graikus irgi buvo žodis "leikos", kuris reiškė baltas. Laukas ir yra miško aikštelė, kuri turi daugiau šviesos, tuo būdu, sulyginus su miško patamsiu, yra balta vieta. Visos lietu=
vių

sodybos buvo apaugusios miškais, kas lietuvio būde paliko įs=paudų, žavėdamas lietuvį savo grandioziškumu, didumu, šlamėji=mu, jame gyvenančių gyvulių daugumu. Lietuvis gamtą laikė savo motina, o pats jautėsi kaip jos dalis. Miške augęs lietuvis bu=vo ramus, taikus, su gerai išsidirbusiais jausmais. __ Pats miškas lietuviui daug ko teikė. Ypač lietuviai mėgo miškuose užsiimti bitininkavimu. Bitininkai su kaimynais megzdavo ryšius, pasidarydavo tarpusavy daugiau negu draugai, bijodami bites išnaikinti, elgdavosi taikingai ir broliškai tarpusavyje. Bi=tės lietuviui buvo stebuklingos, tačiau jas blogi žmonės galė=davę užkerėti ir išnaikinti. Pats lietuvis visur elgdavosi man=dagiai, bijodamas, kad neįsižeistų šventa gamta. Mandagūs ir taikingumo kupini lietuviai užsiliko ligi pat mūsų laikų.

Senojo lietuvio mandagumą randame užsilikusiose iš tų laikų dainose, kur yra apdainuojami rūtų darželiai, santykiai tarp bernelių ir mergelių. Visą gamtą, visą žmogaus gyvenimą su jo vargais ir džiausmais, niekas nemoka taip gerai apdainuoti, kaip lietuvis. XIX a. susipažinus su Rėzos kuriniais, kelian=čiais mūsų dainų vispusišką gražumą, nustebo pasaulis mumis, kad mes tokias gražias dainas turime.

Lietuviai senovėje buvo labáau vieningi savo pasauliožiūro=je, jų filosofija giliai išdirbta, išsivysčiusi, būdas ramus, gal kiek flegmatiškas. Lietuviai su savo būdu niekad nebūtų priėję prie karų, jei ne kaimynų noras juos užgrobti. Jie buvo labai prisirišę prie savo tikybos, tačiau nebūtų taip ilgai prie jos pasilikę, jei nebūtų matę krikščionių gobšumo, kuris ir baidė juos nuo krikščionių tikybos. __ Numirėlių garbinime pasaulėžiūra buvo kiek kitokia. Mirtis buvo didelė katastrofa, todel ji yra labai plačiai apeigų lydima. Numirėlių dalykais

užsiimti buvo atskiri žmonės, tam buvo sudarytos specialios raudos. Lietuviai bijojo numirėlių keršto, todėl jį laidodami stengėsi visokiais daiktais sudaryti numirusiąjam sudaryti geresnį gyvenimą. Lavono deginimas paėjo iš to, kad numirusiam reikia duoti ramybės, o lavonus, užkastus į žemę, graužia kirminai. Mūsų senovės tyrinėtojams ir kalbininkams lieka didelė dirva išaiškinti senovės lietuvių dievų vardus, tai, kas yra surišta su tikybos kultu. Tas yra labai sunku padaryti, kad prof. Būga su dideliu atsidėjimu ėmė tai daryti ir per ilgą laiką nedaug nebuvo galima nuveikti.

Valuinės kronika teikia daug žinių apie Mindaugą, bet kadangi Mindaugas buvo didelis jos priešas, tai ji jį visaip žemina ir tyčiojasi iš jo, sakydama, kad, nors ir priėmė krikštą, bet vistiek liko pagonis. Kaip Valuinės kronika, taip ir kitos mini labai daug būtų ir nebūtų lietuvių dievų vardus ir tuo į senovės lietuvių tikybos nustatymą įneša daug painiavos.

Pirma kildavo kalbos, kad pas lietuvius, prieš sudarant pasaulinę valdžią, buvo teokratinė=tikybinė valdžia. Lietuvius senovėje valdę kunigai, kurie visi klausę vyriausiojo = Krivių=Krivaičio. Tačiau tos visos kalbos yra nepamatuotos, neįrodytos ir labai lengvai sugriaunamos.

Lietuvių gyvenamosios vietos I/.

Lietuviai į dabatines savo gyvenamas vietas yra atvykę iš rytų ir ilgai klajoję po miškus, kol apsistojo žemės plotuose, esančiuose tarp Dubysos ir Vislos. Nors kraštas buvo beveik visas apžėlęs miškais, bet lietuviai greit prasikirto aikšteles ir ėmė dirbti žemę. Jie savo kultūrą atsinešė iš indoeuropiečių ir ją pritaikė naujam kraštui. Visas susisiekimas tų

I/ Plačiau žiūr. P. Klimo "Lietuvių senobės bruožai".

laikų.Lietuvoje ėjo tik upėmis, nes del miškų daugumo ir tanku= mo negalėjo būti jokių kelių. Svarbiausiu Lietuvos upė buvo ir yra Nemunas, kurio baseinia lietuviai ir gyvena. __ Dalis lie= tuvių gyveno toli į pietus nuo Nemuno, net ligi Pripetės upės, ligi Valuinės žemių, kur viešpatavo slavai=rusai. Šita lietu= vių dalis turėjo jotvingių vardą. Apie juos yra žinių net iš 983 m., kada su jais kariavo Valuinės kunigaikštis Vladimiras ir gavo iš jų duoklę. Jotvingiai buvo įvairiais vardais vadi= nami. Vokiečiai juos vadino sudavitais, kiti sudais arba sudavais.

Daugelis lietuvių giminių, kaip prūsai, sieliai yra jau vi= sai žuvę.

IV. Jotvingiai ir jų žlugimas.

Nėra tikrai žinoma, kaip ši lietuvių giminė vadinosi, ta= čiau mūsų kalbininkų yra nustatyta, kad tos giminės žmonių var= das lietuviškai buvęs jotvingiai. Lenkai juos savo raštuose vadina "jetszwanszyta". Katalikų raštuose jie dar vadinami "jentvensones", "jentvezi", o jų kraštas "Jetvezija" arba "Po= leksija". Paskutinis terminas "Poleksija" primena terminą "Po= liesė = pagirys. __ Jotvingių giminė buvo susidariusi iš prūsų padermės žmonių, apsigyvenusių Lietuvos pietiniame krašte. Jų gyvenamoji teritorija buvo tokia, kokią užima dabartinės Rusi= jos trys gubernijos, esančios toj vietoj, kur pirma gyveno jot= vingiai. Taigi jų teritorija buvo nemaža, ypač palyginus su dabartine Lietuvos užimama teritorija. XI ir XII a. jie gyveno į vakarus tarp Narevo ir Pripeties upės, vietoj, kur buvo ir yra rusų miestai: Naugardukas, Slonimas, Volkoviskas, Grodno ir Gorodiec. Tie miestai čia buvo dar prieš jotvingiams atvyk= stant, o jotvingiams atvykus atsidūrė iš visų pusių jų apsupti, lyg vidury jotvingių žemių. Aplink tuos miestus gyveno jotvingiai

o tuose miestuose rusai, tuo sudarydami kelias savo kolonijas. Kadangi jotvingių žemėje tuo būdu buvo susidariusios kelios rusų kolonijos, tai, kuriantis Rusijos valstybei, Kievo kunigaikščiai, jungdami apie save rusų gyvenamas žemes, sumanė ir jotvingius prie savęs prisijungti. XII amžiuje Kievo kunigaikščiams ir teko del tų kelių rusų ~~kolonijų~~ kolonijų žygiuoti į jotvingius ir priversti juos mokėti duoklę.

Pati istorija apie jotvingius žino labai maža. Ji žino vien tik apie jotvingių narsumą, karus ir plėšikavimą. Apie Jotvingius iš XII. a. girdime labai mažai. Jų veiklumas, nuolatinis kariavimas su kaimynais, kaip matome iš tų laikų metraščių, XI=tam amžiuje ypač buvo pasireiškęs. Tačiau, nežinia kodel, XII amžiuje jotvingių veikimas lbai mažai, bent metraščiuose, tepasireiškia, jo beveik visai nėra.

Pirmas lenkų rašytojas=istorikas, rašąs apie lietuvių tautos giminę jotvingius, buvo Vincas Kadlubek. Jotvingių kraštas Vincui Kadlubek atrodo, kaip labai apžėlęs miškais, gausus didelėmis pelkėmis, del to jis yra visiškai neprieinamas. Jotvingių krašte jų pačių miestų nesą. Jie kovoją tik iš pasalų iš miškų išpuldami, tačiau atviroj vietoj susidūrę su priešu jie visiškai nemoką kovoti. ___ Jotvingių tikyba tų laikų lenkams irgi buvo pažįstama, ką galime matyti iš jų raštų. Jotvingių tikybą lenkai pažymi, kaip tikėjimą į vėlių klajonę po mirties. Ši vėlių klajonė pasireiškia tuo, kad po kūno mirties jos pereinančios iš vieno gamtos kūno į kitą, ir taip klajojančios pasaulyje. ___ Iš negausių užsilikusių žinių apie jotvingius galime daryti išvadą, kad jotvingiai buvo tokioj kultūros stadijoj, kurioj iš žmonių darosi plėšikai. Taip jotvingiai mito tik tuo, ką jie atimdavo iš kitų savo kaimynų. Jie raštuose yra būdinami

kaip labai geri plėšikai, turį pakankamai jėgos ir narsumo. Kovose jie pasižymėdavo tap pat savo įnirtimu ir žiaurumu.

1192 m. Lenkijos karalius Kazimieras II užkariavo rusų ku=nigaikščių valdomą Drohičiną apylinkę ir susidūrė su jotvingių kraštu. Užkariavęs Drohičino apylinkę Kazimieras II mėgino žy=giuoti prieš jotvingius į jų miškus. Tame žygyje jotvingiai vengė atviro mūšio su Kazimieru II tris dienas, slaptydamiesi savo miškuose. Tada Kazimieras II sumanė jotvingius išvaryti iš miškų, xx pradėjo deginti jų trobas ir naikinti jų turtą. Tai pamatę jotvingiai išėjo iš miškų ir padarė su Kazimieru II taiką, duodami lenkams įkaitus, kaip garantiją, kad pildys padarytąją sutartį. Tačiau kai Kazimieras II su savo kariuome=ne išėjo iš jotvingių krašto, šie tuoj sulaužė padarytąją su=tartį. Lenkai vėl turėjo grįžti į jotvingių kraštą ir vėl ka=riauti su jais.

Jotvingiai daugiausiai susikirtimų turėjo su rusų kunigaikš=čiais, ypač su Volynijos kunigaikščiu Romanu. Taip Ypato /Hy=patijos/ kronika aprašo Volynijos kunigaikščio Romano žygį į jotvingius panašiai, kaip aprašė lenkų istorikas Vincas Kadlubek lenkų karaliaus Kazimiero II 1192 m. žygį į jų kraštą. Jotvin=giai, pamatę priešų reguliarę kariuomenę, slėpdavosi į miškus ir priešams sunku buvo kovoje su jais susidurti. Romanas gana dažnai darydavo žygius į jotvingių kraštą, matyt, turėdavo pa=siseKti, nes apie jį rusų užrašuose yra užrašyti žodžiai: "Romane, blogai gyveni /darai/, kad lietuviais /jotvingiais savo laukus ari". Romanas, matyt, savo žygiuose prieš jotvin=gius buvo paėmęs daug belaisvių, kuriuos parsigabenęs į savo dvarus paversdavo ~~xxxxxxxxxx~~ vergais, kurie turėjo dirbti jo žemę. Taigi lietuvių buvo ariama Volynijos žemė.

Pas plėšikus, kurie yra papratę pelnytis ir misti iš sveti= mo turto, paprastai būna skurdas ir kai kada badas. Jotvingiai, būdami tokie plėšikai, irgi kentė skurdą ir badą. Apie tą da= lyką yra šiek tiek žinių, kurios sako, kad jotvingiai, bado iš= tiktiį dažnai bėga pas rusus ir prašo suteikti jiems duonos. Tačiau kitais atvėjais jotvingiai prievartos keliu gauna tai, kas jiems yra reikalinga. Jotvingius traukė jų kaimynų turtin= gas gyvenimas ir ypač jie, beveik laukinė tauta, labai gerai mokėjo įvertinti sidabrą ir auksą, kurių beplėšikaudami rasda= vo pas savo kaimynus. __ Kadangi jotvingiai taip mėgo auksą ir sidabrą, tai labai galimas daiktas, kad jie samdydavosi kitiems už pinigus, kaip karo jėga. Metraščiuose irgi randame žinių, kad jotvingiai karan buvo samdomi už pinigus. Negalima prileis= ti, kad šitos metraščių žinios būtų tik prasimynmas.

Jotvingiai su kitais lietuviais buvo visiškai nedaug tesu= sirišę, nesudarė su jais vienos bendros valstybės. Tačiau ži= nome, kad jie kartu su Lietuvos kunigaikščiais Mindaugu ir Traideniu žygiavo į lenkų žemes, kartu su jais plėšdavo tas žemes. Iš tų žinių vistik nėra galima daryti išvados, kad jot= vingiai būtų klausę Mindaugo ir Traidenio, nors kartu su jais dalyvaudavo karuose prieš lenkus. Atvirkščiai, jotvingiai net prie progos stengėsi išnaudoti lietuvių tarpusavio vaidus. Puikiai tokius vaidus jie mokėjo išnaudoti Mindaugo laikais. Tuo laiku Mindaugui teko kovoti su susidariusia prieš jį koa= licija. Toje kovoje aktingai dalyvavo ir jotvingiai, bet jie stovėjo ne vienoje kurioje kovojančioje pusėje, bet abiejose. Taip matome mes jotvingius einančius su žemaičiais prieš Min= daugą, už ką gavo daug pinigų. Taip pat mes matome juos einan= čius su Mindaugu ir padedančius jam sumušti savo priešus, už

ką jie iš Mindaugo gavo daug aukso.ir sidabro. Taigi jotvingiai į lietuvių savitarpio kovas žiūrėjo ne idėjos akimis, bet nau=dos matymo akimis. __ Tarpusavyje jotvingiai mokėdavo sudary=ti stiprią organizaciją, ypač karui palaikyti. Todel tų laikų užrašai žino nemaža vadų=kunigaikščių, stovėjusių jotvingių priešakyje. Labiausiai tokių vadų yra minimi: Borut, Skomont, /Skumantas/, Šutr Mondulių, Stegut Vsegrovič. Žinoma tokie jot=vingių vadai turėjo duoti pavyzdį visiems jiems, būti pavyzdin=gi karo karžygiai, del ko jie pirmi žūdavo karuose. Tų vadų skaičius su laiku vis mažėja, vedant plėšikavimo gyvenimą. Tie vadai buvo labai narsūs, todel priešai džiūgaudavo, kai pasi=sekdavo juos nužudyti. Vieną kartą jotvingių vadas Skomontas buvo labai nuteriojęs Volynijos kunigaikščio žemes. Užtai, kai volyniečiams pavyko jį suimti, tai nukirto jam galvą ir ją vie=šai iškabino ant baslio. Tokių vadų galvų iškabinimų ant baslių pasitaikydavo gana dažnai. Pačių jotvingių vadų buvo daug, bet jie ir žūdavo ištisais būriais. Taip yra žinoma,kad 1248 m. žuvo 40 jotvingių kunigaikščių.

Kadangi jotvingiai beplėšikaudami naikino rusų ir lenkų že=mes, tai jie visad panaudodavo progą ir eidavo prieš juos ka=riauti. Taip daug lenkų ir rusų nuėjo kryžiaus karan, kurį po=piežius Inocentas IV buvo paskelbęs prieš jotvingius.

Jotvingių politikoje nėra matoma jokios pastovios linkmės. Jie visur žiūrėdavo savo pelno ir, kaip tikri plėšikai, bendra=darbiavo su tuo, kas jiems brangiau mokėdavo. Taip mes matome dažnai lenkų=rusų kovose jotvingius einant su rusais prieš lenkus arba priešingai. Jie buvo tikri oportunistai,t.y.,tokie žmonės, kurie žiūrėjo tik progos.

Ypato metraštis savo skiltyse paduoda vieną labai įdomią ir charakteringą jotvingių karų vaizdą iš 1249 m. Tais metais Volynijos kunigaikštis Danielius, Romano sūnus, su lenkų val=

lovais Kazimioru ir Konradu, įsiveržia į jotvingių žemes ir pradeda jų užkariavimą. Jotvingių žemėje jie sudegina daug kaimų, bet patys jotvingiai niekur nepasirodo ir su jais muštis nepavyksta. Po kiek laiko pas Volynijos kunigaikštį Danielių atvyko jotvingių pasiuntiniai ir pranešė jam,kad jis su savo kariuomene paliktų juos ir lenkus, ir grįžtų namo, pažadėdami ant jo nepulti. Danielius pažadėjo tai padaryti. Naktį jotvingiai užpuolė lenkų kariuomenę, bet pasirodė, kad rusai juos apgavo ir nepasišalino. Lenkai ir rusai bendromis pajėgomis išvaikė jotvingius, kurie vėl pasislėpė miškuose. Po to lenkai ir rusai persiskyrė ir grįžo namo. Pakeliui grįžtančius rusus užpuolė jotvingiai, keršydami už pažadų sulaužymą. Bet ir tas mušis jotvingiams nepasisekė, nes lenkai buvo nėtoli nuėję, paskubėjo rusmms pagelbon ir tuo būdu vėl vieni kitus išgelbėjo. Dar trečią kartą jotvingiai bandė pulti savo priešus, kai jiems talkon buvo atvykę prūsai ir bartai. Jie visi bendrai jau buvo pceiną mūšin, bet prūsai ir bartai, pamatę skaitlingą priešų kariuomenę, nusigando ir paliko vienus jotvingius. Esą prūsai ir bartai jotvingiams pasakę: Argi jūs galite sulaikyti bekrintantį medį jėtimis? Jei negalite, tai kaip jūs galite norėti pulti tokią stiprią ir gražią kariuomenę? Tame kare buvo sunaikinti visi jotvingių kaimai, visi trobesiai ir klėtys su javais sudeginti, o jie patys pasitraukė į miškus.

Po 1249 m. žinios Ypato metraštis paduoda dar kitų žinių, kalbančių apie jotvingių norą savo pablogėjusius reikalus pataisyti kitu būdu. Taip Mindaugui kovojant su savo prišais, jotvingiai pasidaro samdininkai, gauna daug sidabro, už ką duoda Mindaugui paramos. Tačiau Lietuvos kunigaikščiui jotvingių -plėšikų bendradarbiavimas buvo nepatogus, ir jis stengėsi jų

atsikratyti. Tam tikslui jis jotvingius, kartu su jam nepaklu=sniais žemaičiais, dovanojo vokiečių ordenui.

Dar iš 1259 m. yra žinia, kad jotvingiai susidėję su toto=riais ir kartu su jais žygiavo prieš Lenkiją. Su šia žinia mes jau esame beveik prie išsėmimo galo šaltinių apie jotvingius. XIII a. pabaigoje jotvingių veikimas jau beveik baigiasi.

1269 m. jotvingiai dar plėšikauja lenkų žemėse = Kujavijoj. Ir 1278 m. jotvingiai su vienu lietuvių kunigaikščiu Sirpūčiu kariauja Kujavijoj. __ Yra žinia, kad 1282 m. Lietuvos kuni=gaikščio Traidenio žygyje į Lenkijos žemes dalyvauja ir jotvin=vingiai, kartu plėšdami lenkus. Jotvingiai buvo netikėtai už=pulti Lenkijos karaliaus Leškaus Juodojo ir žuvo mūšyje su juo. Šitą žinią galima laikyti paskutine iš jotvingių kovų istorijos.

Rusų metraščiai jotvingius vadina "gordyje",kas reiškia pik=ti, nepermaldaujami, žiaurūs, bet ne išdidūs ar ba puikūs, ku=rią reikšmę žodis "gordyje" įgijo jau vėliau.

Jotvingių giminė žuvo nuo kardo. Tačiau jų žūta ne pamažu, o staiga, vienu kartu. Tas yra nustatoma išeinant iš to, kad tame dideliame krašte, kuriame senovėje gyveno jotvingiai, vie=tų varduose nėra palikę jokių pėdsakų, kurie rodytų, kad čia būtų buvę gyventa kokios kitos tautos, kalbėjusios į lietuvių kalba panašia kalba = jotvingių. Tautoms maišantis paprastai naujiems ateiviams persiduoda upių, kaimų, ežerų vardai, kurie išlieka ir tada, kada tų vardų autoriaus=tautos, jau nebėra gyvųjų tarpe. Jotvingiai išnyko nepalikdami jokių pėdsakų.

Kalbininkams sunku yra susekti, prie kokių lietuvių kalbos tarmių priklausyta jotvingių kalbos. Iš jų kalbos tėra užsilikę keli mažmožiai, kurių mes irgi neturėtume, jei XIII a. gale vokiečių ordenas Prūsuose nebūtų pakeitęs jotvingių likučiams

gyvenamąją vietą. Tada vokiečių ordenas dalį jotvingių išgabe= no iš jų žemių ir nuvežė juos į Prūsiją, į šiaurę nuo Karaliau= čiaus. Iš vokiečių šaltinių ir sužinome kelius nažmožius apie jotvingių kalbą ir jų pagoniją. __ Jotvingių dalis, nugabenta už Karaliaučiaus į šiaurę prie jūrų, išgyveno ten dar gana il= gai. Jie, vadinami sudais arba sudavais /šiaurės jotvingiais/, ten dar tebegyveno prieš kelius amžius. Dar XVI a. jie ten tebesilaikė savo kalbos ir pagoniškosios tikybos. Jų tikybos likučius atvaizduoja, paduodami sekantį mažmožį. Sudavai esą garbinę ugnelę, laidodavę savo lavonus gerai išgėrę ir vis kas kartą užgerdami, kreipdamieši į numirėlį: "Sveiks mūsų priete= liau". Laidodavę jie numirėlius su peiliais ir kitais ginklais rankose, jais švaistydamiesi ir perspėdami velniius, kad šie neitų artyn prie numirėlio: "Picola, begeite, begeite"./Velniai, bėkite; bėkite/. Štai žinios apie jotvingių gyvąją kalbą sudavų kraašte. __ Yra užsilikę ir keli vardai senovės jotvingių gyven= tame krašte, tariami jotvingių kalba: Ežeras, Gailia /baltas/, Kirsna /juodas/, Leipalingis, Meiruninken ir kiti.

Spręsdamas iš jotvingių kalbos likučių prof. Būga jų kalbą priskyrė prie prūsų tarmių. Del to reiktų manyti, kad jotvin= giai, bendroje lietuvių kelionėje priėję prie Nemuno tarp Gar= dino ir Kauno, nuklydo nuo prūsų giminių, su kuriomis kartu keliavo, į pietus nuo Suvalkijos ežerų ligi Pripeties upės, kuriame žemės plote ir apsigyveno. Šiame savo užimtame krašte jie išgyveno ligi XIII amžiaus pabaigos ir išnykę paliko laisvą teritoriją slavų tautų kolonizacijai, rusams ir lenkams.

Jotvingių kultūra bendrai nebuvo žemesnė už kitų tų laikų lietuvių kultūrą. Jie pažino, kaip žemdirbystę, taip ir gyvu= lininkystę. Tačiau jotvingiams, kaip ir visai prūsų tautai,

trūko valstybinio talento ir jie nemokėjo ir nespėjo stiprios valstybinės organizacijos priešams atremti. Jotvingių priešų buvo perdaug, o jie patys buvo perdaug įsikišę į svetimų žemių tarpą. Kai žuvo jotvingių kunigaikščiai= vadai, jotvingiai nu= stojo jų iniciatyvos ir narsumo, o todel jotvingių likimas bu= vo išspręstas ir jie turėjo žūti.

Iš 1256 m. jotvingių karo su Danieliumi yra žinomi kelių jotvingių kaimų ir trijų valsčių vardai. Dabar tose žemėse irgi yra žinomi, rodos, trys valsčiai, kuriuose žmonės dar tebekal= ba lietuviškai. Tai yra Daūnava, Jatvėz, Zasyčiai, esą į pietus nuo Nemuno ir didelio Lietuvos miesto Lydos. Tačiau nei prof. K.Būga, nei prof. Volteris, kurie prieš karą buvo nuvažiavę į tuos valsčius, nemokėjo suprasti ir nustatyti, kokiu būdu seno= vės jotvingių žemėje atsirado lietuviškai kalbą žmonės. Kilo klausimas, ar tai yra senovės jotvingių likučiai, ar tai vai= siai naujos kolonizacijos, ėjusios iš Lietuvos jau baudžiavos laikais, ponų sudarytos. Šios problemos apie lietuvių nuvyki= mą toli į xxxxx pietus išrišimas lieka atviras.

Tai tiek mes žinome apie jotvingių tautą, kuri, galima saky= ti, viena iš pirmųjų pranyko iš lietuvių tautų tarpo. Tačiau medžiaga tos tautos gyvenimo ir veikimo Lietuvos istorijai yra brangi tuo, kad ji padeda sužinoti lietuvių tautos kultūros laipsnį iš tų senų laikų, nuo kurių istorija jau turi kad ir ne= gausių žinių apie jotvingius, o apie kitus lietuvius dar nieko nežino.

Svarbiausia jotvingių žuvimo priežastis yra ta, kad jų tauta karuose nustojo savo vadų=kunigaikščių. Antra jų žuvimo prie= žastis yra ta, kad tarp jų ir kitų lietuvių nebuvo jokių pasto= vių ryšių. Jotvingiai buvo plėšikai, kurių jėgas galėdavo

nuoirkti. Pati Lietuva paramą gaudavo iš jų tik tada, kada jiems būdavo gausiai užmokėta sidabru ar auksu. Tačiau šie maž=možiai yra tipiški visai anų laikų lietuvių tautai. Visi lietu=viai tada buvo panašiame kultūriniame ir organizaciniame stovyje.

Prie lietuvių tautų kapinyno reikia dar priskaityti ir ki=tas tautas, kaip kuršius, sėlius, prūsus, vakarų ir rytų galin=dus. Taigi nuostolių Lietuva etnografišku atžvilgiu turi nema=žai. Visos šios paminėtos lietuvių tautos ir tautelės žuvo dar XIII amžiuje, kai dar nebuvo susikūrusios Lietuvos valstybės. Tačiau šių tautelių žuvimas nevisada sudarydavo mūsų tautai nuostolio, nes kai kurios jų, kaip kuršiai /curones/, gyvenę į šiaurvakarius nuo lietuvių tautos žūdami susiliejo su lietu=vių dalimi. Taip pat sieliai /selones/, gyvenę į rytus nuo lie=tuvių tautos /Zarasų apskrity, Žemigalijoj, Ilukšte, Jakobšta=te, Fridrichštate/, asimiliavosi dalimi su kitais lietuviais, dalimi su latviais. Taip sieliai, gyvenę apie Kupiškį, Pandelį, Panemunėlį, Biržų ir Rokiškio apskrityje, sutirpo kitų lietuvių tarpe.

Lietuvių tautelių žuvimas vėliau, po daug šimtmečių po to, buvo rišamas su kitu faktu, kuris yra svarbiausias Lietuvos is=torijoj = su Lietuvos valstybės įsikūrimu.

VI. Lietuvos valstybės įsikūrimas.

XIX=me amžiuje garsu rusų istorikas, Kievo universiteto profesorius, Antanavičius išleido išleido savo monografiją iš Lietuvos istorijos. Jam ypač svarbu buvo Mindaugo viešpatavi=mas Lietuvoje. Jis taip pat, kaip ir kiti vėlesni istorikai, Lietuvos monarchijos susidarymą riša su jos išorės nelaimėmis, apie kurias žinome iš jotvingių ir kitų žuvusių lietuvių tautų istorijos. Vokiečių atvykimas į Prūsiją ir Latviją Antanavičiui

atrodė svarbi lietuvių valstybės susidarymo priežastis. Šitas Lietuvos valstybės susidarymo aiškinimas perėjo į rusų rašytus vadovėlius. Ligi didžiojo karo buvo laikomasi to nusistatymo, kad lietuvių tauta del atvykimo vokiečių ordeno ir išnaikinimo kai kurių tautos šakų susiprato, ėmė mąstyti apie vienybės galybę ir susijungė į vieną organizaciją, kad bendromis pajėgomis galėtų atsispirti atėjūnams.

Tie istorikai, taip kalbėdami apie Lietuvos valstybės susidarymą, pastebi taip pat ir atskirų kunigaikščių reikšmę. Pas įvairias lietuvių tauteles tokių kunigaikščių netrūko. Jau mes matome iš jotvingių kovų istorijos, kad vienoje kovoje jų kunigaikščių žuvo net kelios dešimtys /40 /.

XIX a. istorikai ligi Didžiojo Karo buvo labai geros nuomonės apie monarchus. Tik po D.Karo pradėjo dygti respublikos ir monarchų prestyžas turėjo nukristi.

Buvo manyta, kad lietuviai, praktikos keliu, per mažus kunigaikščius, kurių turėjo labai daug, priprato klausyti vieno žmogaus valdžios ir jį savo monarchu laikyti. Laikui bėgant kunigaikščiai ėmė rūšiuotis, galingesnieji skirtis nuo silpnesniųjų. Tas dalykas yra pastebimas ir metraščiuose, kai svetimi kunigaikščiai daro taiką su Lietuvos kunigaikščiais. Taip 1219 m. pas Volynijos kunigaikštienę Romanienę ir kunigaikščius Danieliųl ir Vasilką atvyko taikos daryti kunigaikščiai iš visos Lietuvos. Šitoje taikoje yra minima net 20 lietuvių kunigaikščių vardų, o jie visi yra rūšiuojami. Taip taikoje yra paminėta, kad iš lietuvių pusės dalyvavo vyresnieji kunigaikščiai Živibutas, Daujotas ir jo brolis Vilikaila, Daugsprungas; du žemaičių kunigaikščiai Erdvilas ir Vikintas, ir dvi kunigaikščių giminės = Ruškevičiai ir Bulevičiai. Šių visų

minimų kunigaikščių, kaip matyti, galingesnios yra tik trys giminės, o visi kiti jų klauso, pasiduoda jų valiai. Vadinas, Lietuva skirstėsi į daugybę mažų valstybėlių, kurios figuravo kaip dalys visos Didžiosios kunigaikštijos. Jos kunigaikščiai buvo svarbiausi, laikomi pirmoje vietoje. Taip šitas svarbus Lietuvos istorijai klausimas buvo rišamas ligi šiol. Mažų valstybėlių kunigaikščiai yra tautos atstovai, atstovaują ją ir karo ir taikos metu. Stipresnieji kunigaikščiai kariauja su silpnesniais, verčia juos pasiduoti ir klausyti jų įsakymų. Iš tų stipresniųjų kunigaikščių kovos būdu iškilo vienas, dar stipresnis, ar Mindaugas, ar jo tėvas, kuris visą Lietuvą padaro monarchija.

Prof. Antanavičius Lietuvos valstybės susikūrimo priežastis matė tame, kad lietuviai protavimo keliu buvo įsitikinę, jog monarchija yra reikalinga kovoje su abiejais vokiečių ordenais, įsikūrusiais Livonijoje ir Prūsuose. Tuo esą pasinaudojęs Mindaugas ir pasidaręs Lietuvos monarchijos karaliumi.

Ne taip senai Lietuvoje vėl norėta atnaujinti Mindaugo monarchiją. Prieš 10 metų Lietuvos Taryba, susidariusi iš vokiečių okupacijos metu xxxxxxxxxxx sušaukto lietuvių seimo išrinktų atstovų, viso apie 30 žmonių, beposėdžiaudama priėjo išvados, kad Lietuvos valstybė turi būti atstatyta kaip monarchija. Tą savo nuomonę Lietuvos Tarybos nariai argumentavo šiaip. Visas pasaulis esą žinąs monarchijas ir monarchus. Kaip tik Lietuvos okupantai vokiečiai turį pas save apie porą dešimčių monarchų. Jie ir norėjo išrinkti vieną tokį monarchą, su kuo nesutiktų jokiu būdu vokiečių kaizeris. Taigi, Lietuvos Tarybos narių nuomone, Lietuva turinti įsigyti sau monarchą, nes monarchija būsianti patogiausia valdymosi forma. Naujasis Lie=

tuvos monarchas turįs būti pavadintas Mindaugu II, nes Lietuva Mindaugo laikais buvusi didelė ir iškėlimas Mindaugo vardo galėtų ją užimponuoti kitų akyse. Jau Lietuvos priešakyje esąs buvęs vienas karalius Mindaugas. Naujasis Lietuvos monarchas irgi turįs būti pavadintas Mindaugu, bet jau antruoju, nes tuo norėta pabrėžti, kad naujos Lietuvos priešakyje stovi ne didysis kunigaikštis, bet karalius, prilygstąs kitų Vakarų Europos monarchijų monarchams. Antras argumentas, stovįs už Lietuvos monarchijos atstatymą, buvo tas, kad Lietuvos Tarybos nariai į monarchijos klausimą žiūrėjo kaip į tam tikrą žaislą, kuris gale karo lietuvius galėtų iškišti į priekį. Esą darome trukšmą, renkame karalių, o tas viskas duoda progos viso pasaulio laikraščiams minėti Lietuvą ir tuo garsinti ją.

Lietuvos valstybės susikūrimas Mindaugo laikais, ištyrus dalyką, paaiškėja mums visai iš kitos pusės. Lietuvių tauta priėjo prie monarchijos sudarymo ne del pavojaus puolimų iš vokiečių pusės, ne del išorės priežasčių, bet pati iš savęs. Jos gyvenimas buvo gerokai pažengęs pirmyn, žmonių skaičius padaugėjęs. Lietuviams vadovaujančių žmonių tarpe susipratimas ėjo ta linkme, kad jie patys iš savęs stengėsi įgyti galybės, konkuravo tarpusavyje, ir tuo būdu iš jų tarpo iškilo Mindaugas.

Eiliuotoji Livonijos kronika sako, kad Mindaugas buvo galingiausias iš tėvo palikimo. Tuo būdu Lietuvos monarchija Mindaugo laikais susidarė iš vidaus priežasčių spiriama, bet ne išorės pavojų ~~xxxxxxx~~ verčiama. Taip pat ji susidarė ne einant protavimo keliu, kad reikia susijungti gynimuisi nuo išorės priešų, nuo vokiečių ordenų.

Tokios reikšmės vokiečių ordeno atėjimui į mūsų kraštą Lietuvos istorikai neturi duoti, kokią duoda prof. Antanavičius

ir kiti. Tam dalykui priešinosi ir pati chronologija. Mes ži=nome, kad Prūsų ordenas atsirado Prūsijoj apie 1230 metus, kada pradėjo kovoti su Prūsų tautelėmis, o pačiai Lietuvai pavojin=gas pasidarė tik po 100 metų, kada jo valdomų žemių ribės su=siėjo su Lietuvos ribomis, kurios valstybė jau senai buvo susi=dariusi. Antanavičius ir kiti sako, kad Lietuvos valstybė susi=darė tuo pačiu metu, kai vokiečių ordenas įkyrėjo lietuviams savo žygiais iš Prūsijos. Tačiau tai yra aiškus anachronizmas, nes Lietuvos valstybė ištikrųjų ėmė kurtis tada, kada dar visai nebuvo vokėečių ordeno Prūsuose, o jam atvykus į Prūsus jau buvo susikūrusi.

Dar vienas samprotavimas kalba prieš vokiečių įtaką į mūsų valstybės susidarymą. Lietuvių sušipratimas, įsitikinimas, kaip sako Antanavičius ir kiti, kad geriau gyventi vienybėje, turint vieną žmogų valstybės priešakyje, būtų labai keistas, tai būtų išimtis viso pasaulio tvarkoje. Niekur pasaulyje žmonės nepri=eina prie tokių išvadų, nes valstybes sukuria ne proto, bet jau=smo keliu. Lietuviai prie valstybęs įkūrimo išvados priėjo irgi ne proto keliu, kaip kad sako Antanavičius ir kiti, bet per vaidus, per kuriuos kunigaikščiai rungdamiesi del valdžios galėjo sudaryti valstybę. Lietuviai protavimo ir filosofavimo keliu negalėjo prieiti prie išvados, kad reikalinga sudaryti valstybę, kurios priešakyje stovėtų vienas monarchas. Lietuviai sudaryti monarchiją buvo verčiami atskirų kunigaikščių xxxxxx xx jėga, kuri įkvėpė jiems baimės. Monarchija Lietuvoje buvo sudaryta praliejus daug kraujo, su dideliais žiaurumais per vidaus karus.

Mes turime pagrindo abejoti xx bendrai apie Mindaugo vie=špatavimą Lietuvoje. Iš tų laikų užsilikę metraščiai ir kronikos

apie Mindaugo buvimą nieko nežino. Jei ne vienas Ypato /Hypa=tijos/ metraštis, į kurį įėjo ir Volynijos kronikos apsakymai, tai mes beveik nieko nežinotume apie Mindaugo buvimą Lietuvoje. Jei Ypato metraštis nebūtų užsilikęs, tai Mindaugas visai nebū=tų galėjęs įeiti į Lietuvos istorijos sąstatą, nes kiti metra=ščiai beveik nieko apie Mindaugą nemini.

Laikui bėgant visų tokių metraščių=kronikų pasakojimų vertė nusmuko. Istorijos mokslas ėmėsi ieškoti geresnių, kaip, pav., dokumentų iš tų laikų, kurie neabejotinai liudytų apie tų laikų faktus. Taip mokslo buvo surasta, kad Mindaugas iš tikro fak=tiškai figuravo Lietuvos istorijoj. Pirmiausiai istorijografi=joj paaiškėjo chronologija, kada Mindaugas gyveno ir veikė Lie=tuvoje. Ypato metraštis, pasakodamas labai daug apie Mindaugo darbus, nenurodo jokių datų, jokių metų, kada Mindaugas gyveno ir kada ką darė. Iš Ypato metraščio nėra aišku, nė kada Mindau=gas krikštijosi, nė kada vainikavosi, nė kitų svarbių įvykių iš jo laikų.

Istorikas Štrelke, tyrinėjęs ordeno archyvus, nurodo tikros medžiagos apie Mindaugą = dokumentų, kuriuose pažymėta ne tik įvykių metai, bet mėnesiai ir dienos. Tuos visus dokumentus Štrelke surinko į vieną vietą, sudarė regestrus prie Mindaugo viešpatavimo istorijos. Paskui tie patys vokiečiai nurodo ir daugiau dokumentų apie Mindaugo viešpatavimą. Vienoje popie=žiaus bijografijoj, kuris buvo liepęs vainikuoti Mindaugą ka=raliumi, yra paminėtas Mindaugo karaliumi vainikavimo faktas. Milane 1723 m. rinkinyje "Istorijos Italpos" yra įdėta popie=žiaus Inocento IV biografija, kur minima, kad Kulmo vyskupui buvo paliepta krikštyti Mindaugą ir jį vainikuoti.

Kai del paties Mindaugo buvimo fakto tuo būdu netenka jokių

abejonių kelti, taip ir del jo veikimo laikotarpio yra neabejojama. Mindaugas veikė XIII amžiaus viduryje, kada Prūsijoje buvo dar pradžia vokiečių ordeno veikimo, kuris dar nebuvo įsigalėjęs, kaip XIV-me amžiuje.

Del pačių Štrelkės regestrų reikia pasakyti tai, kad jie yra atspausdinti rinkinyje "Scriptores rerum prussicarum" II tome, nuo 135 ligi 139 puslapio.

Pasirodo, kad Štrelkė savo regestruose dokumentų, kalbančių apie Mindaugo viešpatavimą, yra pažymėjęs ištisas dešimtis, viso net apie 30. Tačiau tų visų dokumentų turinys yra gana keistas. Tie visi dokumentai sulig turinio yra Mindaugo rąšyti, tačiau nė ant vieno nėra jo parašo arba antspaudos, kas tais laikais reiškė parašą. Dokumentuose yra atpasakojama tas, kas Mindaugo buvo padaryta. Tuose dokumentuose, ką jau ir iš mokyklose einamų žinių žinome, yra kalbama apie Mindaugo turtų ir žemių dovanojimus vokiečių ordenui. Mindaugas, einant tais dokumentais, paveda Lietuvos žemes krikščionims vokiečiams, jų ordenui, motyvuodamas tuo, kad vokiečiai padėjo jam apsikrikštyti, o už tai atsidėkuodamas jis užrašo jiems žemių.

Apie tą dalyką vokiečiai paskubėjo pranešti popiežiui, kaip vyriausiam ordeno viršininkui. Popiežius atsiunčia kai kuriuos dokumentus ir įsakymus /bules/, kurie liečia Mindaugo krikštą, jo vainikaviną arba jo atskirų žemių dovanojimą ordenui.

Visi Štrelkės surinkti dokumentai yra su metais ir datomis, prasidedą nuo 1251 m. liepos mėnesio 15 d. ir einą beveik ligi pat Mindaugo mirties. Tų dokumentų turinys yra keistas, ypač todel, kad mes neturime tikrų orgiginalų su Mindaugo parašais ir antspaudais, tikrų žemių dovanojimo ordenui aktų, o turime tik asmeniškai užinteresuotų tuo reikalu vokiečių dokumentų atpasakojimą. Todel del tų dokumentų turinio galime paabejoti, ar jie nėra ordeno raštinėje užlaikyti kaip nuorašai, ar jie

tikrai bus buvę, ar jie nebus tik sufalsifikuoti? Del daugelio neabejodami galime tvirtinti, kad jie buvo padirbti. Tačiau vistik tie dokumentai iš esmės gali mūsų istorijai patarnauti, nes jei jie ir buvo sufalsifikuoti, bet visgi, bent dalis to, ką jie nupasakojo, realybėje buvo. Jei ir nebuvo vokiečių ordenui tiek daug dovanota žemių, tai bent mažiau jų buvo dovanojama. Ypač metai šiuose aktuose pažymėti yra svarbūs, kaip istoriški faktai.

Ypač buvo abejojama del vieno dovanojimo akto, kuriame buvo kalbama apie visos Lietuvos atidavimą vokiečių ordenui, jei mirdamas Mindaugas nepaliktų jokio vyriško įpėdinio. Toks visos Lietuvos sąlyginis dovanojimas keistas yra dar ir tuo, kad iš tų pačių dokumentų sužinome, kad Mindaugas turėjo kelius vyriškus įpėdinius. Iš antrosios jo žmonos yra minimi du sūnūs Reple /Repeikis/ ir Girstut. Tie dokumentai taip mini ir trečią Mindaugo sūnų = Vaišvilką. Negalima numatyti atsitikimo, kad Mindaugas savo sūnų nebūtų prileidęs prie valdžios. Tas parodo, kad dokumentas buvo sufalšuotas, kai Mindaugas su savo sūnumis buvo jau užmuštas.

Pats Mindaugo įsiviešpatavimas Volynijos kronikoj buvo nupasakotas taip, kad Antanavičius ir kiti tos kronikos skaitytojai sudarė pergreit atmestiną teoriją apie Lietuvos monarcho Mindaugo krikštą. Šis klausimas, kaip žinome, buvo išrištas katalikų tikybos naudon, /o ne rusų stačiatikių naudon/ su kuriais senovės lietuviai turėjo labai daug reikalų, ką parodo, kad ir lietuvių kalboje žodžiai, pasiskolinti iš rusų kalbos. Tokie žodžiai, surišti su krikščionių tikybos įvedimu Lietuvoje, kaip vardai švenčių, bažnytinių apeigų, pasninkų, gavėnių, liudija, kad krikščionybės įtaka į lietuvius buvo nuo seno stipti iš rytų, iš rusų pra=

voslavų pusės. Lietuvių gimiuiavimasis su rusais, Lietuvos kunigaikščių vedimas žmonų rusių, davė daug progos rusams pykti kodel pirmasis Lietuvos valdomas ir vėliau pati Lietuva pasirinko sau krikštą iš vakarų, o ne iš rytų, ne pravoslavų apeigomis, kurie daug darė įtakos lietuviams.

Del tų aplinkybių susidarė teorija apie tai, kad Lietuvos karalius Mindaugas buvo labai suktus politikas, nes labai kreivais keliais jis nuėjo tada, kada priėmė krikštą, ką jis padarė vien del politikos sumetimų, kas visais amžiais atrodė labai klaidinga ir negražu. Naują tikybą Mindaugas galėjo pasirinkti eidamas idealo keliais, susimąstęs del gilių tikybinių klausimų, o ne del politinių išrokavimų. Antanavičius nušvietė Mindaugo tokią politinę padėtį prieš jo apsikrikštijimą, kad atrodė Mindaugas žūsiąs, jei neparodys savo politinio apsukrumo. Jis buvo iš visų pusių apsuptas priešų. Jam grėsė Volynijos kunigaikščiai, Livonijos ir Prūsijos ordenų vokiečiai. Taip pat jam buvo pavojus ir valstybės viduje iš žemaičių pusės. Iš visų pusių puolamas Mindaugas nematęs jokio kito išėjimo, kaip tik susiartinimo su vokiečių ordenais, priimant jų tikybą. Taip jis eidamas politiškais sumetimais ir apsikrikštijęs I250 m. gale arba 1251 metų pradžioj. Čia puikiai atsispindi pas Antanavičių buvusi piktumo teorija prieš lietuvius, kuri išdygo ir susidarė dar Mindaugui gyvam tebesant. Tų laikų rusų visuomenė buvo įžeista tokiu Mindaugo klausimo išrišimu del krikšto priėmimo. Taip Volynijos kronika tiesiog atvirai juokiasi iš Mindaugo. Ji aiškiai pažymi, kad Mindaugas krikštijosi tik visų akių apdūmimui. Rusų Vladimiras, Kievo kunigaikštis, įvedęs krikščionybę rusuose, pasidaro apsikrikštijęs lyg šventasis. Nieko panašaus nesą galima rasti pas Mindaugą, jam apsikrikštijus.

Jis palikęs toks pat pagonis, pilnas prietarų ir burtų, kadangi apsikrikštijęs tik tam, kad apgautų savo priešus.

VII. Mindaugo viešpatavimas Lietuvoje.

Mums yra lengvai prieinami du veikalai, padedą Mindaugo vie= špatavimo Lietuvoje klausimą išrišti. Tie veikalai yra: I/ I. Latkowski "Mendog, krol Litewski". Latkowskis šias savo studijas apie Mindaugą yra įdėjęs Krokuvos Akademijos Metraš= tyje, 28=tame tome; 2/ Prof. Jonas Totoraičio vokiečių kalba parašytas veikalas Šveicarijos Frieburge "Die Litauen unter dem Koenige Mindowe".

Ir Latkowskis ir Totoraitis, surinko visa, ką tik galėjo apie savo temą rasti, ir įdėjo į savo veikalus, spręsdami Min= daugo viešpatavimo klausimą. Kuo labiausiai mes į juos ir krei= pimės, apibūdindami Mindaugo laikus Lietuvoje. To, kas yra pasakyta bendrame kurse, neužtenka, nes daugeliui klausimų nu= švietimui nėra duodamos medžiagos, o šiedu istorikai rėmėsi vien esamomis apie Mindaugą žiniomis.

XIII=me amžiuje Lietuvos valstybėje gyveno ir veikė jos mo= narchas Mindaugas. Lietuvos monarchija, kaip matėme, susidarė ne išorės aplinkybių = rusų, vokiečių ir kitų kaimynų puolimų, stumiama, bet dol vidaus lietuvių visuomenės sustiprėjimo ir integracijos keliu susiskirstymo į mažas valstybėles, kurių XIII=me amžiuje Lietuvos valdomas Mindaugas subūrė į vieną val= stybę. Lietuva, iš kur išėjo vienybės akcija, palyginamai su= darė nemažą plotą. Lietuvos suvienytojo Mindaugo sritis, kaip vėliau matysime, ir jo tėviškė, nebuvo žemaičiai, kam įrodyti yra pakankamai davinių. Žemaičių kunigaikščiai nuolat bruzdė= jo prieš monarchiją, visada palaikė opoziciją prieš Mindaugą, su kuriuo kovojo patys ir už pinigus papirktų jotvingių pade=

dami. Žemaičiai ypač stengėsi atsispirti Mindaugui, kviesdami talkon prieš jį ir vokiečių riterius, rusus ir net totorius, su kuriais stodavo kovn su Mindaugu. Jei Mindaugas būtų kilęs iš Žemaičių, tai prieš jį, kaip savą žmogų, žemaičiai nebūtų buvę nusistatę. Mindaugas, kaip matyt, savo galybę ne iš žemaičių buvo ėmęs.

Mindaugas giminiavosi su rusais. Taip vieną savo dukterį jis buvo išleidęs už rusų Volynijos kunigaikščio Švarno, o jo sūnus Vaišvilkas buvo apsikrikštijęs pravoslavų apeigomis ir net pasidaręs jų vienuolis. Tuo būdu Mindaugas stengėsi ieškoti sąjungininkų slavų tarpe. Prieš savo krikštą Mindaugas buvo artimai susidraugavęs su Volynijos kunigaikščiu Danieliumi, su kuriuo žygiuodavo kartu į lenkus ir puldavo jų kunigaikščius. Mindaugui buvo nebaisus ir totorių antplūdis į Lietuvą, nes totoriai užplūdę Lietuvą, matomai, pabūgo jos didelių miškų ir grįžo atgal.

Visa verčia manyti, kad Mindaugas buvo kilęs iš pietų Lietuvos. Tačiau jis, kaip matyt, nebuvo iš jotvingių tarpo. Su jotvingiais Mindaugas sugyveno visaip. Kartais jis buvo puolamas jotvingių, papirktų iš žemaičių kunigaikščių pusės, kartais jis jiems gerai duodavo aukso ir sidabro, už ką jie padėdavo jiems jo karuose su priešais.

Senovės istorikų romantikų veikaluose yra užeinama iš kronikų pakartojama žinia, kad Mindaugas rezidavęs pietų Lietuvoje tarp Lydos ir Pinsko, Naugarduke, kuris buvęs jo sostinė. Ir Mindaugo krikštas ir vainikavimasis karaliaus karūna, taip pat jo gyvenamoji vieta buvę Naugarduke.

Tačiau ši nuomonė irgi yra neteisinga, nes Livonijos Eiliuotoji Kronika, ypač daug žinanti apie tų laikų Lietuvą ir jos

gyvenimą, niekur neišsitaria, kad Mindaugo sostinė būtų buvusi Naugarduke. Apipasakodamas Lietuvos įvykius Volynijos metraš= tis nuolat mini kaž kokią pilį Vorutą, kaip Mindaugo nuolatinę rezidenciją. Livonijos Rimotoji Kronika duoda aiškų nurodymą, kad ta Mindaugo pilis Voruta buvusi toli Lietuvos pietuose, nes tiek toli į Lietuvos pietus Rygos vokiečiai tik vieną kartą tebuvo nuvykę. Jų vadas Andrius von Štirland puolė Mindaugą ir buvo jį apgulęs jo rezidencijoje Vorutoje. Tas puolimas buvo padarytas ryšy su koalicija prieš Mindaugą. Nuvykus tiek toli į pietus kardininkų ordeno kariuomenė Mindaugo pilies Vorutos paimti negalėjo, todel pasuko į žemaičius ir pakely labai nu= plėšusi kraštą grįžo namo.

Tų laikų Lietuvos ryšių su rusais, lenkais ir totoriais pa= laikymas yra galimas tik prileidus mintį, kad Mindaugo galybė turėjo būti pietų Lietuvoje. Stebėtinas dalykas, kad iš met= raščių apie Vorutą nieko daugiau nėra žinoma, nežiūrint to, kad Mindaugo gadynė ir viešpatavimas istorijos ne visai yra užmiršti. Istorija Mindaugo neužmiršo, nemažai žino ji apie įvairius Mindaugo gadynės Lietuvos įvykius. Atrodo, kad turėjo būti istorijoj užfiksuota ir Mindaugo sostinės vieta. Šita Min= daugo sostinė be abejo buvo/ labai stipri, kadangi ją daug kar= tų buvo apgulę žemaičiai, vokiečiai ir rusai, bet nė vieną kar= tą jiems jos paimti nepavyko. Mindaugas joje galėjo ištisus mė= nesius išsilaikyti ir nepasiduoti priešams.

Mindaugo sostinės Vorutos vieta ligi šiol dar nėra žinoma. Paskutinę žinią apie jos vietą yra mums patiekęs daktaras Toto= raitis. Tačiau jo hipotezė irgi mažai tėra pagrįsta. Jis mano, kad Voruta yra buvusi ties Liškeva prie Nemuno, nes ten jis esąs atradęs nežinomos pilies liekanas, uolų, perkasų, griovių,

ir statybos liekanų. Jis ir yra prileidęs tą žinią, kad tie griuvėsiai yra liekanos Mindaugo sostinės Vorutos.

Mindaugo viešpatavimo gadynė yra neužmirštama todel, kad per visą laiką, kol jis buvo gyvas, turime gana daug faktų. Su vokiečių ordenu tuo laiku buvo nemaža kovota. Livonijos kar=dininkų ordenas pirmas pajuto suvienytos Lietuvos galybę, kada jis gavo mirtiną smūgį nuo vienos nelaimės, jį ištikusios ties Sauliais 1236 m. Tuo laiku kardininkų ordenas jau buvo užkaria=vęs Padauguvio latvius ir tiesioginiai susidūręs su lietuviais. Taip vokiečiai kardininkai su atvykusiais iš Vak.Europos mal=dininkais įsiveržė į Lietuvos gilumą, o lietuviai, kas suspė=jo, išsislapstė miškuose. Vokiečių kariuomenė paėmė nemažai grobio, ypač daug žmonių belaisvių ir gyvulių. Grįžtančius su grobiu netikėtai ties Sauliais užpuolė juos pasiviję lietuviai ir užstojo jiems kelią į namus. Yra manoma, kad Sauliai yra mažas miestelis Latvijos parubežyje. Ten yra du bažnytkaimiai, Jaunsaule ir Vetsaule, esą netoli vienas nuo kito ir vokiškai vadinami Neuraden ir Altraden, o lietuviškai išeina Naujieji ir Senieji Sauliai.

Lietuviams užpuolus ties Saulias grįžtančius į Livoniją kar=dininkus ir maldininkus, ypač paskutiniųjų tarpe kilo didžiau=sia panika. Maldininkai stojo kovoti prieš Lietuvą, norėdami išgelbėti savo sielas. Jie buvo nedisciplinuoti, nemokėjo elg=tis kuvose, todel panikos apimti pabėgo iš mūšio lauko, palik=dami kovoje vienus riterius, kurių 48 su jų magistru Volkevinu buvo užmušti. Toje kovoje dalyvavo ir kardininkų valdžioj buvę lyvai ir latviai, o pagelbos vokiečiams buvo atsiuntę ir rusai pskoviečiai. Kaip Naugardo kronika pasakoja, iš mūšio ties Sauliais vos dešimtas žmogus iš vokiečių kariuomenės parbėgęs

namo. Šitas pirmas didelis lietuvių laimėjimas pagreitino kardininkų ordeno susijungimą su Prūsijos ordenu. Jau kitais metais /1237 m./ popiežius sutiko sujungti abu ordenu į vieną, kad tik išgelbėjus krikščionių padėtį tuose kraštuose.

Kitas didelis lietuvių mūšis Mindaugo laikais su ordenu įvyko 1260 m. liepos 12 dieną ties dideliu Durbės ežeru esančiu už Liepojos į šiaurę. Kardininkai norėdami turėti susiekimą sauskeliu su vokiečių ordenu Prūsijoje, nutarė užkariauti pajūrio žemaičius. Jie pasistatė žemaičių pasienyje kelias tvirtoves, ketindami ir toliau veržtis į Lietuvą. Jų buvo pastatyta 1252 m. Klaipėdos pilis, kurią žemaičiai skubėjo nugriauti, bet tai jiems nepavyko. Dar kardininkai buvo pastatę žemaičių pasieny Karšovės tvirtovę, prieš kurią žemaičiai pasistatė savo tvirtovę ir tuo uždarė vokiečius Karšovėj. Jiems gelbėti kardininkai paskubėjo gerai paruošti tinkamą kariuomenę. Į karą buvo susirinkę ir daug riterių iš Prūsijos vokiečių ordeno, taip pat buvo mobilizuoti ir kuršiai su žemgaliais. Visai vokiečių kariuomenei vadovavo du vadu, Livonijos ordeno magistras Hornhuzenas ir Prūsijos karo ministeris landmistras=maršalas Henrikas Botelis. Lietuviai, nelaukdami ordeno kariuomenės užpuolimo, nuėjo juos pasitikti ir sutiko ją ties Durbės ežeru. Tas lietuvių ir vokiečių susitikimas išėjo vokiečių nenaudai. Vokiečių kariuomenė buvo sumušta, krito 150 riterių kartu su abiejais vadais Hornhuzenu ir Henriku Boteliu, o tas vokiečių pralaimėjimas buvo viena iš didžiausių jų katastrofų. Lietuviams laimėti mūšį padėjo kuršiai, kurie per kovą pasitraukė iš vokiečių kariuomenės. Dusburgo kronika nurodo, kad kuršiai ne tik pasitraukė iš vokiečių kariuomenės, bet dar patys iš užpakalio puolė juos.

Yra palikę žinių iš Mindaugo laikų ir apie Lietuvos karus su rusais. Rusų didysis kunigaikštis Danielius, viešpatavęs Volynijoj ir Galicijoj /Haliče/, buvo labai narsus karžygis ir sumanus politikas. Dažnai jis turėdavo reikalų prie Mindaugo Lietuvos, ir neretai, kaip sako rusų kronika, grumdavosi lie= tuviai su rusai ir kartu eidavo su jais į Lenkiją plėšti lenkų žemių. ___ Lenkų kunigaikštis Konradas, pakvietęs vokiečių or= deną į Prūsiją, irgi nekartą siųdavo savo pasiuntinius pas Min= daugą, kviesdamas lietuvius prieš kitus lenkus, gyvenusius Ku= javijoj, kad jie pultų kunigaikščius Zimovitą arba Leškų. Bet tuose visuose žygiuose, kurių svarbesnių galima priskaityti ligi 12, buvusių Mindaugo laikais, ir dideliuose mūšiuose nė vienas metraštis nemini Mindaugo, kaip lietuvių kariuomenės vado. Tai daugiausia yra anonymiški mūšiai, įvykę Mindaugui viešpataujant. ___ Šitas faktas, kad Mindaugas nedalyvavo mū= šiuose, tenka apsvarstyti kiek smulkiau. Čia priežastis gali būti arba tame, kad Mindaugas buvo nekaringas žmogus ir, kaip pridera barbarų tautų karaliui, į mūšį siuntė savo vadus=gene= rolus, arba rusams ir lenkams Mindaugo vardas buvo taip nemalo= nus, kad jie aprašydami kronikose ir metraščiuose mūšius sten= gėsi niekur neminėti jo vardo. 1236 m. Volynijos metraštis mini Mindaugo vardą, bet iš to nesimato, kad Mindaugas būtų ėjęs kartu su kariuomene, kaip jos vadas. Volynijos metraštis sako: "Danielius gi užvedė ant Konrado Lietuvą=Mindaugą". Čia Lietu= vos ir Mindaugo vardai eina sujungti, sutapdinti, matematiška kalba šnekant, tarp jų stovi lygybės ženklas. Šita ištrauka yra vienintelė, kur Mindaugas būtų minimas prie karo dalykų. Iš tos žinios negalima spręsti, kad Mindaugas būtų buvęs karo vadas, o jis buvo tik viešpats, valstybės valdovas.

Kad Mindaugas nebuvo karo vadas parodo dar ir šis samprotavimas. Kai Mindaugas apsikrikštijo, žemaičiai su savo kunigaikščiais paskelbė jam savo abstrukciją, nusiuntė pas jį savo kunigaikštį Treniotą, kuris turėjo prikalbėti Mindaugą kariauti su vokiečiais ir mesti krikščionybę. Vėliau iš vokiečių kronikų mes sužinome, kad tas pats žemaičių kunigaikštis Treniotas darosi lyg vyriausias Mindaugo karo vadas lietuvių žygyje į Livonijos žemes. Livonijoj nepasisekęs Treniotui vienas mūšis ir, kaip sakoma, jis nenorėjęs grįžti pas Mindaugą, nes tas pralaimėjimas jam būtų sudaręs didelę gėdą.

Nors Mindaugas ir nebuvo karo vadas, tačiau jis buvo labai galingas. Jis buvo labai geras politikas ir gudrus diplomatas. Jis visada mėgindavo Lietuvos valstybę gelbėti kompromiso, susitarimo keliu, kur tik tą galėjo padaryti. Tikriausias anų laikų valstybės išgelbėjimo būdas nuo priešų buvo susigiminiavimas, išleidžiant savo dukteris už gretimų valstybių valdovų, ir priėmimas krikšto.

Svetimi žmonės, nelietuviai, rašydami apie Mindaugą, jo politikavimus, suprato kaip labai biaurų dalyką. Rusams kronistams labai nemalonu buvo minėti Mindaugą, kadangi jis ne jų padedamas apsikrikštijo ir ne jų tikybą priėmė. Mindaugui už tai rusų kronistų buvo primetama veidmainystė, bloga moralė, dora, ir jis Volynijos kronikoj, labai jo nemėgusioj, yra piešiamas kaip nedoras žmogus, plėšikas, žmogžudys. Tačiau visa tai yra tik darodymas to, kad Mindaugas buvo linkęs laikytis kompromiso kelių, buvo linkęs prie griežto valdymo, tačiau ne karo pajėga, bet civiliniais būdais, nemėgo žudynių ir visokių katastrofų. Rusai, būdami tokio nusistatymo prieš Mindaugą, užsiimančio politika, visaip stengėsi jį kiek galėdami niekinti.

Lietuvos valstybės susidarymas rusų istorikų kyngose yra dažniausiai labai negražiai vaizduojamas, prastai, ne visada teisingai nupiešiamas. 1248 m. yra sakoma, kad Mindaugas buvo susipykęs su savo giminėmis kunigaikščiais. Jo sesers du vaikai, Tautvilas ir Edivinas, su jų dėde, Mindaugo broliu Vikintu, didžiuoju žemaičių kunigaikščiu, buvo siunčiami iš Lietuvos į Rusiją. Mindaugas esą jiems pasakęs: "Ką Rusijoj užkariausite, tą ir turėsite, iš to gyvensite" Kai šie trys kunigaikščiai išvykę į Rusiją, tai esą jų žemės buvusios Mindaugo užimtos, o turtas konfiskuotas. Metraštininkas dar prideda: "Buvo apgauta visa lietuvių žemė ir viskas buvo perimta, ir turtai, ir jų žemė". ___ Lietuvos kunigaikščiui Mindaugui reikėjo pašalinti iš kelio ir panaikinti pavojų ne vien iš tų trijų kunigaikščių, bet net iš kelių dešimčių, ko negalima buvo padaryti ūmai, vienu žygiu. Konkurencija tarp atskirų kunigaikščių del valdžios buvo visai naturalus dalykas, vieni norėjo būti galingesni už kitus. Su skaitlingu būriu Lietuvos kunigaikščių 1219 m. buvo padaryta Volynijos kunigaikščių sutartis, kada į Volyniją atvyko 20 su viršum Lietuvos kunigaikščių, kurie visi pasirašo Volynijos sutartį atsižvelgiant į savo svarbumą. Taip pirmoj vietoj pasirašė penki vyresnieji lietuvių kunigaikščiai, priklausą trijų kunigaikščių giminėms, kurių tarpe randame Mindaugo ir jo brolio Daugsprungo vardus.

Iš tokios daugybės kunigaikščių Mindaugas pirmiausiai turėjo reikalų su galingesniaisiais. Dar 1248 m. Mindaugas negalėjo užbaigti lietuvių tautos vienijimo.

Livonijos Eiliuotoji Kronika užlaikė labai charakteringą epizodą iš kunigaikščių kovų šiaurės Lietuvoje. Šioje kovoje dalyvavo 4 kunigaikščiai: Lengivinas, kurio vardas labai daž=

nai Lietuvos istorijoj pasikartoja, vienoj šalyje ir trys bro= liai, Milgerinas, Dindeke ir Duce, kitoje šalyje. Paskutiniųjų vardų vokiečiai nemokėjo tiksliai atpasakoti ir padavė jie mums iškraipytus, o tikro tų vardų tarimo mes nežinome. Taip tarp 4 Lietuvos kunigaikščių įvyko peštynės, ir paskutinieji 3, sudarę vieną besiginčijančiųjų pusę, mokėjo Lengiviną už= pulti, suimti jį ir išduoti vokiečių ordenui, kuris jį nusiga= beno į Rygą. Mindaugas pasinaudojo tomis peštynėmis ir visų tų kunigaikščių žemes pasisavino, o turtą konfiskavo. Tai irgi vienas būdų Mindaugo didinimo savo viešpatystės, naudojantis vaidais smulkių kunigaikščių.

Mindaugo laikais totoriai atvyko į Rusiją ir užėmė daug rusų žemių, kurių kunigaikščiai be paliovos tarp savęs kėlė vaidus. Mindaugas tame įžiūrėjo gerą progą ir paskubėjo užimti tas rusų žemes, kurios buvo arčiausiai prie Lietuvos. Tarp kitų užimtųjų rusų žemių Mindaugui atiteko ir Naugardukas.

Lietuvos politikui Mindaugui daug vargo sudarė ir vokiečiai, nes anie pasirodė esą ne menkesni diplomatai, mokėjo įvairias aplinkybes išnaudoti savo naudai. Vokiečių kronikos mums paro= do, kad Mindaugo giminaitis žemaičių kunigaikštis Tautvilas, kuris buvo vedęs rusų kunig. Aleksandro Neviškio giminaitę ir tuo būdu turėjo ryšių rusais, mėgino rusus sukelti prieš Min= daugo valdžią. Tačiau Tautvilas gavo už tai bėgti iš savo val= domų rusų žemių. Jis nubėgo pas Danielių kartu su Edivinu ir Vikintu. Mindaugas per pasiuntinį perspėjo Danielių, kad jis nepriimtų ir nepalaikytų bėglio Tautvilo, Edivino ir Vikinto. Danielius Mindaugo nepaklausė ir prisidėjo prie šių kunigaikš= čių, sudarydamas koaliciją prieš Mindaugą. Tautvilas nuvažiavo dar į Rygą ir ten apsikrikštijo, patraukdamas ir vokiečius

koalicijon prieš Mindaugą. Krikštydamasis Tautvilas gavo Teo= filio vardą. Koalicijon dar prisėdėjo žemaičiai ir buvo papirk= ti jotvingiai. ___ Ši visa koalicija nesutartinai puolė Mindau= gą ir jo, užsidariusio Vorutos pilyje, paimti negalėjo, todel visų kariuomenės gavo grįžti namo. ___ Tautvilas=Teofilis grį= žo pas Rygos vyskupą, kuris jį, kaip krikščionį, kėlė į Lietu= vos valdovus. Tuo klausimu susirūpino Mindaugas, norėdamas pa= šalinti savo konkurentą. Mindaugas, norėdamas sumažinti koali= ciją prieš save, pradėjo vesti derybas. Pas kardininkų ordeno magistrą jis nusiuntė pasiuntinius su didelėmis dovanomis, su daug sidabro ir aukso daiktų ir daugybe arklių. Pasiuntiniai prašė magistro, kad šis atvyktų Lietuvon pasikalbėti su Mindau= gu. Tuo laiku ordeno magistras buvo Andrius von Štirland, kuriam tikrai rūpėjo lietuvių krikštas, bet ne jų žemė, todel jis nu= vyko pas Mindaugą.

Mindaugas, pasimatęs su kardininkų magistru Andriumi von Štirland, kalbino jį Teofilio išsižadėti ir užmušti jį. Vokie= čių magistras su tuo nesutiko ir nurodė Mindaugui, kad išsigel= bėti nuo pavojaus yra tik vienas kelias, reikią tik pas popie= žių nusiųsti pasiuntinius ir priimti krikštą. "Kitaip", sakė magistras, "tu neišsigelbėsi" "Krikštykis ir nemanyk, kad pa= pirkimu /mat Mindaugas siūlė daug pinigų ir daug gerų arklių/ išsigelbėsi".

Tokia Lietuvos kunigaikščių situacija buvo pasikartojusi ir vėliau, po Mindaugo mirties. Vokiečiai stengėsi naudotis pabė= gėliais iš Lietuvos, priėmusiais krikštą. Pati Lietuva vokie= čių buvo verčiama tokiomis progomis naudojantis naujakrikš= čiais daryti sutartis. Mindaugas irgi, nežiūrint to, kad turė= jo labai didelę jėgą, net ligi kelių dešimčių tūkstančių

/apie 30000/, buvo priverstas pasiduoti kardininkų ordeno di= plomatiniams planams. Apdovanojęs magistrą gausiomis dovanomis, Mindaugas išgavo iš jo visą planą ir del politikos sutiko ap= sikrikštyti. ___ Po to, kai vokiečių magistras nurodė Mindau= gui galimybę apsikrikštyti ir tuo būdu išvengti vokiečių jungo, magistras pasižadėjo nusiųsti pasiuntinius pas popiežių ir iš= rūpinti iš jo Mindaugui karaliaus karūną, ir tuo padaryti Min= daugą priklausomą ne nuo ordeno, bet tiesiog nuo popiežiaus. Visa tai įvyko apie 1250 m. Kartu su Livonijos ordeno pasiun= tiniais į Vakarų Europą pas popiežių nuvyko ir Mindaugo pasiun= tiniai, jo dvariškio Parmo vadovaujami.

Iš vėliau įvykusio⌀ Mindaugo krikšto ir karūnacijos galima spręsti, kad kardininkų ordenas ne vien sau neištikimą politi= ką vedė del Mindaugo, bet ir Rygos vyskupui, nes Mindaugo krikš= tas buvo priimtas iš Kulmo, o ne iš Rygos vyskupo. Karaliaus karūna Mindaugą vainikavo irgi ne Rygos, bet Kulmo, esančio, prie Vislos, vyskupas Henrikas. Atrodo, kad tą visą dalyką Li= vonijos ordeno magistras turėjo pavesti Rygos arkivyskupui. Matomai, magistras prieš Rygos dvasiškiją vedė priešingą poli= tiką, kuri vėliau pasikartojo⌀ ordeno ir Rygos dvasiškijos, einančios su Rygos miestu, vaiduose, kurie tęsėsi per visą lai= ką. Šita politika ordeno prieš Rygą yra neaiški, ir apie ją netenka ko daug tikro pasakyti.

Mindaugo krikšto dokumentai mums yra žinomi. 1251 m. lie= pos 17 d. popiežius Inocentas IV rašė savo bulę, pagirdamas Mindaugą už tai, kad jis su skaitlingu lietuvių būriu apsi= krikštijo. Nors ir yra toks aiškus dokumentas apie Mindaugo priėmimą katalikų tikėjimo, tuo tarpu kai rusų metraščiai, ku= rių ypač vienas, Gustino metraštis, įdėtas rusų metraščių rin=

kinio II=me tome, tvirtina, kad krikštą Mindaugas priėmė iš Rytų, pravoslavų apeigomis.

Turime ir kitą dokumentą, kurį gavo Kulmo vyskupas Henrikas iš popiežiaus, kuriame popiežius liepia Henrikui suorganizuoti Bažnyčią Lietuvoje, paskirti vyskupą, prelatus, klebonus, nenuvarginti naujakrikščius su dešimtinės ėmimu, o kad Bažnyčios tarnai galėtų iš ko xxxxxxxx gyventi, tai iš Lietuvos karaliaus Mindaugo išprašyti, kad jis bažnyčiai paskirtų kuo daugiau žemės ir turtų.

1251 m. liepos 17 d. yra parašytos 4 popiežiaus bulės. Viena bulė yra Mindaugui pagyrimo išreiškimas del apsikrikštijimo, kurioj tarp ko kito yra dar pasakyta, kad Lietuva tuo krikštu tampanti apaštalo Šv. Petro nuosavybė. ___ Antra bulė buvo rašyta Ezelio ir Kurlandijos vyskupams, kur yra pasakyta, kad tie vyskupai būtų žirantai tų įvykių, kad jie asmeniškai laiduotų už pažadų išpildymą. ___ Trečia bulė buvo rašyta Kulmo vyskupui, kurioje, kaip jau matėme, jam buvo liepiama vainikuoti Mindaugą karaliaus karūna. Kulmo vyskupui buvo rašyta ir ketvirta bulė, kur buvo pasakyta, kad jis rūpintųsi bažnyčios sudarymu Lietuvoje ir iš Mindaugo išgautų lėšų žemėmis ir turtais, kad būtų kuo išlaikyti naująją vyskupiją.

1251 m. liepos 36 d. popiežius dar yra parašęs Rygos, Ezelio ir Dorpato vyskupams, kad šie padėtų Mindaugui apkrikštyti visą Lietuvą, o kas iš lietuvių nesutiktų krikštytis, tą ginklu priversti priimti krikštą ir užimti jo žemes.

Mindaugo krikštas ne visų vienodai yra vertinamas. Totoraičiui, kaip vienuoliui ir kunigui, teko neigiamai žiūrėti į tą Mindaugo žygį. Dvasiškiams paprastai būna labai nemalonu, kada sakramentas neatatinka jį priėmusio žmogaus intencijoms, norams

ir jausmams. Tas neigiamas Totoraičio atsinešimas prie Mindaugo ypač išeina aikštėn, kai tenka nagrinėti klausimą apie Mindaugo krikšto išsižadėjimą.

Vokiečių ordenas irgi turėjo tam tikrų išrokavimų Mindaugo krikštą įvairiais būdais pašiepti ir nurodyti, kad Mindaugas neišpildė savo prie krikšto padarytų pažadų, neapkrikštijęs visos Lietuvos, nedavė Vakarų Europos Bažnyčiai paspirties. Mat vokiečių ordenas tuo norėjo, kad Lietuvos krikštinimas būtų pavestas jam, motyvuodamas tuo, kad Mindaugas nemokėjo Lietuvos krikštyti. Tuo būdu ordenas norėjo įgauti teisių į Lietuvos žemes. Vokiečių kronikos aiškiai nurodo, kad 1261 m., 10 metų po to, kai Mindaugas priėmė krikštą, Mindaugas atsižada nuo krikščionybės, susideda vėl su pagonimis ir pradeda karą su savo buvusiais krikštatėviais.

Rusų metraščiai irgi panašiai atpasakoja tą Mindaugo atkritimą nuo krikščionybės. Jie net išskaičiuoja, kokiems pagonų dievams ir toliau Mindaugas, būdamas krikščionis, aukavo aukas.

Totoraitis visam tam dalykui tiki, nes jis perdaug negiria Mindaugo ir tame klasuime įmato jo suktą politiką. Jam Mindaugas atrodo esąs Judošius, kuris dėl politinių sumetimų priima krikštą sakramentą ir prie pirmos geros progos išsižada krikšto. Čia reikia mums pažymėti, kad lietuvių krikštas buvo ne bažnytinėje prasmėje širdingas ir jie ilgai priimdami krikštą, dar net Vytauto laikais, žiūrėdavo, kaip į politinę priemonę, ir todel krikštijosi kada reikėjo ir kokioj tikyboj reikėjo. Taip pats Vytautas buvo kelis kartus krikštytas. Kai jis nuvyko pas kryžiuočius, ten apsikrikštijo katalikų tikyboje. Vėliau jis buvo apsikrikštijęs pravoslavų tikyboje., o dar vėliau, kai dalyvavo Jogailos išėjime į Lenkiją karaliauti, vėl antrą kartą

Taigi nėra ko piktintis, Lietuva Mindaugo laikais buvo pa= bandžiusi krikštytis ir, susilaukusi aktingos opozicijos iš krikščionių pusės, atsisakė nuo savo bandymo. Krikšto išsiža= dėjimas turi daugiausiai jo politinės reikšmės. Vokiečių dva= siškija ėjo priespaudos keliais, kai reikalaudavo iš Mindaugo kontrolės, kaip platinasi Kristaus mokslas Lietuvoje. Kai Min= daugas pasiskundė, kad žemaičius, kaip jam priešingai nusis= tačiusius, negali apkrikštyti, tai vokiečių ordenas tuoj prašė juos atiduoti jam, o jie jau mokėsią juos apkrikštyti. Taip eidami vokiečiai padarė sutartis su Mindaugu ir gavo pažadus iš jo, pasiekdami to, kad beveik visa Lietuva dokumentališkai pateko į jų rankas. ___ Jei Mindaugas krikštijosi del politi= nių sumetimų, tai kaltė iš dalies krenta ir ant tų žmonių, kurie buvo tam sudarę aplinkybes, ypač savo norais užgrobti Lietuvą ir jos valdžią. Tas pats dalykas davė progos ir tam, kad lietuviai ilgą laiką susilaikė nuo krikšto, kaip pagrindi= nę krikščionių žymę įžiūrėdami jų gobšume. Del viso to Totorai= čiui irgi bereikalo teko pykti ant Mindaugo, kad jis nenuošir= džiai priėmė krikštą.

Taigi Mindaugas turi būti vaizduojamas, kaip geras politi= kas ir diplomatas. Ir savo krikšte jis, be abejo, pasireiškė kaip politikas. Klausime, kodel Mindaugas pasirinko katalikų, bet ne pravoslavų tikybą, irgi yra įžiūrima Mindaugo politika. Buvo įsigalėjusi klaidinga mintis, kaip tik nereikia manyti, kad Mindaugas paėmė tikybą nuo vokiečių todel, kad jam gresė iš jų pavojus, o priimdamas tą tikybą jis manė apsisaugosiąs nuo vokiečių. Tačiau kaip tik tuo laiku jokio didelio pavojaus nei iš Prūsų, nei iš Livonijos ordeno nebuvo Lietuvai. Mindau= go laikais vokiečiai kaip tik karo lauke buvo labai skaudžiai

sumušti. Nuo lietuvių smūgių ~~oxdanxa~~ 1236 m. ties Sauliais Livonijos ordenas net buvo sustojęs gyvoti. Žinant anų laikų padėti, kaip tik reikia manyti, kad diddenis pavojus lietuviams gresė iš rusų, bet ne iš vokiečių pusės. Reikia pastebėti, kad vėliaus Mindaugo krikštas nebuvo politinis įvykis toje prasmėje, kad jis neišvadavo Mindaugo Lietuvos nei iš vokiečių, nei ypač iš rusų pavojaus. Į pačią Mindaugo krikšto detalę yra kreipta labai mažai dėmesio. Istorikų yra pražiopsata suradimas ordeno taktikoje tikros priežasties, kodel Mindaugas krikščionybę skubėjo priimti per vokiečius, o ne per rusus. Tas mažmožis buvo ordeno taktikos žygis, kuris paskubėjo apkrikštyti vieną lietuvių kunigaikštį, iškelti jį į Lietuvos sosto kandidatus ir pažadėjo jam pagelbos prieš Mindaugą. Tas dalykas ir paskubino Mindaugą su krikštu, kad pašalinus savo konkurentą. Jei jis butų priėmęs pravoslavų apeigomis krikštą, tai to kandidato nebūtų pašalinęs. Tas Mindaugo konkurentas buvo jo sesers sūnus Tautvilas, per krikštą gavęs Teofilio vardą. Tai ir buvo pagrindinė priežastis to, kad Mindaugas apsikrikštijo katalikų apeigomis.

Kiek aktyviai Lietuvos kaimynai buvo susirūpinę Lietuvos krikštu, parodo mums trumpa pirmųjų Lietuvos vyskūpų istorija. Kartu su Mindaugo krikštu, tų pačių metų vasarų, popiežius parašė Rygos arkivyskūpui Albertui laišką, kuris rūpinosi vyskūpijos įsteigimu Lietuvoje. Popiežius prašo Alberto parinkti gerą žmogų, įšventinti jį į Lietuvos vyskupus. Laiške svarbu yra tas, kad popiežius pabrėžė, kad Rygos vyskupas priesaiką turi duoti ne Rygos arkivyskupo vardu, o paties popiežiaus vardu, kas reiškė, kad Lietuvos vyskupas turi priklausyti ne nuo Rygos, bet tiesiog nuo popiežiaus. ~~Mindaugas~~ nurėdė, kad vys=

kupu sau norėtų turėti vieną artimą jam ordeno narį = Kristijoną. Esą tas Kristijonas dalyvavęs prie Mindaugo krikšto. Popiežius sutiko ir vėl, turbūt, Mindaugo prašomas, siunčia priesaikos formulą, kurią reikia paimti iš Kristijono ir kuri kalba apie vyskupo tiesioginę priklausomybę pačiam popiežiui.

Rygos arkivyskupas Albertas, nežiūrėdamas tokių aiškių popiežiaus nurodymų, nepaklausė popiežiaus ir priesaiką iš Kristijono paėmė savo vardu. Mindaugas tel to dalyko nusiskundė popiežiui, kuris į Vokietiją Nauburgo vyskupui pasiuntė įsakymą iš naujo prisaikdinti Lietuvos vyskupą ištikimybę ir tiesioginię priklausomybę apaštališkam sostui. Tą patį popiežius rašo ir į Mindaugą, ir į kitus vyskupus, pav., Dorpato, bet jau apleisdamas Rygos arkivyskupą. Dorpato vyskupui popiežius paveda daboti, kad Lietuvos vyskupas priklausytų nuo Romos.

Įšventintas Kristijonas nubažiavo į Lietuvą. Mindaugas padovanojo naująjį vyskupą daugeliu žemių ir dvarų. Taip Bažnyčiai buvo užrašyta po puse Raseinių, Betygalos, Airiogalos ir Laukuvos žemių. Kristijonas, nesuinteresuotas savo diacezijos reikalais, visus gautus turtus ir žemes užrašė Livonijos kardininkų ordenui, nurodydamas savo užrašuose, kurių tekstas yra įdėtas Bungės rinkiny, kad vyskupas iš ordeno už tai tur gauti paramą įvedimui Lietuvoje krikščionybės. Dovanojęs jis ordenui savo žemes su sąlyga, kad ordenas privalo Lietuvos vyskupui duoti užlaikymą, tam tikrą skaičių arklių ir palydovų, išlaikomų irgi ordeno lėšomis.

Apie vyskupą Kristijoną mes mažai teturime žinių. Tačiau visos tuo laiku įvykusios machinacijos, visi ordeno susitarimai su Mindaugu buvo daromi ne be vyskupo Kristijono žinios. Kristijonas buvo lyg jų atstovas Lietuvoje. Pats Kristijonas labai

negražiai vadino lietuvius naujakrikščius, duodamas jiems mai=štininkų ir panašius vardus. Ne be vyskupo žinios ėjo ir ordeno gavimai iš Mindaugo žemių. Pats vyskupas buvo nusistatęs prieš lietuvius, o todel ir iš lietuvių pusės buvo jam reiškiama antipatija. Iš šitos neapykantos vokiečiams kilo malonus sumanymas iš Lietuvos karaliaus Mindaugo įgauti jos teri=torijas. Iš to ir yra likę ordeno archyvuose gausybė dokumentų, kalbančių apie žemės dovanojimus.

Vienas užrašas, padarytas 1260 m. birželio 15 d. buvo net liudininkų pažymėtas. Tuo užrašu visa Lietuva ordenui esanti dovanojama, jei Mindaugui mirus nepaliks vyriškių įpėdinių. Kaip dovanojimo liudininkai yra pažymėti kaž koks kunigaikštis Lingvenis, vadinęs save Mindaugo giminaičiu ir daug bajorų, kurių paminėsime tik šiuos: Benius, Buinys, Vegys, Vesegelis ir kiti. Tuo būdu vokiečių ordenas bent raštiškai pasiekė savo tikslą, gavo valdyti visą Lietuvą. Tačiau ar tas užrašas nėra sufalšuotas, nes ant jo nėra nei parašų, nei antspaudos, yra visai kitas dalykas, bet tokių dokumentų užsilikimas yra gra=žus faktas, liudijantis ordeno groboniską politiką, ėjusią kar=tu su Lietuvos krikštijimu.

Niekur vadovėliuose nėra keliamas klausimas, kalbąs apie lenkų konkuravimą su vokiečiais Lietuvos krikštijime. Taip iš 1255 m. sužinome, kad Lietuvoje Mindaugo laikais buvo net du vyskupai. Antrasis vyskupas, gyvenęs Lenkijoj, buvo kaž koks Vydus, 1255 m. įšventintas į vyskupus. Likimas abiejų ~~xxxx~~ pirmųjų Lietuvos vyskupų buvo vienodas, jie abu neišsilaikė. Visas skirtumas tarp abiejų vyskupų yra tas, kad Kristijonas bent buvo atvažiavęs į Lietuvą, ~~asmeniškai dalvavęs~~ Lietuvos gyvenime, ~~apsilankęs pas karalių Mindaugą~~ jo rūmuose. Apie

lenkų vyskupą tikrai mažai tėra žinoma, bet manoma, kad jis nė nebuvo į savo vyskupiją = Lietuvą atvažiavęs. Kristijonas paskui gyveno Vokietijoje ir ten visas pareigas ėjo kaip vyskupas svečias. Po kiek laiko Vokietijon atvažiavo ir antras, tuo pat laiku gyvenęs, Lietuvos vyskupas lenkas Vydus. Abu vyskupai dar ilgai gyveno Europos Bažnyčios istorijoj. Mirus vienam Lietuvos vyskupui, į jos vyskupus buvo įšventintas kitas. Po 1270 m., kada jau senai krikščioniškoji Lietuva Mindaugo buvo likviduota, Kristijonui mirus į Lietuvos vyskupus buvo įšventintas kitas ordeno narys, Jonas, kuris gyveno Konstancijoje, kaip jos vyskupo padėjėjas, nes pagoniškoje Lietuvoje jam nebuvo kas veikti.

Tas epizodas pirmą kartą kyla pas mus ir turi neabejotinos reikšmės, kad ir Vakarų Europoje Lietuvos krikštas Mindaugo laikais buvo suprantamas politiškai. Vokiečiai ir lenkai, tarp savęs konkuruodami del įsteigimo Lietuvoje vyskupijos, elgėsi grynai politiškai, įšventindami į Lietuvos vyskupus net du žmones kartu, kurie gyveno ne Lietuvoje, bet Vak.Europoj, palikdami savo titulus sekantiems įpėdiniams. Taip dar ilgai Vakarų Europoje buvo šventinamas Lietuvos vyskupas.

Šale Mindaugo krikšto dar labiau yra apkalbėtinas jo vainikavimasis karaliaus karūna. Mindaugą vainikuoti Lietuvos karaliumi liepė pats popiežius už tai, kad Mindaugas su dideliu dvariškių būriu apsikrikštijo. Del to dalyko buvo susitarta su vokiečių ordenu. Vainikavimu Mindaugui norėta suteikti garbingą karaliaus titulą, tuo lyg paaukštinti jo laipsnį valstybės valdyme. Viduramžy valstybės valdovai buvo vadinami įvairiais vardais: hercogais, baronais, senjorais ir p. Tačiau už visus tuos valdovus aukštesnioji valdovų rūšis buvo karaliai.

Lietuviai irgi, Mindaugo ir vėlybesniais laikais, suprato Min=daugo vainikavimą karaliaus karūna, kaip jo paaukštinimą, iš=kėlimą iš Lietuvos valdovų tarpo. Kai kada net ir dabar lietu=viai yra įsitikinę, kad nė vieno tokio aukšto Lietuvos valdovo visoj jos istorijoj nėra buvę, kaip kad vainikuotas karaliaus karūna Mindaugas.

Mūsų romantiškas istorikas Daukantas negali atsigėrėti savo "Istorijoj", del šitokio valstybės pakėlimo į aukštesnį laip=snį Mindaugo laikais. Nors jis Mindaugo nepagiria už tai, kad jis ėjo vokiečių vedamos politikos pėdomis, buvo jų draugas, palaikė su jais ryšius ir taiką, tačiau valstybės valdovo vai=nikavimas karaliaus karūna, jos pakėlimas į aukštesnį valstybių laipsnį, į karalijas, Daukantui labai patiko. __ Mindaugo ka=rūnacija įvyko arba 1252 m.,gale, arba 1253 m. pradžioje. Su Mindaugo karūnacija vėl yra surištas vokiečių ordeno livoniškės šakos magistro Andriaus von Štirland vardas. 1253 m. magistras Andrius von Štirland, prirengęs dvi karūnas, Mindaugui ir jo žmonai, su Kulmo vyskupu Henriku per Rygą nukeliavo pas Mindau=gą ir jo sostinėj atliko karūnacijos ceremonijas. Apie šitą vainikavimą ypač daug smulkmenų paduoda mūsų istorikas=roman=tikas Daukantas. Esą, anot Daukanto, Mindaugas, apsuptas dide=lės daugybės ponų, kunigaikščių, giminių ir svečių, iškilmin=gai savo sostinėj buvo pakeltas į karalius. Esą prie tos pro=gos Ordenas Mindaugui pasižada paremti jį prieš jo priešus nevidonus ir suteikti kariškos pagelbos prieš rusus. Mindaugas prie tos progos esą pažadėjęs įsteigti Lietuvoje vyskupiją ir dovanoti jai turtų.

Kalbėdami apie Mindaugą turime gailėtis, kad apie jį, kaip gyvą žmogų, nieko nežinome. Kokio jis buvo išauklėjimo, kokio

kokio būdo, apsėjimo su žmonėmis, kokia buvo jo širdis ir jau= smai, koks protas, į šiuos visus klausimus atsakymų istorijoje rasti negalime. Kiekvienas bandymas charakterizuoti Mindaugą būtų atmestinas iš esmės. Taip pat abejotinos yra žinios, ku= rios kai kada bandyta įsprausti į istoriją. Reikia pažymėti, kad mūsų istorikas Teodoras Narbutas savo didžiuliame veikale "Historja Narodu Litewskiego" labai dideles simpatijas reiškia Mindaugui. Vienoj vietoj Narbutas net stengiasi įrodyti tokį aukštą Mindaugo išauklėjimą, kad mes esą negalime nė įsivaiz= duoti, prie kokio kultūringo karaliaus dvaro jis buvo auklė= jamas /Mat, anais laikais Europos didikai būdavę nuo jaunystės prie karaliaus dvarų, kur auklėdavosi/.

Tačiau iš visų tikrų istorinių žinių mes matome, kad Mindau= gas atrodė labai suktas politikas. Jis beveik niekada nedaly= vavo karo žygiuose, o buvo tipas valdovo, kuris anais laikais nelabai tiko, nes iš valdovų tada buvo reikalaujama drąsos, nar= sumo ir veiklumo karo žygiuose. Lietuvių karalius Mindaugas buvo labaiu panašus į Rytų valdovus, į sultonus, chanus, kurie į karus siųsdavo savo mažesniuosius kunigaikščius, bet patys niekada nedalyvaudavo mūšiuose. Mindaugas irgi nedalyvavo mū= šiuose, kurie sukūrė vieną gražų Lietuvos istorijos lapą. Jis, kaip politikas, iš dalies ėjo jau pramintais takais, iš dalies pats juos myně, valdydamas Lietuvos valstybę.

M i n d a u g o p o l i t i k a s u r u s a i s. Didelės rusų teritorijos Mindaugo laikais lietuvių buvo užvaldytos. Taip Lietuvai tada atiteko Polocko, Smolensko, Minsko žemės. Tų žemių užvaldymas buvo vedamas jau seniau pramintais takais, nes jos jau nuo X a. buvo lietuvių įtakoj.

Kaip prileistinas dalykas atrodytų galima sekanti hypotezė.

Lietuviai, kaip žinome iš lingvistų tyrinėjimų davinių, atėjo į dabartines savo žemes iš rytų. Keliaudami jie apsistodavo gyventi ilgesniam laikui kai kuriose vietose. Keliaudami lie= tuviai ėjo tomis vietomis, kurios vėliau pakliuvo jų valdžion. Kadangi kraustymas ėjo su gyvuliais, vergais ir visu kilnojamu turtu, tai buvo vengiama didelių ųžių. Į Lietuvą lietuviai ga= lėjo įeiti pro Smolensko, Polocko, Vitebsko teritorijas, esan= čias tarp Dauguvos ir Dniepro viršupių. Tos teritorijos ir pa= teko greit į lietuvių įtaką.

Tenka pastebėti iš rusų istorijos reikšmingą faktą. Kai ru= sai krikštijosi, jų pirmas kunigaikštis Vladimiras turėjo vieną romaną, romantišką epizodą, rusų kronikų minimą. Polocke tuo laiku viešpatavo ne rusų kunigaikščio Vladimiro giminaitis, ne Riuriko kilmės žmogus, bet kažinkoks Rogvolodas. Jis turėjo kelius sūnus ir vieną dukterį Rogniedą. Vladimiras prieš savo krikštą kare su Polocko kunigaikščiais išmušė visą Rogvolodo giminę, o jo dukterį Rogniedą pasiėmė sau, kaip žmoną. Rognieda, gyvendama Kieve su Vladimiru, negalėjo pripr̃asti prie savo li= kimo. Ji vieną kartą sumanė nužudyti miegantį savo vyrą Vladi= mirą ir ėjo prie jo su kardu, bet Vladimiras staiga nubudo, pa= gavo savo žmoną ir jau norėjo ją nužudyti baisiai įpykęs, tik judviejų mažas sūnelis Izeslavas pribėgo ir sulaikė tėvą nuo žmonos užmušimo. Tėvas Vlaniras tada Rogniedą ir jos sūnų Izes= lavą nusiuntė į Polocką, liepdamas ten gyventi ir daugiau nesi= rodyti jam į akis.

Tas romantiškas epizodas liudija apie tada jau buvusį Po= locko atsiskyrimą nuo kitų rusų žemių. Tuo būdu buvo proga Po= locko kunigaikščiams susigiminiuoti su lietuviai ir jiems vi= siškai užleisti savo žemes. Tam patvirtinti randame užtenkamai

žinių istorijos šaltiniuose. Lietuviai nuo seno lankydavosi į Naugardą ir Pliskavą, nueidami ligi Ladogos ežero. Tam tikslui lietuviams reikėdavo pereiti Dauguvą. Į tas žemes nuolat trau= kė lietuvius visą laiką, nes ten ėjo Didysis Vandens Kelias, kuriuo ėjo prekyba iš Šiaurės į Juodąsias Jūras. Eidami į Nau= gardo žemes, lietuviai turėdavo eiti per Polocko kunigaikštiją. Tuo būdu Polocko kunigaikščiai noroms nenoroms buvo įtraukti į Lietuvos politiką. Jie pradėjo gisiminiuotis su lietuviais. Del tos giminystės Polocko kunigaikščiai turėjo lietuviško krau= jo. Tuo pačiu jau seniau pramintu keliu eidamas, Mindaugas užė= mė žemes, buvusias tarp Dauguvos ir Dniepro viršupio. Šitie kraštai greit pateko į Mindaugo valdžią.

1239 m., užkariavus Polocko sritį, nueita net ligi Smolensko, nes mes žinome iš rašto šaltinių, kad 1239 m. jį valdė lietuvis kunigaikštis. Nors kova dėl rusų žemių ėjo su Rusijos ~~kunix~~ valdovais, tačiau šie buvo nusilpę, kadangi Rusiją buvo išti= kę dideli vargai: ten atvyko ir įsiviešpatavo totoriai arba mongolai, labai prispaudę rusus po savo jungu. Mindaugui iš Lietuvos nebuvo sunku vesti kovas su artimiausiomis rusų žemė= mis, nes vietos gyventojai rusai priėmė lietuvius, kuriuos jie laikė artimais sau žmonėmis. Gavę iš Lietuvos kunigaikščių, tų rusų žemių gyventojai džiaugėsi, kad šie kunigaikščiai gins juos nuo baisių totorių ir palaikys viduje tvarką ir ramybę.

Ne taip lengva buvo apsidirbti su kitais rusais, gyvenusiais toli į pietus nuo Nemuno, Volynijos, Podolės ir Galicijos kra= štuose. Šituose kraštuose rusų jėga dar ilgam laikui užsilaikė, o tų kraštų valdovai ilgai dar galėjo rodyti savo galybę, ka= riaudami su Lietuva, su ~~Mindaugu.~~ Mindaugui iš šių valdovų buvo didelis pavojus. Tarp Lietuvos, ~~Mindaugo valdomos,~~ ir

Volynijos, Podolijos ir Galicijos žemių gyveno lietuvių gimi= nės jotvingiai, buvę plėšikais. Tie jotvingiai nedavė ramybės nei rusų žemėms, nei kartais pačiam Mindaugui, už kurio puoli= mą gaudavo iš žemaičių kunigaikščių gausių dovanų. Tie jotvin= giai greit žuvo, nepalikdami nei vardų, nei kitokio atminimo apie save. Jotvingių nuolatiniai ant rusų puolimai labai erzi= no rusus, už ką rusai kaltindavo ir šaukė karan Lietuvą, nes jotvingiai buvo lietuvių giminės. Taip Volynijos kunigaikščiai, Danielius ir jo brolis Vasilka, buvo daug didesni Mindaugo prie= šai, negu vokiečiai. Danielius per žmoną buvo susigiminiavęs su Tautviliu, ir Tautvilas su savo broliu Edivinu ir dėde Vi= kintu, žemaičių kunigaikščiu, laike nelaimės kreipėsi prie rusų, prašydami jų pagelbos prieš Mindaugą. Mindaugui kelis kartus, neturint jėgos atsispirti, teko slėptis nuo tų sąjun= gininkų savo pilyje Vorutoje. Tautvilas po Mindaugo krikšto gavo bėgti iš Rygos. Jis nubėgo pas dėdę Vikintą į žemaičius, sudarė koaliciją prieš Mindaugą, ir Voruta buvo apsupta. Ta= čiau pilies paimti neįstengė. Taip pat po Mindaugo krikšto 1252 m. Voruta buvo rusų apsupta, bet irgi nepaimta.

Taigi Mindaugui pavojus buvo didelis ir jį išgelbėjo tik diplomatiškas jo būdas. Jis išleido savo vyresnę dukterį už Danieliaus sūnaus Švarno. Jo vyresnis sūnus Vaišvilkas priėmė pravoslaviją ir įstojo į vieną rusų vienuolyną. Tuo būdu pavo= jinga rusų akcija buvo sustabdyta. Rusai, gyvenę Volynijoj ir Galicijoj, pasidaro sukalbamesni su lietuviais dar ir del to, kad patys turėjo naujų planų prieš lenkus ir į kovas su jais įtraukė ir Mindaugą.

Apie Vaišvilką Volynijos metraštis užlaikė vieną epizodą, kuris kalba mums apie staigią jo būdo permainą. Tai yra poli=

tinis atgarsis Mindaugo susitaikinimo su rusais. Lietuvių=rusų politikos pasikeitimas yra išreikštas šioje pasakoje apie Vai=švilką. Esą 1248 m. Mindaugas atidavęs savo sūnui Vaišvilkui valdyti rusus. Vaišvilkas gyvenęs Naugarduke, buvęs labai žiau=rus kunigaikštis, nes po keliš žmones į dieną žudęs. Taip jam begyvenant, staiga atėjusi pas jį Šventa Dvasia ir prikalbėju=si jį priimti pravoslaviją. Vaišvilkui apsikrikštijus jo bū=das labai pasikeitęs, nes jis pasidaręs malonus, nuolaidus ir mielaširdingas su žmonėmis.

Tas anekdotas apie Vaišvilko būdo pasikeitimą yra reikšmin=gas Mindaugo politikos su rusais nušvietimas. ___ Mindaugas valdė dideles rusų teritorijas, iš kur ėmė jėgų kovoms su priešais. Tai buvo Mindaugo politikos vaisius, kurią vėliau pasekė ir Gediminas, ir Algirdas. Tame yra įžiūrimi kraujo Mindaugo politikos takai, kuriais jis stengėsi taikingai sugy=venti su užkariautaisiais kraštais, palaikydamas jų gyventojus rusus jų kovose su totoriais, o už tai naudodamas jų jėgas sa=viems tikslams. Jei Lietuva dar 200 metų dar kariavo su vi=sais Vakarų Europos atstovais, plaukiančiais vokiečių ordenui pagelbon, tai čia yra nemažas Mindaugo nuopelnas, kadangi jis savo taikinga politika atvėrė naujus jėgų šaltinius rusų žemė=se, kuriuos ilgai naudojo ir vėlesnieji Lietuvos valdovai.

Rusai, būdami Lietuvos valstybės kaimynai, buvo stipri para=ma lietuviams kovose su vokiečių ordenais. Jau Mindaugo laikais politika su rusais buvo pradėta ta kryptimi, kurioj buvo lai=koma ir daug vėliau, Algirdo, Vytauto laikais.

Kai kalbame apie rusus Mindaugo laikais, tai juos turime suprasti ne kaip vieną, stiprią, susijungusią rusų tautą, bet kaip rusų tautos žmones, susiskirsčiusius į daugybę atskirų

kunigaikštijų, tarp kurių buvo nuolat vaidai ir nesantaikos.

Lietuvos karalius Mindaugas ir turėjo reikalų su tokiomis atskiromis kunigaikštijomis, kurios del savo vaidų negalėjo būti labai stiprios, negalėjo priešintis lietuviams. Svarbiau= sia rusų dalis, su kuria lietuviai nuo seniausių laikų turėjo reikalo, buvo tas istoriškasis kelias, kuriuo lietuviai iš Rytų atkeliavo į Lietuvą. Šis kelias buvo tarp dviejų didelių upių, Dniepro ir Dauguvos, jų aukštupiuose, kur jas brastomis lengvai galima pereiti visai tautai, keliaujančiai su visu gy= vuoju ir negyvuoju inventorium. Šita teritorija, rusų gyvenama, vėliau ir atiteko Lietuvai. Ji prasideda nuo Polocko, Vytebs= ko ir eina Smolensko ir Minsko kryptimi. Gal būt, praeities atsiminimas tų laikų, kada teko lietuviams šiomis teritorijo= mis keliauti į Lietuvą, lietuvius vertė tuo keliu nueiti į pat Rusijos gilumą. Tų teritorijų prijungimui daugiausiai buvo pa= sidarbuota Mindaugo. Taip teritorijos tarp Dauguvos ir Dniepro, baigiantis Smolensku ir Viazma, jau Mindaugo laikais buvo lie= tuvių rankose. __ Taigi anksti lietuvių pažįstami rusų kraštai buvo ir šiaurėje = Naugardas ir Pliskava /Pskovas/. Lietuviai Volchovo upe nueidavo net ligi Ladogos ežero, ligi tos vietos, kur dabar yra Leningradas, buvęs Potrogradas. Lietuviai nuo seno Naugardo ir Pliskavos kraštuose priprato rasti ir pasiimti daug turtų ir šiaip įvairių civilizacijos daiktų. Tuose kraš= tuose lietuviai dar prieš Mindaugo viešpatavimą šeimininkauda= vo. Rusų metraščiai yra sudarę net tam tikrą aiškinimą, kodel lietuviai taip dažnai ten lankydavosi. Naugardo metraštis pa= reiškia nuomonę, kad Dievas, siųsdamas lietuvius, naugardie= čius baudžiąs už tai, kad jie yra labai praturtėję ir del savo turtų atitolę nuo Dievo; Naugardo žmonės esą pasipuošę auksu,

almazais, jų puikumas esąs neregėtas; todėl Dievas siunčiąs pagonis lietuvius, kad jie naugardiečius vėl grąžintų prie doros, prie dievobaimingumo.

Šitokia lietuvių žygių į Naugardą aiškinimo teorija pasikartoja ir kituose rusų metraščiuose. Ar šiaip, ar taip, tas viskas rodo, kad iš nepamenamų laikų lietuviai mėgo ten apsilankyti. Prie tos pačios išvados prof. Būga yra priėjęs iš kitos pusės. Būga nustatė, kad lietuviai XII a. beveik kas met žygiuodavo į Didyjį Naugardą ir Pliskavą. Tokį dažną lietuvių lankymąsi lietuvių žemėse lingvistai aiškina tuo, kad lietuvių, turbūt, netoli anų vietų gyventa. Būga pastebėjo, kad ten, kur yra Rėžica, Dvinskas, Liucinas dauguma kaimų vardų baigiasi galūne "iški" = "iškiai". Ta galūnė rodo, kad tų vietų vardai yra grynai lietuviški ir kad ten anais laikais dar negyventa latvių. Iš Lietuvos per Latgaliją lietuviams lengvai galima buvo eiti nekliudomiems į svetimas žemes.

Kai Padauvyje atsirado vokiečiai, jie pasistatė tikslą ~~ir~~ užkariauti ir artimąsias rusų žemes. Į šią vokiečių politiką buvo įtrauktas ir Mindaugas. Vokiečiai vedė tokią politiką, kad Pliskavos ir Naugardo žemės turi būti pasidalintos tarp jų ir lietuvių, tačiau naudingu tik vokiečiams būdu. Tas pats pasikartojo ir Vytauto laikais. Vokiečiai pasiima sau Pliskavą, o lietuviams atiduoda Naugardą su jam priklausančiomis žemėmis. Kadangi Naugardo kraštas yra daug turtingesnis už Pliskavos, tai atrodo, kad vokiečiai išsižada geresnės dalies ir ją atiduoda lietuviams. Tačiau tame dalyke pasireiškė vokiečių gudrumas. Jie žinojo, kad lietuviai turės jėga užsikariauti Naugardą, o tam tikslui reikės pereiti per Pliskavą. Užimdami Pliskavą, vokiečiai suprato galį kontroliuoti lietuvių-naugardiečių

santykius ir prekybą, kas jiems gali duoti daug pelno.

Lietuvių santykiai su naugardiečiais pasireikšdavo karu ir plėšikavimu. Naugardas lietuvių buvo tiesiog terorizuotas. Norėdami apsiginti nuo plėšimų dažnai prisiimdavo lietuvius kunigaikščius, ir tuo būdu Naugardas Lietuvai jau lyg priklausė nuo Mindaugo laikų. ___ Mindaugo laikais vienybės tarp rusų nebuvo. Del vienybės stokos tuo laiku rusai ir buvo užkariauti mongolų=totorių. Visa Rusija buvo užkariauta labai greit, per kelerius metus. Vėliausiai totorių buvo paimtas Kievas ir jo apylinkės neužkariautos beliko tik į pietus nuo Lietuvos buvusios Volynijos ir Haličo kunigaikštijos, kurios ypač sustiprėjo po totorių užplūdimo, nes į jas buvo atbėgę daug žmonių iš totorių užimtų kraštų. Volynijos kunigaikščio Danieliaus laikais šios žemės buvo stipriausia rusų dalis.

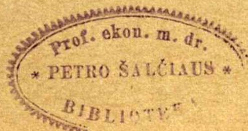
Nereikia stebėtis, kad Mindaugas savo politikoje su Volynijos kunigaikščiais turėjo labai daug darbo. Jam teko ilgai su jais kovoti ir vėliaus susitaikinti. Volynijos kunigaikščiai buvo pavojingiausi jo ir jo sukurtos valstybės priešai. Mindaugo tėviškė irgi buvo pietuose, netoli Volynijos kraštų.

Visa Mindaugo politika su rusais yra dalinama į 3 dalis. Viena buvo nukreipta į senovės lietuvių taką, į Polocką=Maskvą, tarp didelių Dauguvos ir Dniepro upių, jų viršupiuose. Lietuvių politikoj ta kryptimi įvyko reikšmingas faktas Mindaugo laikais, 1248 m. Tais metais buvo didelė lietuvių kova su rusų kunigaikščiu Mykolu prie Protvos upės. Tas faktas reikšmingas yra tuo, kad iš rusų šaltinių sužinome, jog ten tuo laiku gyveno daug lietuvių, rusų vadinamų "goliad" = galindai, kurie XIII a. jautėsi kaip atskira nuo rusų tauta. Tuo kraštu, matyt, buvo suinteresuotas Mindaugas, ir todel jam teko smarkiai su=

siremti su Suzdalio kunigaikščiu Mykolu. Šis faktas nėra galu= tinai išaiškintas. Reikia ateičiai palikti išaiškinimą to, kaip lietuvių gyvenamame krašte įvyko susidūrimas su rusais, kur rusai buvo visiškai sumušti.

Antroji sritis, į kurią buvo nukreipta lietuvių politika, buvo šiaurėje, Naugardas ir Pliskava. Tuoj srity Mindaugo po= litika pasibaigė tuo, kad įvyko tų žemių pasidalinimas tarp Lietuvos ir vokiečių. Lietuvai atitoko Naugardas, vokiečiai pasiėmė Pliskavą. Tose srityse 1242 m. įvyko lietuvių didesnis kruvinas susidūrimas su rusais. Tais metais rusų kunigaikštis Aleksandras Nėviškis /Nievskis/ sumušė 7 lietuvių kariuomenes /turbūt, būrius=gaujas/, įsiveržusius į Naugardo kraštą.

Trečia sritis, į kurią krypo lietuvių politika, buvo pie= tuose, kur yra Kievas ir prasideda stepai. Čia reikšmingiau= sias faktas yra liudijimas geografo, kuris tuose kraštuose, stepuose, keliavo, popiežiaus siunčiamas pas totorių chaną. Tas geografas, Klano Karpini, aprašė šią savo kelionę ir pažy= mėjo, kad tuose kraštuose kelionės yra pavojingos, nes visada gali užpulti lietuviai. Matyt, tiek daug buvo puolimų iš lie= tuvių pusės, tokia Mindaugo politika pasireiškė lietuvių žy= giuose į pietus, kad rašytojas Karpini gali net konstatuoti amžiną pavojų iš lietuvių. Tų lietuvių žygių į pietus aiški= nimas yra ekonomiškas. Tuose kraštuose ėjo didysis prekybos kelias, Dniepras, kuriuo ėjo prekyba iš Skandinavijos į Bizan= tiją. Visi, kas norėjo pasipelnyti, buvo įpratę laukti Padniep= ry atitinkamo momento, kada galėtų užpulti keliaujančius pirk= lius ir juos apiplėšti. Dniepras lietuviams irgi jau senai buvo žinomas. Jis savo prekyba ir viliojo lietuvius pulti tas rusų teritorijas.



Mindaugas pasisekimų turėjo tik Rusijos vidury, toj vietoj, pro kurią lietuviai senovėje atėjo į Lietuvą. Apie tai yra užsilikusi žinutė rusų poezijoje, kuri atsimena seniausias kovas rusų su lietuviais. Rusų imperatorienės Katerinos Didžiosios laikais viename vienuolyne buvo surasta rusų poema, apimanti karišką epizodą iš rusų istorijos = "Slovo o polku Igorevi". Tai yra apsakymas apie kaž kokio rusų kunigaikščio Igorio žygius. Pati poema yra labai graži. Ji atsimena tai, ko kiti metraščiai beveik visai neatsimena = aršią rusų kovą su lietuviais. "Dauguva pasidarė lyg biauri bala Polocko žmonėms, nuolat rėkaujant pagonims" = sako poema. Visiškai nesuprantama, ką reiškia posakis, kad Dauguva pasidarė biauri bala. Matyt, polockiečiams nesisekė su lietuviais kariauti. "Vienas didvyris, esąs Polocke = Izeslav Vasilkovič, suskambino savo aštriais kalavijais į lietuvių šalmus, bet brolių apleistas atsigulė jis kraujuotoj čolėj po raudonu savo skydu, užmuštas lietuvių kardų; jo vėlė išlėkė iš jo narsaus kūno pro auksinę apykaklę" = sako poetiškai poema.

Poemoj jos autorius dažnai mini Polocko kunigaikščius ir kalba apie dideles kovas su lietuviais. Polockas, kaip ir kiti rusų kraštai, buvo savyje atskira teritorija, kur viešpatavo atskira dinastija = skandinavo Rogvalodo šeimyna. Jei poemoje yra sakoma, kad Izeslavas buvo brolių apleistas, tai matyti, Pskovo kunigaikščių šeima buvo didelė. Kiekvienas šeimos narys turėjo atskirą miestelį ir nepalaikė kitų savo giminių. ___ Nuo senovės lietuviai buvo įtakingi į Polocką. Gercigos kunigaikštis Vsevolodas ilgai priešinosi vokiečiams. Vokiečiai turėjo ilgai vargti, kol lietuvių palaikomą Vsevolodą privertė lietuvius nebeleisti eiti lietuvius per savo žemes

į Livoniją. Ir Mindaugo laikais Polocko kraštas lietuvių buvo pereinamas, ar žygiuojant į Naugardą, ar į Černygovą ir Smolenską. 1209 m., 1220, 1223, 1224 ir vėliau pasikartoja lietuvių žygiavimai per Polocką. Smolensko kunigaikštis net pyksta ant Polocko, kam jis nesulaiko lietuvių. Taip 1222 m. jis užėmė negalintį lietuvius sulaikyti Polocką. 1239 m. lietuviai už tą atkeršijo Smolenskui, išvydami iš jo kunigaikštį Jaroslavą ir pasodindami ten savo šalininką.

Polocke nuo 1240 m. ligi 1245 m. viešpatauja irgi lietuvis = Tautvilas, žemaičių kunigaikštis. Nežiūrint pykčio ir kivirčų su Mindaugu, Tautvilas turi pripažinti jo vyresnybę. 1264 m. lietuviai Polocke pasodino Izęslavą. Vėliau jis buvo išvarytas, ir ligi 1267 m. ten viešpatavo lietuvis Gerdenis, apie kurį sužinosime iš to, kad yra minima, kad jis, kaip Polocko kunigaikštis, 1267 m. žuvo kovoje su Pliskava. Jo žmona, Gerdenienė su vaikais pateko nelaisvėn.

Gale XIII amžiaus, po Mindaugo mirties, Polocką vėl valdo lietuvis, tik nežinomo vardo. Jis kovoja su Livonijos ordenu, tačiau Polocką užrašė Rygos žmonėms. Vytenis 1307 m. atėjo į Polocką, išvijo vokiečius, išgriovė bažnyčias ir paskyrė ten savo vietininką. 1326 m. Polocką valdė Vytenio brolis Vaina /Voina/. Nuo tada Polockas jau neišsivaduoja nuo Lietuvos globos. ___ Apsikrikštijęs Mindaugas iš popiežiaus Aleksandro IV 1255 m. išgauna raštą, kuriuo popiežius visas rusų žemes patvirtina Mindaugo nuosavybe esant. Tokie popiežių raštai /bulės/ buvo rašomi visada tik užinteresuotiems asmenims prašant. Matyt, Mindaugas buvo susidomėjęs, kad Rusija atitektų Lietuvai, todel buvo kreipęsis į popiežių. Gal būt, tuo popiežiaus raštu norėta išgauti rusų kraštus tvirton nuosavybėn, esančius tarp tikro=

sios Lietuvos ir jótvingių = Juodąją Rusiją.suNaugarduko, Gardinu, Slonimo, Volkovisko ir kitais miestais. Kultūra šiame krašte, palyginant, buvo gana ukšta. Lietuvos monarchui Min= daugui, matomai, Juodoji Rusija už kitus rusų kraštus rūpėjo labiau todel, kad ji buvo vidury lietuvių žemių. Reikia pri= minti, kad teoriją apie Naugarduką, kaip Mindaugo sostinę, tenka atmesti, nes ji niekuo nėra paremta. Yra žinoma, kad dar 1235 m. Naugardukas buvo valdomas ruso Izeslavo. Naugardukas Lietuvai galutinai atiteko tik po to ruso Izeslavo mirties. 1248 m. į Naugarduko sostą buvo pasodintas vyriausias Mindau= go sūnus Vaišvilkas.

Volynijos kronika yra užrašiusi, kad Vaišvilkas, kol buvo dar pagonis, buvo labai žiaurus, blogo ūpio, kada nė vieno žmogaus negalėdavo nužudyti. Iš to yra daroma išvada, kad lie= tuviai pirma žiaurumu norėjo valdyti rusus. Bet tą politiką, matyt, lietuviai greit pakeitė, ji buvo nepatogi. Vėliau lie= tuviai su užkariautais kraštais gyveno kuo taikingiausiai, be jokio žiaurumo, net su maloningumu. Šita lietuvių politikos permaina del artimųjų rusų ~~žmių~~ yra išaiškinta tuo, kad Vaiš= vilkas, Naugarduko valdovas, anot Volynijos kronikos, stebūk= lingai pasikeitė: Vaišvilkas pasidaręs net labai malonus visiems.

Vaišvilko krikštas yra įvairiai iškinamas. Aleknos vadovė= ly yra su dideliu ~~xxxxxxx~~ pamėgimu yra prie to sustota. Alek= nai labai patiko, kad Vaišvilkas buvo pasiekęs net vienuolyno, buvęs labai maldingas, atsidavęs savo išganymo reikalams.

Jei Vaišvilkas įstojo į vienuolyną, tai gal būt, įtakos tam turėjo Volynijos kunigaikščiai, susigiminiavę per Vaišvilko seserį su Mindaugo gimine, tikslu užvaldyti Vaišvilko žemes. Nors Alekna ir kelia Vaišvilką, kaip vienuolį, bet jis tikru=

moje buvo visiškai nepavyzdingas vienuolis, mėgdavo gerti ir žuvo vienoje puotoje savo draugo nudurtas.

Taigi, Juodoji Rusija, Polocko, Vitebsko ir kitos artimosios rusų kunigaikštijos jau Mindaugo laikais pateko į lietuvių sferą. Dažnai Mindaugas kreipdamasi į rusus, siūlydamas jiems surinkti kariuomenę ir drauge žygiuoti į Lenkiją, arba šiaip įvairiose kitose progose.

Sunkiausiai buvo padaryti galas Volynijai, nes tada ji buvo galingiausia rusų šalis. Kita Rusijos dalis jau buvo totorių-mongolų rankose, iš ku į laisvą Volyniją subėgo daug kolonistų. Volynijoj tuo laiku viešpatavo geras organizatorius ir narsus karvedys Danielius. Su juo ir jo broliu Vasilka Mindaugas negalėjo neskaitytis. 1253 m. Mindaugas su Volynija padarė taiką, "amžiną sąjungą", išleisdamas savo dukterį už Volynijos kunigaikščio Švarno. __ Tuo laiku susitaikinimai Europoje buvo daromi ne vien vedybomis, bet ir kitu būdu, apie kurį Mindaugas irgi pasirūpino. Tai buvo apsikrikštijimas. Su Europos valdovais dvasiškiais pagonims padaryti sąjungą buvo galima tik krikštijimų būdu. Tik tada su dvasiškija susidarydavo ryšiai. Mindaugas krikštynų būdą irgi panaudojo, pasikvietęs krikštatėviu Livonijos vokiečių ordeno magistrą Andrių, padaręs tarptautinę sutartį ir ja apsidraudęs nuo vokiečių. Tą faktą turime suprasti ne kaip Lietuvai pavojų iš vokiečių pusės, ko tikrumoje nebuvo, o kaip sumaningą vokiečių politiką, kuri prieš Mindaugą sugebėjo pastatyti jo konkurentą giminaitį Tautvilą, kaip savo vasalą Lietuvoje. Mindaugas del tos priežasties turėjo paskubėti su krikštu ir apsidrausti nuo pavojingo konkurento. Kai tas įvyko, tai Tautvilas turėjo bėgti iš Rygos. Jis nubėgo į Volyniją pas Danielių prašyti pagelbos.

Danielius nelabai noriai ėjo talkon, nes Mindaugas iš anksto buvo pareikalavęs neduoti jokios pagelbos. Tačiau vistik Danielius pasiuntė žinią lenkams, kad esą atėję laikai, kada galima atkeršyti Lietuvai, nes lietuviai vaidijąsi tarp savęs. Matyt, Danieliui rūpėjo iš lietuvių atsiimti Juodąją Rusiją. Hypatijos kronika 551 psl. sako, kad Danielius laimingai grįžo iš Lietuvos, paėmęs daug grobio. Tuo laiku Danieliaus buvo apgulta Juodosios Rusijos miestai. Tautvilas su rusais ir polovcais irgi užpuolė Mindaugą. ___ Volynijos kronika pažymi, kad Mindaugui sunku buvo atsilaikyti ir 1253 m. jis susitaikino su rusais. Vaišvilkas nuvažiavo pas Volynijos kunigaikštį ir savo seserį išleido už Švarno. Rusų kunigaikštis kaip Lietuvos lėną, gavo Naugarduką. Be to, dar Vaišvilas sau priklausančius miestus atidavė Volynijos kunigaikščiui Romanui su sąlyga, kad Romanas pilnai klausys Mindaugo.

Volynijos kunigaikščiai sutartyje išsiderėjo, kad jotvingiai neįeitų į taikos sutartį. 1253 m. įvyko galutinas Mindaugo susitaikinimas su savo priešininkais. Tais pačiais metais Mindaugas su savo kariuomene buvo nuvykęs į Naugardą.

Kovojant su vokiečiais mūšiuose ties Sauliais ir Durbe, Mindaugo vardas visai neminimas. 1253 metai buvo ramumo, taikos Mindaugui metai. 1255 met. jis gauna iš popiežiaus Aleksandro IV laišką del Rusijos užvaldymo ir tais pačiais metais pradeda daryti žygius del Lietuvos įpėdinystės. Dar gyvas būdamas Mindaugas norėjo išrišti savo sūnų viešpatavimo klausimą. Jis turėjo viso tris sūnus. Vyriausias jų, Vaišvilkas, tada buvo jau rusų vienuolis. Del to dalyko Mindaugas, turbūt, nekėlė Vaišvilko kandidatūros. Jei jis kelia klausimą apie įpėdinius ir prašė jį vainikuoti, tai, turbūt, jis galvoj turėjo savo antros

žmonos, Mortos, sūnus. Jų vardai tikrai yra nežinomi. Lietuviškai vadinti juos yra nustatyta Rukliu ir Repeikiu. Tie patys sūnūs kitur yra minimi kaip Gerstutis ir Replys. ___ Vienas šitų dviejų antrosios žmonos Mortos sūnų ir turėjo būti Mindaugo įpėdinis.

Kadangi apie Mindaugo laikus daugiausiai žinių duoda rusų metraščiai, tai Vaišvilkas, kaip pravoslavas vienuolis, juose užima nemaža vietos. Kronikos žino, kad Vaišvilkas keliavo į pietus, į vieną Graikijos vienuolyną. Tačiau 1258 m. jis turėjo sugrįžti nuo Dunojaus pakrančių del bulgarų karo. Tais metais buvo jo paskutinis pasimatymas su savo tėvu Mindaugu. Tada tėvas jau buvo katalikas ir, gal būt, katalikų patariamas, jis prikibo prie sūnaus, reikalavo atsižadėti pravoslavijos ir būti jo įpėdiniu. Tačiau sūnus tėvo nemylėjo. Jis grįžo į Volyniją, paskiau pasistatė sau vienuolyną ant Nemuno kranto prie Naugarduko ir ten apsigyveno. ___ Įpėdininkystės klausimas liko atviras, ypač turint galvoj paskutinę Mindaugo žemių dovanojimo žinią iš 1260 m., kuria visa Lietuva turėjo būti dovanojama vokiečiams, jei Mindauga s mirdamas nepaliktų įpėdinio. Mindaugas buvo nužudytas su savo sūnumis Rukliu ir Repeikiu. Kadangi Vaišvilkas, būdamas vienuolis, negalėjo legaliai valdyti Lietuvos, tai ji dokumentu turėjo atitekti vokiečiams. Tačiau nežiūrint to Lietuva vokiečiams neatiteko ir laisva gyveno toliau.

VIII. Lietuvių santykiai su totoriais Mindaugo laikais.

Lietuvių santykiai su totoriais, kaip Rusijos užkariautojais, istorijai yra visai neaiškūs. Mūsų istorikai romantikai Narbūtas, Daukantas ir kiti iš padavimų ir pasakų žino daug atsitikimų iš lietuvių santykių su totoriais. Esą kur rastas

kalnas, kitur-padavimas apie totorį Šeiboką, nuo kurio vardo esąs kažinkoks Šeiboko laukas. Iš panašių smulkmenų romantikai sudaro legendas apie mūšius su totoriais. Tačiau tos visos ži= nios yra nepatikrintos, kadangi romantikai rėmėsi padavimais ir pasakomis, kurių visai nekritikavo ir nesistengė vertinti tiesos atžvilgiu. Visus padavimus jie surinkdavo į vieną vietą ir surašydavo, kaip tikrus faktus. __ Susinešime su totoriais turime kuo daugiausiai abejoti. Bet vistik lietuvių ryšiai su totoriais turėjo būti. 1223 m. = 1240 m. visa Rusija buvo toto= rių užkariauta. Mindaugui irgi teko kariauti su rusais, ypač toli į rytus nueinant, siekiant Smolenską, Tverą ir beveik pa= čią Maskvą. Del to totoriai, be abejojimo, turėjo turėti ryšių su Lietuva. Mindaugo santykiavimas su totoriais kilo savaime.

Totoriai atvyko į Europą iš rytų kaip vėsulas su didele energija ir didele inercija į priekį verždamiesi. Lietuvos že= mės galėjo irgi patekti į totorių apetitą, ypač, kad rusai jau senai, nuo XIII a. buvo nusistatę užkariauti Lietuvą ir galėjo pakurstyti totorius prieš lietuvius.

Totorių santykiai su lietuviais galėjo eiti dvejomis link= mėmis: I/ Lietuva jiems galėjo būti, kaip užkariavimo objektas ir 2/ totoriai, kaip Rusijos užkariautojai, kurių chanas skai= tėsi visos Rusijos valdovu, galėjo reikšti pretenzijas į lie= tuvių užimtas rusų žemes.

Tiriant istorinius šaltinius galima iškelti klausimą apie Lietuvos agresiją, ofensyvą, o ne defensyvą. Lietuva Mindaugo laikais atrodo kaip puolanti totorius. Mindaugas turėjo san= tykių su pietų Rusija, kurios totoriai nepuolė ir kurios gyven= tojai nesistengė išvaryti totorius iš kitos Rusijos. Iš santy= kių Mindaugo su pietų Rusija = Volynija, ir su totoriais vieną

įdomią žinią paduoda Volynijos metraštis. Jis sako, kad Min= daugas, supykęs ant totorių, siunčia Volynijos kunigaikščiui Danieliui pasiūlymą, sakydamas: "Aš pasiųsiu tau Romaną su nau= gardiečiais; eikit visi prieš totorius į Kievą." Romanas, Da= nieliaus sūnus, buvo Juodosios Rusijos Naugarduko valdovas, Mindaugo vasalas. Mindaugas nemažai turėjo tokių kunigaikščių = vasalų, eidamas Vak. Europos feodaliniais papročiais. Visi tie vasalai su savo kariuomene turėjo eiti, kai tik pašaukdavo juos tiesioginis jų valdovas Mindaugas. Tačiau gana keista at= rodo, kad Mindaugas pranešdamas apie sumanymą "pulti totorius", sako, kad "pasiųs Romaną", tartum jis ant jo turėtų neaprėžtą valdžią. ___ Žygis prieš totorius tikrai buvo suruoštas. Voly= nijos metraštis pasakoja, kad Danielius su savo kariuomene nu= ėjo prieš totorius, apgulė vieną jų miestą netoli Kievo, užė= mė jį, sudegino, kadangi buvo medinis, ir prisiplėšė daug grobio. Kai atėjo prie to miesto pavėlavę lietuviai, tai jiems neteko jokio grobio, už ką jie keikė rusus ir pyko ant jų. Romanas, būdamas Danieliaus sūnus, paliko maištaujančią lietu= vių kariuomenę ir su tėvu grįžo atgal. Lietuviai su savo liku= siais vadais grįždami pakely ėmė labai plėšti Volynijos kraštą, norėdami bent tuo būdu pasipelnyti, nepavykus žygiui. Labiau= siai jie ėmė plėšti kraštą prie Lucko. __ Danielius su rusais paskubėjo ateiti ir, gindami savo žemę, puolė lietuvius, ku= riuos pristūmė prie vieno ežero. Lietuviams liko tik viena iš= eitis = plaukti per ežerą. Bet, kaip kronika sako, arklių buvo dešimt kartų mažiau, negu lietuvių, tai nedaug žmonių iš van= dens teišsigelbėjo. Net vienas lietuvių vadas, vardu Cval/as/, matyt rusas, prigėrė, o kitas, vardu Širvydas, iš Ruškevičių giminės, žinomų iš 1219 m. sutarties lietuvių su Volynija,

pabėgo. Kronika pažymi, kad rusai džiaugėsi, kad pavyko lie= tuvius nugalėti ir sumušti. ___ Taip nelaimingai užsibaigė jų pirmas žygiavimas prieš totorius. Po to žygiavimo buvo laukta, kad totoriai keršys. Ir tikrai 1258 m. totoriai apsilankė Lie= tuvoje. Totorių Vadas buvo Buronda /Burondojus/. Eidamas į Lietuvą su didele kariuomene jis liepė paskelbti Volynijos ku= nigaikščiams: "Aš žygiuoju į Lietuvą, eikit su manim". Rusų kunigaikščiai ėjo talkon totoriams, nes Volynijos padėtis tarp galingų kaimynų, Lietuvos ir totorių, buvo tokia, kad abiem pusėm turėjo įtikti. Be to, Volynijos kunigaikščiai buvo dar supykę ant Mindaugo; mat, Mindaugas pasodino Volynijos kuni= gaikščio Danieliaus sūnų Romaną į kalėjimą, už tai, kad Roma= nui nepavyko žygis prieš totorius ir žuvo visa lietuvių kariuo= menė, kurios vadas buvo jis. Jo dėdė Vasilka su kariuomene iš= vaikščiojo po visą Lietuvą, buvo nuėjęs į šiaurę net ligi Nal= šėnų, ieškodamas kalėjimo, kur buvo jo brolvaikis. Tačiau Vo= silkai nepavyko rasti kalinamo Romano. __ Tuo tarpu Danielius su savo kariuomene kariavo Juodojoj Rusijoj, norėdamas ją atka= riauti. Tačiau Danielius, sužinojęs, kad totoriai užpuolė jo žemę, paskubėjo grįžti iš Juodosios Rusijos atgal. __ Daugiau mes nieko nežinome apie tą totorių žygį į Lietuvą. Šiek tiek žinių galime dar rasti Vakarų Europos literatūroje. Taip 1260 m. popiežius Aleksandras IV rašo Brandenburgo kunigaikščiui, sakydamas, kad Lietuva savo didžioje dalyje buvo totorių apnai= kinta. ___ Lietuvos dideli miškai ir klampios balos sudarė tą landšaftą, kuris totoriams, kaip stepų gyventojams, buvo nejau= kus. Jie buvo pratę gyventi stepuose, kur nėra nei tokių dide= lių miškų, nei tokių gilių upių ir balų. Visa tai juos atbaidė nuo Lietuvos. Mindaugas susitaikė ir totoriai nuėjo į lenkų

žemes, kur miškų nedaug tebuvo, daugumoje laukai.

Po totorių žygio Mindaugas susitaikė ir su rusais, išleido iš kalėjimo Romaną. Jau 1259 m. matome Mindaugo vasalą Romaną žygiuojant į Lenkiją, į Lendomyro apylinkę. Šiuo laiku Mindaugas susitaikė ir su Tautvilu, kuris 1262 m. sėdi Polocko kunigaikštijoj, kaip Mindaugo vasalas.

Mindauas, prieš atsitraukdamas nuo krikščionybės, rengia dirvą, ieškodamas su visais priešininkais susitaikinimo. Susitaikyme su kaimynais ir priešininkais pasireiškė Mindaugo monarchijos sustiprėjimas.

IX. Žemaičiai Mindaugo laikais.

Žemaičiai Mindaugo laikai jau gyveno arti Kuršės, prie Baltijos jūros. Per Palangos kampelį žemaičiai ir priėjo prie jūros. Stebėtinas yra dalykas, kad žemaičiai, būdami lietuvių tautos šaka, neįeina į Lietuvos valstybės sąstatą net ligi Vytauto laikų. Žemaičiai ilgai palieka kaip nepriklausomi, lyg turį teritorinę autonomiją. Žemaičių kraštas savo geografine padėtim buvo tarp dviejų vokiečių ordenų valstybių, Prūsų ir Livonijos, lyg klynas /kylys/, skirią vienus vokiečius nuo kitų. Vokiečiai dėjo pastangas prisijungti žemaičius, apkrikštyti, apstatyti jų kraštą pilimis ir visai jį užvaldyti. Tačiau žemaičiai pasirodo sumanūs karžygiai ir visą laiką, beveik 200 metų neįeina į Lietuvos monarchijos pilną sąstatą, bet atsilaiko vieni patys, retai kitų lietuvių paremiami prieš visus vokiečių bandymus pavergti juos. ___ Pirmas epizodas tų pastangų buvo Mindaugo laikais. Žemaičiai, be abejo, kaip žinome iš istorijos šaltinių, stengėsi kenkti Mindaugo politikai. Žemaičių kunigaikščiai daug dėjo pastangų palaikyti opozicijai prieš Mindaugo sukurtą monarchiją. Vieni jų buvo Mindaugo gimi=

naičiai, bet ir jims gresė pražūtis iš Mindaugo pusės. Žemaičiai kunigaikščiai savo draugą Tautvilą buvo padarę opozicijos vadu. Opozocijos reikalais Tautvilas buvo kreipęsis į rusus ir apsikrikštijęs. Pirma Tautvilas buvo pravoslavas, gavęs Timofejaus vardą, paskui pasidarė katalikas ir lotyniškai xxxx= vadinosi Teofilius, o vokiškai Gotlibas. Opozicijos prieš Mindaugą reikalais Tautvilas buvo stengęsis susiartinti su krikščionimis. Kai vokiečiai jam pritarė ir iškėlė jį į Lietuvos valdovų kandidatus, tai jis buvo lyg priemonė, sugauti Mindaugą į vokiečių žabangas. Kai Mindaugas priėmė krikštą, tai Tautvilo kandidatūra atpuolė. Jau 1253 m. Tautvilas kartu su rusų kunigaikščiais pasirodo Čekijoj. Jis ten pasižymi Čekų plėšimais.

Patys žemaičiai po Mindaugo krikšto nenusiramino. Nors jie ir pyko ant naujakrikščio Mindaugo, bet savo kovą su vokiečiais vedė toliau.

Galima kalbėti apie kultūrinį skirtumą tarp žemaičių ir kitų lietuvių giminių, nes pagonijos ir tautinės sąmonės reiškėjai atrodo kaip tik žemaičiai, ne kiti lietuviai. Vokiečiai tada pastatė Klaipėdos miestą su tvirtove /1252 m./, kad žemaičiams užkirsti kelią į jūrą. Vieta prie Klaipėdos, kur Nemunas įteka į jūrą, jau nuo senai buvo žinoma, kaip patogus kelias ir ten jau senai gyveno pirkliai. Suprasdami Klaipėdos reikšmę daugiausiai prieš ją žygiavo žemaičiai, sudegindavo nekartą ją. Vokiečiai vėl atstatydavo Klaipėdos tvirtovę, lietuviai vėl pasistengdavo ją sudeginti.

Kad žemaičiai nebuvo visos Lietuvos sąjungininkai, tai tas faktas kartojasi visoj senovės Lietuvos istorijoj. Dėl to jau Mindaugas raštu pirmas atiduoda juos vokiečiams. Žemaičių kunigaikštis Kęstutis, labai gerai sugyvenęs su savo broliu Al=

girdu, matomai, vedė energingą kovą su vokiečiais. Jis buvo Vilniaus kunigaikščiams įkyrėjęs, ir rusų partija, įsigalėjusi prie Algirdo dvaro, žiūrėjo į žemaičius ir Kęstutį, kaip į nereikalingą taikos kiršintoją. Žemaičiai palaikė Kęstutį ir Vytautą, bet pats Vytautas ir Jogaila kelis kartus buvo išsižadėję žemaičių ir atidavę juos vokiečiams. Tas viskas rodo, kad nepatogumų iš žemaičių pusės visai Lietuvai buvo ne tik Mindaugo laikais, bet ir daug vėliau. Žemaičiai buvo karšti karo šalininkai ir Mindaugo susitarimas su vokiečiais jiems netiko. Ordenas buvo aršiausias žemaičių priešas. Kovoje su ordenu žemaičiai turėjo pakankamai vadų. Vienas jų Elemonas /vokiškai Elemann/, organizuoja visus žemaičius ir kreipiasi prie Mindaugo, norėdamas atitraukti jį nuo krikščionių.

Kuršių tauta irgi įėjo į tų laikų politiką. Visos kuršių tautelės buvo įtrauktos į vokiečių sferą. Mindaugo laikaisir Lietuva, ir žemaičiai, priešindamiesi vokiečiams, Kuršą laikė savo teritorija. Vokiečiai yra net Mindaugo vardu surašę dokumentą, kuriuo kuršiai neva irgi atiduodami vokiečiams.

1256 m. ordenas žygiuoja į žemaičius. Jų vadai buvo 3 kunigaikščiai: Duce, Milgerinas ir Dindeke, visi buvę Lingvenio, Mindaugo giminaičio, iš savo pilių išvaryti. Tų kunigaikščių vadovaujamas žygis pavyko. ____ Kai mirė vokiečių Livonijos ordeno magistras Longerzauzenas, tai jo įpėdinis Burnhardas von Hornhuzenas patvirtino su Mindaugu santaiką, pasiųsdamas jam dovanų. Mindaugas irgi atsakė naujam magistrui gausiomis dovanomis. Žemaičiai pasidaro kaip izoliuoti. 1257 m. jie surengė karą prieš vokiečius ir nuvyko iki Klaipėdos. Burnhardas ir 40 riterių pasislėpė Klaipėdos tvirtovėje. Kovoje Burnhardas ir Haren, Klaipėdos pilies komtūras, buvo sužeisti, o

12 ordeno narių užmušta. Žemaičiai tuoj pasiūlė taiką. Burn=hardas, pritariant ordenui, dvasiškijai ir Rygos miestiečiams, padaro su žemaičiais 2 m. paliaubas. Abi pusės paliaubų metu stiprinasi ir rengiasi tolimesniam karui. Tuo tarpu popiežiai nuo 1253 m. metai po metų vis skelbia Europoj kryžiaus karus prieš žemaičius. Numatydami pavojų laike tarpukario žemaičių seniūnai susirenka pasitarti, kas daryti. Vienas iš jų energin=gesnis siūlo tolimesnę kovą su vokiečiais. Žemaičiams pavyksta surinkti 3000 žmonių. Kai tik pasibaigė su vokiečiais padary=tos 2 metų paliaubos, žemaičiai nužygiavo į Kuršą. Prieš žygiuo=dami jie metė burtus, užmušdami vieną galviją. Iš to galvijo anatomiškos konstrukcijos žinys sprendė apie didelį lietuvių laimėjimą ir reikalavo, kad žemaičiai tuoj dievams pažadėtų trečdalį grobio. Vokiečiai atvyko ties dabartiniu Skuodu su kuršiais, ordeno magistru ir Klaipėdos pilies komendantu Hazen. Tarp vokiečių ir lietuvių įvyko mūšis, iš kurio vokiečių sąjun=gininkai kuršiai pabėgo, o ordeno kariuomenė su 33 riteriais žuvo. Tuo mūšiu didelis grobis pateko į lietuvių rankas. Visi pavergtieji vokiečių pavaldiniai gavo įspūdžio, kad tame smū=gyje žuvo vokiečių galybė. Po jo prasideda sukilimas Prūsuose ir Latvijoje. Žemaičiai per pasiuntinius kviečia Mindaugą į bendrą karą prieš vokiečius, bet šis jų neklauso, nors 1259 m. ir leido pagelbą žemaičiams.

Ordeno dalykai iš tikrųjų pasidaro labai blogi. Vokiečių pa=statyti administratoriai turi išeiti iš sukilusios krašto, ko=lonistai, atvykę iš Vokietijos, irgi bėga. Stiprindamiesi vo=kiečiai vistik stato naujų tvirtovių. Tuo laiku pagarsėjo bevar=dė pilis, pastatyta Karsovijos krašte, apie Tauragę ir Jurbar=ką. Lotyniškai ji yra vadinama "Costrum in terra Carsovia",

kitų tiesiog Karšovės pilimi. __ Žemaičių šiaurėje vokiečiai pastato dar Dobeno pilį. Paėmus Dobeno, Klaipėdos ir Jurbarko pilis, susidaro trikampis, kuriame buvo įsispraudę žemaičiai.

Pats svarbiausias mūšis, kuriuo baigėsi kovos, įvyko 1260 m. Kurše, netoli Goldingo no/ miesto, prie Durbės ežero. Abiejų pusių jėgos rinkosi pamažu. Pirmieji susirinko vokiečiai, atvedę su savim prūsus, buvusius pagonius=naujakrikščius, estus su Danų karalaičiu. __ Livonijos Eiliuotoji Kronika žino papasakoti apie tarybas, ėjusias vokiečių kariuomenėje prieš pat mūšį. Esą vienas prūsų vadas, Motto /gal būt, Motiejus/, siūlė nulipti nuo arklių ir kariauti pėstiems, nes pašalinus arklius visi turėsią narsiai kovoti, kadangi negalės, pasitikėdami arklių greitomis kojomis, pabėgti. Vokiečiams tassiūlymas pasirodė nepriimtinas, nes visa jų viltis buvo arklių jėgos, kadangi jie patys buvo sunkiai apsišarvavę ir pėsti nieko negalėjo padaryti. Jie visada kariaudavo raiti. Kuršių vadas pareikalavo iš vokiečių, kad mūšiui pasibaigus jiems būtų grąžintas pirmiau lietuvių paimtas grobis iš apiplėštų kuršių: vaikai, moterys ir kitoks inventorius. Vokiečiai ir su tuo nesutiko, sakydami, kad po mūšio grobis turi priklausyti tam, kas jį įgaus. Eiliuotoji Kronika pažymi, kad taip dalykams stovint, mūšis jau iš anksto buvo nulemtas į pralaimėjimą, nes kuršiai pabėgo iš kovos lauko, negavę savo prašymo patenkinimo. Prūsų vokiečių kronistas Dusburgas dar net su pasipiktinimu prideda, kad kuršiai iš užpakalio užpuolė kovojančius vokiečius.

Prūsai ir jų vadas Sklodo rodė daug narsumo kovoje, bet nieko negalėjo padaryti, nes žemaičių daug tūkstančių buvoatėję kovon. Ordeno narių, viso 150, su maršalu Boteliu ir magistru Burnhardu žuvo kovoje prie Durbės.

Mūšyje prie Durbės žuvo visa ordeno galybė. Po to mūšio pra=sidėjo visuotinas sukilimas ordeno valdomose žemėse. Ordenui žūti neleido tik Mindaugo monarchija, kuris pats priverstinai pranyko iš istorijos.

Kuršiai su lietuviais greit užėmė Sintelio pilį; žemgaliai paėmė Dobeno pilį, o Karsavijos krašto pilys irgi buvo sunai=kintos. Lietuviai įsiveržė į ordeno žemes. Lenevendo apylinkė=je, žuvo susirėmime dar 10 ordeno riterių. Lietuviai paėmė daug grobio. Krikščionims rašėjams iš lūpų išsiveržia pilni nusiminimo žodžiai: pagonų dievai jiems pasirodo galingesni už jų Dievą. Ir tikrai, vokiečių dievobaimingumas rėmėsi tik Dievo pagelbos viltimi, stebūklų laukimu, kurie turėjo parody=ti, kad Dievas jiems pagelbsti kovose su pagonimis.

Tada gal įvyko Mindaugo atsižadėjimas krikščionijos. Žemai=čių kunigaikštis, jų tautinis vadas, Treniotas, nusiuntė pas Mindaugą žinią, esą visi krikščionys išmušti, grįžk į pagoniją. Mindaugui esą buvo sunku pakęsti, kad jis dar buvo krikščio=nis, kaip sako metraščiai. Ragindamas Mindaugą Treniotas sakė, kad kartu eis latviai ir lyviai prieš vokiečius. Taip atpuolė Mindaugas nuo krikščionių, išvaro juos iš savo krašto. Prasi=dėjo paskutinieji Mindaugo viešpatavimo metai. Negelbėjo nė Mindaugo žmonos Mortos išmėtinėjimai del krikščionių skriaudi=mo. Paskutinis krikščionis, ordeno narys Livertas, buvęs kaip ir pasiuntinys Lietuvai, iš Vilniaus išvyko į Rygą.

Mindaugui nebuvo sunku atsižadėti krikščionijos, nes kas del politinių sumetimų apsikrikštijo, tas del politinių sume=timų lengvai gali ir atsimesti nuo krikšto.

Dabar Mindaugo padėtis dar sustiprėjo, nes jis galutinai susitaikė su visais pavaldiniais, gavo gerų pagelbininkų ir

galėjo ramiai viešpatauti, nesikišdamas į mažmožius. Treniotą galima laikyti jo vyriausiu pagelbininku, lyg visos kariuomenės karo vadu. Tautvilas irgi visur gelbsti Mindaugui. Dar atsiranda vienas rusų pabėgėlis iš Rezanės Eustafas, Konstantino sūnus. Iš Rezanės jis atbėgo pas Mindaugą del totorių užplūdimo. ___ Treniotą buvus karo vadu randame 1262 m. Jis, susitaręs su Naugardiečiais, keliauja prieš vokiečius į Livonijos vidurį, Vendeno pilį. Mindaugas irgi kartu žygiavo, bet kai prie Vendeno nebuvo rasta atėjusių rusų, tai bara jis Treniotą ir supykęs grįžta atgal. Treniotas tačiau žygiavo toliau. Ties Dorpatu /Tartu/ jis su Tautvilu ir 500 lietuvių susijungė su rusais, bet paimti pilies nepavyko, išdegino tik miestą ir grįžo pamariu atgal. Prie Duenamuendes ordenas bandė užstoti jam kelią. Mūšyje daug žuvo lietuvių, bet nemažiau krito ir vokiečių. Treniotas grįžo namo, ir Mindaugas sutiko jį maloniai. ___ 1263 m. 30000 lietuvių žygiuoja į Lenkiją, į Mozūrus. Jiems irgi vadovauja Treniotas. Visa kariuomenė pasiskirstė į 3 armijas. Viena armija nuėjo į Prūsus, kita = į Mozūrus, trečia nuėjo net ligi Vyslos, ligi pat Kulmo miesto.

Tokios panašios lietuvių ekspedicijos į kaimynų žemes daug kartų pasikartodavo. Susivienijusios tautos sąmonė pasidarė pilna energijos, labai pakilo. Ligi Mindaugo mirties buvo keršijama visiems priešams. Taip prie Kamienco miesto buvo visai nuteriotas kraštas. Ties Mielniko miestu lietuvių vadas Kovdišat Tindjeminovič esą buvęs paėmęs didelį grobį ir laimingai grįžęs Lietuvon.

Volynijos metraštis 1262 m. pastebi, kai kalba apie Treniotą, Lietuvos kariuomenės vadą: "Mindaugas pasidarė labai puikus, pasikėlė didelėn puikybėn ir nepakentė nė vieno, kuris

norėjo su juo susilyginti". ___ Sprendžiant iš tos citatos, Mindaugo darbai pasireiškė despotijoj, nesitarime su savaisiais ir žiaurume. Toks yra bendras vaizdas Rytų despoto, kokį iš Rytų istorijos galima įsivaizduoti. Tokie valdovai, nesugebą senatvėje energingai xxxxxx elgtis, darosi žiaurūs prieš savo pagelbininkus. Tokiu buvo pasidaręs ir Mindaugas, ir tas jam buvo padaręs galą /1263 m./. Prie Mindaugo Lietuvos monarchija mėgino susitelkti į būrį prieš priešus, bet tas nepavyko ir atsiliepė į visos tautos likimą.

X. M i n d a u g o m i r t i s.

1263 m. Mindaugas ir abu jo jaunieju sūnūs, Ruklys ir Repeikis, buvo nužudyti. Tas politiškas nužudymas Lietuvos istorijoj yra retenybė ir anais laikais naujiena. Tuo tarpu visuotinojoj istorijoj tokie nužudymai kai kur net labai priprastas dalykas buvo. Ypač daug jų pasitaikydavo į rytus nuo Europos, kur, istorijai žinant, įvairūs valdovai savo mirtimi mirdavo labai retai. Naujų viešpačių įsiviešpatavimai ten įvykdavo dažniausiai kraujuose. Turkuose net naujaisiais amžiais naujas sultonas=valdovas išžudydavo visus savo gimines ir brolius dar prieš užimdamas aukštąją valdžią. Randantis naujam sultonui kai kada net kelios dešimtys karstų buvo laidojama, nes tai buvo naujo sultono įsiviešpatavimo aukas.

Lietuvoj tokio karšto temperamento, koks buvo pas aziatus, nebuvo. Lietuviai buvo ramūs žmonės, lėti, kaip kad ir jų gamta yra rami. Kas viešpataudavo Lietuvoje, tai tas, būdamas pats ramaus būdo, nesukiršindavo, paprastai, žmones prieš save.

Kituose kraštuose įvyksta valdovų nužudymai ne žmonių temperamentui, bet politinėms pažiūroms veikiant. Taip visiems yra žinomas nužudymas pirmojo Romos imperatoriaus Gajaus Julio

Cezario. Jis buvo nužudytas viešai, net senatorių posėdyje.

Lyginti su anomis politinėmis žudynėmis Mindaugo mirties negalima, nes Cezario laikais grūmėsi dvi politinės partijos: aristokratų respublikonų partija su prasčiokų demokratų parti= ja. Užmušdami Cezarį užmušėjai norėjo atstatyti buvusią seną respublikinę tvarką. Bet ką gi būtų norėję atstatyti Mindaugo užmušėjai? Mindaugas, kaip monarchas, kaip politnės laisvės engėjas, nebūtų galėjęs iššaukti tokio kruvino pasipriešinimo prieš save. ___ Mindaugo nužudymo priežasčių reikėtų ieškoti Mindauggo giminių šeimynoje. Pas lietuvius, taip, kaip ir pas germanus, buvo del valstybės valdymo ypatingas nusistatymas. Einant papročiu kraštą valdo ne vienas valdančiosios giminės asmuo, bet visa giminė. Toks nusistatymas buvo ir Mindaugo lai= kais. Mindaugo giminaičiai, kurie, nežiūrint monarchijos įsi= galėjimo, buvo užsilikę kaip atskiri kunigaikščiai, galėjo tu= rėti atskirą savo kariuomenę, turėjo jėgų. Tokių Mindaugo gi= minaičių Lietuvoje buvo nemaža. ___ Mindaugo nužudymo faktas jo detalėse mums nėra žinomas. Nežinome tikrai nė kas nužudė, nė kur nužudė, nė del ko nužudė. Tačiau vistik galima manyti, kad pirmojo Lietuvos monarcho nužudymas įvyko ne del politinių, bet del asmeninių santykių. Toksai būtų šito nužudymo fakto psichologinis aiškinimas.

Pats Mindaugas savo valdžia iššaukė nepasitenkinimo iš gi= minių pusės, buvo labai neatsargus, nesisaugojo, todel netikė= tai užkluptas sąmokslininkų giminių su savo dvejais jaunais sūnumis gavo mirti jų nužudytas. Mindaugą nužudė asmenys, ku= rie neturėjo galvoj jokios visuomeninės gerovės, nebuvo kokios nors politinės partijos atstovai, bet turėjo ant Mindaugo asme= ninį pyktį.

Yra manoma, kad Mindaugo nužudytojas xxx buvo Treniotas, žemaičių kunigaikštis. Treniotas visais atžvilgiais, kiek iš kronikų paduodamų žinių galima spręsti, buvo tikras Mindaugo pagelbininkas krašto valdyme ir karo srityje. Tuo atžvilgiu Treniotas yra panašus į kokį vyriausią Azijos sultoną ministe=rį=vizirį, kuris paprastai visuomenėje daugiau reiškia, už pa=tį sultoną. Tokiu Lietuvos "sultono" Mindaugo "vizirūu" ir bu=vo Treniotas. ___ Iš vieno atsitikimo mes žinome, kad Mindau=gas nekaltai, visai nepanatuotai buvo užsipuolęs ant Trenioto, išmėtinėjo jam, barė jį ir pats supykęs pasitraukė iš karo lau=ko nuo Vendeno pilies, kadangi nesulaukė rusų naugardiečių pa=gelbos, kurią ateisiant buvo pažadėjęs Treniotas. Treniotas Mindaugui rodė neapykantos už tai, kad jis jį apgavęs. __ Rei=kia manyti, kad Treniotas buvo artimiausias Mindaugo giminai=tis ir, kaip Tautvilo brolis, turėjo iš seno ryšių su vokie=čiais. Treniotas gal ir buvo, kaip mano senieji mūsų istorikai romantikai, vokiečių įtakoje, kai žudė Mindaugą su dviem jo sū=numis, kurių vienas, kaip manoma, Ruklys 1256 m. buvo karaliu=mi, Mindaugo įpėdinių apvainikuotas. Ir tikrai, beveik sulig vokiečių receptu, žuvo Mindaugas, nepalikdamas jokio įpėdinio /Vaišvilko, vyriausio Mindaugo sūnaus, nebuvo galima laikyti pasaulinės valdžios įpėdiniu, kadangi jis buvo vienuolis, todel pasišalinęs iš pasaulinio gyvenimo/. Vokiečiams buvo svarbu, kad žūtų abu vainikuoti Lietuvos karaliai, Mindaugas ir Ruklys, taip pat likęs Mindaugo įpėdinis Repeikis, nes jie turėjo iš 1260 m. dokumentą, kuriuo Mindaugas visą Lietuvą buvo atidavęs vokiečiams, jeigu jis nepaliktų jokio vyriškio įpėdinio. Taip gal vokiečiai ir buvo prikalbinę Treniotą nužudyti Mindaugą su jo sūnumis, norėdami užgrobti visą Lietuvą.

Lietuvon kaimynai visada įnešdavo kraujo atmosferos. Rei=kia tik prisiminti įvairias kitas žudynes, įvykusias Lietuvoje, kad ir po Mindaugo žuvimo. Taip Kęstutį nužudo Jogailos tarnai rusai. Tų laikų dokumentai liudija, kad Kęstutį žudant Krevos pilyje gyveno vokiečių komisaras. Vaišvilkas irgi buvo nužudy=tas vieno vokiečio, Markoldo, namuose. Visos aplinkybės verčia manyti, kad Mindaugo žudynė galėjo įvykti tik su svetimųjų įkal=bėjimu. ___ Ypač į akis krenta tas, kad Mindaugo užmušėjams ke=lią rodė rusas, Eustafas, pabėgėlis iš Rezanės, rusų metraščių vadinamas Judošium. Tas rusas Eustafas, kol Mindaugas buvo gy=vas, mokėjo jam pataikauti, nusilenkti, kaip tikras aziatas, o paskui net padėjo sąmokslininkams Mindaugą nužudyti.

Svarbu yra išaiškinti faktas pačio Mindaugo nužudyma. Toks nužudymas tų laikų Lietuvos istorijai yra beveik svetimas da=lykas, nės pas mums paprastai nei pykčio tokio nėra, nei pas=tangų susipykus vienąs kitą nužudyti. Lietuvių būdas yra fleg=matiškas, jie pakenčia visokius politinius pasikeitimus. Nužu=dymo kaltę todel reikia mesti ant paties Mindaugo. Jis valdy=damas buvo padaręs pamatinių klaidų. Jis pasiėmė valdyti, ta=čiau taip valdyti, kaip tauta reikalavo, jie nemokėjo, nekartą padarė nereikalingų išsišokimų, skriaudų, sukiršino prieš save savo giminaičius, kurie sulig papročiul laikė save irgi krašto šeimininkais. Jau gimdamas koks valdančiosios šeimynos narys turėjo teisės gauti lėšų išlaikymui savo dvaro ir paties išgy=venimui. Tokie kunigaikščiai paprastai valdydavo atskiras di=džiosios kunigaikštijos sritis. Jie buvo tartum kompanjonai di=džiąjam kunigaikščiui vieno atskiro darbo = valstybės valdymo. Taigi Mindaugas iššaukė šeimyninio pykčio. Pats Mindaugo nužu=dymas, kaip ir bendrai tų laikų Lietuvos istorija, buvo rašoma

rusų kronistų, gyvenusių Volynijoje ir Naugarde. Tiek toli gy=venę kronikų autoriai negalėjo smulkiai įžiūrėti visų Lietuvos įvykių, todel ir Mindaugo nužudymo priežastis nubuvo galima smulkiai nurodyti. Del tos priežasties Mindaugo katastrofa jau anais laikais buvo įvairiai aiškinama.

Vienas rusų ~~dxxxx~~ dvasiškis, rašęs Volynijos kroniką, matyt, buvo nukreipęs savo dėmesį į vieną legendą, kuri yra labai pa=naši į romaną. Dvasiškiai kai kada yra linkę į romantizmą, daž=nai miegodami sapnuoja visokius romanus. Todel Volynijos kro=nikos rašėjas, susapnavęs ar išgirdęs kur legendą, pasakojan=čią, kad į Mindaugo nužudymą yra moteris įmaišyta. Taip Voly=nijos kronika pasakoja, kad Mindaugas metus prieš mirdamas pa=laidojęs savo žmoną Mortą. Tuo būdu atsirado laisva vieta šei=mynoje, kurią reikėjo užpildyti, nes nebuvo kam auginti ir pri=žiūrėti jo vaikų. Mindaugas susirūpinęs iš kur gauti kitą žmo=ną, randa neteisėtą būdą ir pasiima svetimą pačią. Tačiau jei ta moteris būtų buvusi iš visai svetimos šeimynos, tai tas ne=būtų buvę taip blogai, bet jis paėmė moterį savo svainio, bu=vusios žmonos Mortos seserį. Jis ją pas save prisiviliojęs, duodamas jai žinią: "Eik, apraudok savo seserį". Ji atvažiavu=si į šermenis, o Mindaugas jai pasakęs: "Tavo sesuo Morta mir=dama man liepė būtinai tik tave už savo žmoną, vaikams pamote, pasiimti." Mindaugas pasiūlęs jai nebegrįžti pas vyrą Daumantą, o pasilikti prie jo ir jo vaikų. Daumantas tuo įsižeidęs ir ker=šydamas nužudęs Mindaugą. _/ Ši Volynijos kronikos paduodama žinia yra tikra pasaka, kurios nė žodžiui negalima tikėti. Anų laikų galingiems karaliams, kai žmonių dora buvo palaides=nė, nebuvo jokių sunkumų pasiimti svetimą žmoną, ir niekas ne=drįsdavo, net jos vyras, jiems to prikaišioti. Taip pat ir Voly=

nijos kronikos legenda apie Mindaugą neįtikėtina. Lietuvoj toks svetimos žmonos atėmimas visgi buvo negalimas, ir karaliui tą padaryti vargu būtų buvę leistina. O kai del Daumanto pykčio, tai del to visai galima paabejoti, nes Daumantas buvo paklusnus Mindaugui, prieš pat jo mirtį ėjo jo siunčiamas į Rusiją kariauti, į Brianską. Tačiau jis iš kelionės, burtų perspėtas, staiga grįžta atgal Lietuvon ir užmuša Mindaugą.

Metraščiai Mindaugo nužudymo priežastį nurodo, kad Mindaugas nuo 1262 m. atsimetęs nuo vokiečių, atsisakęs nuo krikščto, susitaikęs su žemaičiais, ėmė labai puikiai elgtis, nepakentė jokio prieštaravimo, trumpai sakant, pasidarė despotas. Kas nužudė Mindaugą, esamomis žiniomis pasakyti negalima. Lyg išeitų, kad jį nužudė Daumantas. Tam yra minimas posakis, tam yra žinia apie Daumanto žygį į Rusiją ir netikėtą sugrįžimą. Bet tiesioginių žinių, kad Daumantas nužudė, nėsama. Mindaugo užmušėjai greičiausiai bus du broliu, Treniotas ir Tautvilas. Kaip matėme, Treniotas buvo karaliaus pagelbininkas. Jis paskutinius dvejus=trejus metus visur atstovavo Mindaugą. Tautvilas dar 1258 m. buvo susitaikęs su Mindaugu ir gavęs valdyti Polocko kunigaikštiją. Laike Mindaugo užmušimo tačiau Tautvilo ir nebuvo tikrojoj Lietuvoj, nes jis į Lietuvą su palydovais atvyko jau po užmušimo. Vienas jo palydovų, rusas Prokopas, Polocko bajoras, paintrigavo tarp Tautvilo ir Trenioto, pranešė Treniotai, kad Tautvilas neva nori jį /Treniotą/ nužudyti. Nužudęs Mindaugą Treniotas nepabūgo ir tą patį padarė su Tautvilu. ___ Tuo būdu viso kaltininkas buvo Treniotas. Jo žinioje buvo visas valdžios aparatas, ir jam nebaisu buvo nužudyti tą, kuris dažnai pasielgdavo ne sulig jo noru, norėdamas kaip despotas Lietuvą valdyti. Asmeninio pykčio del to galėjo būti.

Treniotas, būdamas arti prie Mindaugo, rebijojo jo, kaip kad kiti, kuriems Mindaugas atrodė dieviška aureole apsuptas. To= kiu atvėju Treniotas nematė jokios kilnybės užmušamojo asmens.

Kaip atsiliepė Lietuvos visuomenė į Mindaugo nužudymą, irgi nežinome. Iš užrašų yra susidaręs vaizdas to laiko Lietuvos visuomenės, nes išmėtyta žinelių yra nemažai. Lietuviai, kaip visuomenė, prieš šitą faktą buvo visai netikėtai pastatyti. Mindaugo partija, sudariusi lietuvių visuomenės daugumą, buvo išblaškyta, nustojo savo vadų, bet vistik Mindaugo užmušėjams atkeršijo. Po vienų valdymo metų pats Treniotas buvo nužudy= tas keršijusių Mindaugo šalininkų, jo arklininkų. Po dviejų metų turėjo ir Daumantas apleisti Lietuvą ir kartu su 300 šei= mynų iškeliauti į Rusiją.

Mindaugo Lietuvos suvienijimas paliko šimtais metų ir toliau. Niekas neiširo, tik pasikeitė valdžios asmenys. Pirmas asmuo, užvaldęs Lietuvą po Mindaugo mirties, buvo Treniotas. Mindaugo mirtis vistik nebuvo mirtinas smūgis susidariusiai Lietuvos padėčiai. Ir po jo užmušimo negalėjo būti suardyta Mindaugo organizacija. Jo užmušimas skaudžiai politiškai atsiliepė už= sienyje. Prieš vokiečius sukilo visos jų pavergtos tautos, nuo ko vokiečiai gavo skaudžiai nukentėti, ypač nuo žemaičių ir kitų lietuvių. Mindaugo katastrofa galėjo atsiliepti tik į bendrą lietuvių tautybės padėtį. Vokiečiams pavyko nugalėti sukilimą, žuvo prūsų tautelės, taip pat ir kuršiai, o jotvin= giai buvo visai išnaikinti. Jų vadas Komantas su tautos liku= čiais atbėgo į Lietuvą ir išmėtinėjo lietuviams: "Vaidykitės tarp savęs, vaidykitės, ir jūs laukia toks pat likimas, kurio mums teko jau sulaukti." Tas posakis dedamas pamatan tų laikų Lietuvos politinio stovio charakterizavime. Lietuva per savi=

tarpio vaidus pasidarė silpna. Rusų metraščiai negali atsigėrėti, kad pagonys lietuviai vienas kitą žudo, tarp savęs susivaidija ir išsižudo.

Iš anų laikų užsilikusios žinios mums rodo, kad Mindaugas buvo linkęs į Vakarų Europą. Feodalizmo stovis Europoje, XIII a. visur pasireiškęs stipria monarchija, aiškiai atsiliepė ir Lietuvoj Mindaugo laikais. Ir Francūzija, ir Čekija, Otokaro monarchija, ir k. Europos kraštai grįžta prie monarchijos. Kiekvienos valstybės vyrai spiečiasi apie savo valdovą. Lietuvos krašte būtų irgi įsigalėjęs feodalizmas, jei dar būtų viešpatavę Mindaugas ir jo vaikai. Neabejotinas ir reikšmingas dalykas, feodalizmo liudininkas, yra Mindaugo įpėdinio vainikavimas karaliaus karūna. Viduramžis ligi XIII a. vargo su renkamąja monarchija. Jei mirdavo senis karalius, tai jo vietą užimdavo ne vaikai, bet tas, kurį išrinkdavo savo siuzerenu feodalai. Iš seno Francūzijoj pirmieji Kapetingai pravedė politiką, kurią norėjo pravesti ir Mindaugas, tai yra, dar gyvam tėvui tebesant apvainikuoti vieną sūnų įpėdiniu. Taip darydami per ilgą laiką Francūzijos ir kiti karaliai pripratino visuomenę, kad visada sūnus turi sekti tėvą soste, sudarydami tuo būdu paveldimas monarchijas. ___ Reikšminga yra ir tas, kad Lietuvoje būta Mindaugo laikais daug patarėjų svetimtaučių, daugiausiai vokiečių, kurie vedė valstybinę politiką, nurodydami vidaus politikai vagą.

1256 m. buvo vainikuotas vienas Mindaugo sūnų, turbūt Ruklys, karaliaus karūna. Jei Mindaugas ir toliau su savo įpėdiniais būtų viešpatavęs, tai Lietuvoj būtų įsišaknijusi viduramžio feodalizmo tvarka visoje pilnumoje. Bet katalikų tikyba gal ir nebūtų išsilkkusi Lietuvoj, nes tikybos dalykai Mindaugo

dar buvo nepriruošti ir pats Mindaugas su savo šeima svyravo, ar Vakarų Bažnyčios ar Rytų tikybą praplatinti Lietuvoje.

Mūsų istorikai romantikai, kaip Narbutas, Daukantas ir kiti, davė nusistatymą del Mindaugo, beveik panašų į tai, kad Mindaugą reikią smerkti. Tuo budu atrodo, kad patys patriotai lietuviai, jei būtų gyvenę Mindaugo laikais, būtų lyg prisidėję prie Mindaugo užmušėjų. Narbutui Mindaugas atrodo, nors ir gerai išauklėtas, bet visuomenei netinkąs žmogus, Daukantui = kaip visai netinkantis, nes buvo susidėjęs ir broliavosi su pačiais aršiausiais Lietuvos priešais, ordeno nariais ir šiaip vokiečiais.

Vistik tie istorikai=romantikai yra nuliūdę del Lietuvos sumenkėjimo po Mindaugo mirties. "Kas aprašys tą rūstą dieną = sako Daukantas = ant kurios tuo kartu pažvelgus alei vienam doram lietuviui širdį gėlė". Tais gailiais Daukanto žodžiais ir reikia užbaigti Mindaugo viešpatavimo periodą.

Lietuvos santykiai su užsieniu ir užsienio padėtis Mindaugo laikais.

Svarbus faktas ~~xxxx~~ diplomatijoje buvo Lietuvos nepriklausomybės užtvirtinimas. Svarbiausias rūpestis buvo tas, kad kaimyninės valstybės su Lietuvos valstybe skaitytųsi, kaip su savarankia, nepriklausoma organizacija, kad nesikištų į jos vidaus reikalus, nes vidaus padėtis, valdžios tvarkymasis, yra ne užsienio organizacijų reikalas.

Tuo laiku Lietuvoje buvo ir kitas svarbus diplomatijos reikalas, būtent, įterpti Lietuvą į kitų Vakarų Europos valstybių skaičių, į jų sąjungą, kaip pilnateisį narį. Šitas klausimas buvo surištas su tikybos klausimu. Tada jau visos Europos tautos, išskiriant tik lietuvius, buvo krikščioniškos. Kadangi

tada europiečiai buvo dauk karštesni tikybiniuose klausimuose, negu dabar, tai visai suprantama, kaip Lietuvos valstybei sunku buvo įlįsti į kitų valstybių tarpą, būti pripažintai pilnatcisiu politinės Europos konstrukcijos nariu. Tas padaryti ypač buvo sunku todel, kad Lietuva, su lietuvių tautos giminiškomis šakomis, prūsais, latviais ir kitais, jau anksčiau Europos buvo nuspręsta pavesti vokiečių tautos žiniai su užduotimi tas teritorijas nukariauti, apkrikštyti ir išnaudoti savo politiniams tikslams. Tokiu būdu prieš visą Europą Lietuvai atsispirti buvo beveik negalima, nes ir popiežius, ir pasaulinis valdovas imperatorius/ tuomet vokietys/ buvo nutarę, išdavę raštus ir įgaliavimus vokiečių karžygiams, ordeno nariams, elgtis tame klausime pilnateisiai ir tiesioginiai.

Abu šie uždaviniai, Lietuvos nepriklausomybės užtvirtinimas ir jos įterpimas į kitų Vakarų Europos valstybių tarpą, kaip pilnateisį narį, jau Mindaugo laikais pradėta geron pusėn spręsti. Tačiau tame Lietuvos valdovai nesirėmė jėga, nes patys sulyginamai buvo silpni ir savo jėgomis priversti visą Europą nusilenkti prieš Lietuvą negalėjo. Tokiais atvėjais diplomatijoje naudojamasi svetimais silpnumais. Mindaugas ir buvo tuo susirūpinęs, būtent, išaiškinti Vakarų Europos vidaus padėtį ir surasti silpnuosius taškus bendroje Vakarų Europos politikoje. Visas Mindaugo veikimas ir reikia įvertinti iš šitos pusės.

Lietuvos valdovas Mindaugas, pats viduje būdamas ne labai stiprus, pastebėjo Europoje tada buvusį pakrikimą. Tas Europos iškrikimas XIII a. buvo iššauktas viduramžio stulpų, viduramžio pasaulio ramsčių sunykimu, supuvimu. Europoje buvo dvi

didelės galybės: Bažnyčia ir Imperija. Abi tos galybės tada, Fridricho II Štaufeno laikais, buvo aršiausioje tarpusavio kovoje. Jos stengėsi silpninti viena kitą, kaip tik galėdamos.

Didelės Bažnyčios galios Europa buvo įvelta į didelius kryžiaus karus Palestinoje. XI amžiaus gale popiežius Urbonas liepė visiems Europos krikščionims rengti kariuomenę ir keliauti į Palestiną kovai su netikėliais mahomedais del Sv. žemės. Jau tada buvo tiko didelė bažnyčios galybė, kad Vakarų Europos valstybės /francūzai, anglai, vokiečiai/ paklauso jos popiežiaus liepimo ir aukoja šimtus tūkstančių savo sūnų tai kovai Palestinoje. Tūkstančius kilometrų keliavo mažai aprūpinti maistu ir blogai apsiginklavę maldininkai=kryžeiviai, užimdavo atskirus Palestinos plotus, įsteigdavo savo karalijas /Jeruzalės/, kunigaikštystes /Antiochijos, Tripolio/, tas savo įsteigtas organizacijas tuoj prarasdavo, nes machomedai ne blogiau mokėjo kariauti, negu europiečiai, atkeliavę į svetimą nepažįstamą kraštą. Kryžiaus karuose pasireiškė didžiausias bažnytinės politinės galybės pakilimas. Bažnyčios galva, popiežius, atstovavo visam pasauliui, buvo įsivaizdinęs esąs vyriausiu galiūnu viso pasaulio. Tačiau kryžiaus karų galas davė visai nelauktus rezultatus, pasireiškusius ypač XIII a. Bažnyčia nustojo savo aureolės, nes kryžiaus karuose krikščionims daugiau teko pralaimėti, negu laimėti. Viduramžio žmogus, vykdams į Palestinos kryžiaus karus, laukė ten įvyksinačio stebūklo. Jam buvo dvasiškijos ir kunigų įkalbėta, kad Dievas savo stebūklingu įsikišimu į kovą padės nukariauti netikėlius. Bet praktikoje pasirodė, kad krikščionims neužteko jėgos ir krikščionys ėmė abejoti net savo dievo galingumu, net kėlė klausimą, ar priešų Dievas nerodo didesnės galybės?

Tas atsiliepė neigiamai ir popiežių.

XIII amžiuje nugriuvo beveik visi viduramžio įsitikinimai; žmonės nustojo taip gerbę ir aukštinę Bažnyčią, kaip kad pirmiau. Europiečiai pirma buvo įsitikinę esą išmintingiausi už viso pasaulio gyventojus. Tačiau Palestinoje jiems teko susidurti su didele mahomedų kultūra, technika ir tikyba, kuri jiems pasirodė net aukštesnė už krikščioniškąją. Del to pasikeitė europiečių pasaulėžiūra. Europoje ėmė kilti kultūra, mokslas, pramonė visai kitoje kryptyje, negu prieš tai.

Popiežiaus autoritetui žlungant, pasaulinė valdžia /imperatoriai ir karaliai/ mėgino išaukštinti savo "pasaulinės valdžios" principą.

Mindaugo laikais abi Europos galybės, Bažnyčia ir Imperija, vedė aršią tarpusavio kovą. Romos popiežius Europoje buvo didžiausias politinis autoritetas, tačiau jis nebuvo laisvas savo pasielgimuose su Lietuva, nes buvo perdaug susirūpinęs pasaulio politiniais reikalais. Popiežius labai lengvai buvo prieinamas, parodant jam nuolankumą. Mindaugas tai sugebėjo padaryti, pareikšdamas jam žodžių pagarbą, sutikdamas krikštytis ir priimti iš popiežiaus karaliaus karūną. Tuo būvo galima suminkštinti popiežiaus širdį ir išgauti lengvatų Lietuvai, kaip atskirai valstybinei organizacijai. Popiežius, ką mes sužinome iš apaštališkojo sosto kanceliacijos rejestrų, sutiko labai daug korospondnuoti Lietuvos reikalais, sutiko išpildyti daugelį prašymų ir darė tai, kas bent atrodė esą naudinga Lietuvai tarptinėje politikoje. Pats popiežius, kaip asmuo, tada buvo nemažos reikšmės. Pradžioje 5 dešimtmečio XIII amžiaus mirė Romos popiežius Celestinas. Jam mirus net dvejus metus nebuvo galima susitarti del išrinkimo naujo po=

piežiaus. Pagalios tik 1243 m. vienas aristokratas, italų grafas, buvo išrinktas į popiežius. Naujasis popiežius pasivadino Inocentu IV. Jau vien šitas vardas rodė, kad naujasis popiežius norės eiti garsaus Bažnyčios didvyrio, Inocento III pėdomis, kurio pastangomis buvo aukščiausiai iškilusi bažnytinė valdžia. Tada bažnytinei valdžiai priklausė visi pasauliniai valdovai. Inocentas III svaidė nuo sostų karalius, sodino juos kur norėdamas, vertė Europos valdovus siųsti kas met Bažnyčiai duoklę, pripažint save bažnyčios vasalais.

Naujo popiežiaus pasirinkimas Inocento vardo rodo, kad jis laike viso savo 10 su viršum metų viešpatavimo buvo didžiausias bažnytinės politikos fanatikas ir pasaulinės imperijos politikos priešas. Inocentas IV atakavo imperatorių Fridrichą II Štaufeną įvairiomis bažnyčios priemonėmis: atskyrimu nuo pamaldų, bažnyčių uždarymu /interdiktu/, iškeikimu, paskyrimu naujo imperatoriaus, atimant iš esamojo visas teises. 1245 m. įvyko imperatoriaus teismas už jo nepaklausymą Bažnyčios liepimo keliauti į Palestiną. Inocentas IV sušaukia vyskupų suvažiavimą, kuris pirma buvo Genujoj, o paskui persikėlė į Lioną, į Francūziją. Tame suvažiavime Inocentas IV kelia bylą prieš Fridrichą II, pats yra kartu ir skundėjas, ir teisėjas ir teismo nutarimo vykdytojas. Fridrichas II buvo visai suniekintas. Jis siutė nežinodamas, kaip įgelti, kaip atkeršyti Bažnyčiai. Tuo momentu iškyla vienas Lietuvos kunigaikštis, kuris sutinka su visu tuo, kas buvo Inocento IV skelbiama, sutinka nusilenkti popiežiui, priimti krikštą, pasidaryti jo vasalu. Tuo būdu laimėjimas buvo užtikrintas.

Mindaugas tiesioginiai be tarpininkų negalėjo susižinoti su popiežium. Lietuvos pašonėje, Rygoje, buvo Romos bažnyčios

atstovai. Tačiau ir ten su apapštališkuoju sostu Mindaugas galėjo susižinoti per dvi įstaigas: per dvasiškiją su Rygos vyskupu priešakyje ir per pasaulinę valstybę, atstovaujamą vokiečių ginkluotos organizacijos = per ordeną. Tos abi val= džios Lietuvos kaimynystėje irgi vaidijosi tarp savęs, o tas davė progos Lietuvos valdovui susistiprinti ir vesti stiprią diplomatiją. Mindaugas, kaip kiekvienas diplomatas tokiais atvėjais, pasistengia susidėti su stipresniu, būtent, su vokie= čių ordenu, nes tokia politika jam žada daugiau naudos. Orde= no viršininkas Andrius von Štirland džiaugiasi ta proga galė= siąs ankščiau su Lietuva susirišti. Andriaus von Štirlando džiaugsmui priežasčių čia yra daug. Svarbiausia, tai buvo gar= bė ordenui, kurią reikėjo Vakarų Europai parodyti, kad ordeno politika veda prie Lietuvos apkrikštijimo. Tačiau tuo būdu buvo aplenkiamas Rygos vyskupas, kurio tiesioginę pareigą ap= siėmė atlikti ordenas. Ta priežastis buvo svarbiausia, del ko Andrius von Štirland džiaugėsi Mindaugo prisidėjimu prie jo: noras pasigirti, parodyti Vakarų Europai ordeno reikalingumą ir naudingumą, susilpninti dvasiškiją tuose kraštuose. Tas uždavinys toliau supainioja reikalus, nes Inocentas IV buvo ėmęs stiprinti Rygoje bažnytinę provinciją, paskyręs, paskyręs ten savo legatą su Rusijos/ ir Livonijos vyskupo titulais. Čia turėta galvoj Albertas. Dabar ordenas jau turėjo reikalo ne su paprastu Rygos vyskupu, o jau su popiežiaus legatu, be to, mokytu žmogum /jis turėjo magistro laipsnį/, specialiai įgaliotu rūpintis Bažnyčia tame krašte ir steigti naujas vys= kūpijas. Del to dalyko ordenas pasistengė padidinti savo ener= giją, kad greičiau užbaigtų dalyką del Lietuvos krikštijimo, kad jam atitektų ta garbė.

Taip pat buvo aiškus tikslas, prie kurio ėjo Mindaugas su Lietuva = neprileisti prie Lietuvos krikšto Rygos dvasiškijos. Tas tikslas yra aiškiai matomas tolimesniuose įvykiuose. Kai Romoj buvo derimasi dėl Mindaugo ir Lietuvos krikšto, del Lietuvos vyskupijos įsteigimo, Mindaugas visada, ordeno magistro prikalbėtas, palaikė ordeno pusę. Kai Lietuvoj reikėjo sukurti vyskupiją, tai ordeno magistras Mindaugui pakiša reikalavimą, kad Lietuvos vyskupas būtų išrinktas patiems Mindaugo, kad jam jis patiktų, kas viskas reiškė pastangas, kad Rygos arkivyskupas negalėtų pravesti savo žmogaus į Lietuvos vyskupus. Lietuvos vyskupas neturi priklausyti nuo Rygos, o būti tiesioginiai surištas su Roma. Todel popiežius siunčia arkivyskupui priesaiką, kurią jis turėjo paimti nuo Lietuvos vyskupo, būtent, priesaiką tiesioginės priklausomybės popiežiui. Tačiau arkivyskupas popiežiaus nepaklausė ir pašventino Lietuvos vyskupą, paėmęs priesaiką savo vardu. Vėl Mindaugas, ordeno magistro raginamas, rašo laišką į Romą pas popiežių, protestuodamas, esą jis esąs savarankus karalius, o jo vyskupas = Rygos tarnas; tas nederą jo garbei. Tada popiežius rašo bulę Neuburgo vyskupui, kad šis važiuotų į Lietuvą ir visa padarytų, kaip Mindaugas norės. Galima manyti, kad ordenas šiame klausime panaudojo intrygas, nurodęs, kad Mindaugo konkurentas Tautvilas, buvęs Rygos vyskupo krikštytas tikslu pastatyti Lietuvos valdovu, galėjo pakenkti Mindaugui. Tuo būdu Mindaugas del grąsinančio pavojaus buvo lengvai sukalbamas ir šiame klausime, kaip ordeno magistro Andriaus von Štirland bičiulis, palaikė ordeno politiką. Be to, matome, kad Mindaugą vainikuoja ne Rygos, bet Kulmo vyskupas. Visame tame yra matomas visiškas atskyrimas Rygos dvasiškijos nuo Lietuvos.

Tas buvo naudinga ordenui, kad parodytų savo naudingumą tame krašte esant didesnį, negu Rygos arkivyskupo. Mindaugas Livonijoj irgi galėjo išnaudoti žmonių silpnumus ir supykinti vienus su kitais. Čia Mindaugas stojo ordeno pusėn, eidamas iš vieno su juo prieš Rygos dvasiškiją. Mindaugas dar vienu atžvilgiu sugebėjo panaudoti bičiulystę su ordenu. Lietuvoj nebuvo žmonių, mokančių lotynų kalbą, todel nebuvo kam kores= ponduoti su Vakarų Europa, kadangi tų laikų tarptautinė kalba buvo lotynų. Vokiečių ordenas todel rašė laiškus, korespon= davo su pasauliu Lietuvos vardu. Šale Mindaugo diplomatinių pasiuntinių siuntinėjo ir savo pasiuntinius. Jis rašė ir savo vardu įvairius prašymus į Romą, remdamas Mindaugo politiką. Be to, Lietuva pro Livoniją turėjo išėjimą į Vakarų Europą.

Kaip visados būna tokiuose atsitikimuose, ordenas turėjo užmerkti akį, nežiūrėti į tokius negeistinus dalykus, kaip Mindaugo nesirūpinimas visos Lietuvos krikštu, jo apsileidimas tikybiniuose dalykuose. Ordenas buvo priverstas į tai žiūrėti formaliai = rūpintis, kad Europa apie tikrą dalykų stovį nesu= žinotų, o popiežius manytų, kad visa Lietuva jau yra apsikrik= štijusi. Taip Mindaugo raštuose jau yra kalbama, kad Lietuva daugumoje apsikrikštijusi. Mindaugas gavo net nuosavybėn visus rusų ir totorių kraštus, kuriuose jam pavyks praplėsti kata= likų tikėjimą. Tuo būdu ordeno noru Mindaugas pasidarė ly ir misionierium Europos akyse.

Svarbiausia, kad ordenas pasidarė bejėgis, sukontroliuoti Mindaugą tikybos dalykuose nebegalėjo ir, nors laikė pas jį daug savo pasiuntinių, atstovų, bet nematė, kad Mindaugas de= gina numirėlius, aukoja pagonų dievams, neplatina krikščio= nybės ir vien del politikos laiko save krikščionim.

Kai nebuvo kitos išeities, ordeno vyrai tame norėjo susida= ryti sau naudos. Jei Mindaugas neapkrikštytų Lietuvos, tai ordenas gali reikalauti, kad jam būtų pavesta galutinai ap= krikštyti Lietuvą. Tačiau faktas Lietuvai buvo naudingas, nes Mindaugas turėjo visą laisvę krikščionybės klausime elgtis kaip tinkamas, vokiečių nekliudomas. Lietuvos diplomatija mo= kėjo panaudoti vokiečių ordeno kraštų silpnybes ir išsirinkti tinkamą veikimo liniją.

Su kitais Lietuvos kaimynais Mindaugas buvo taip pat nesilp= nas, būtent, santykiuose su rusais, kurie, totorių paveikti, taip buvo iškrikę savo valst[illegible]je, kad Mindaugas galėjo nuro= dyti Lietuvai tikrą kelią sustiprinti savo pajėgoms. Jis siun= tė savo giminaičius su kariuomene į Rusiją, pats kariavo, nu= eidamas net ligi Smolensko. Turtingi Hanzos pirklių sąjungos miestai, Pliskava /Pskovas/ ir Naugardas, Mindaugo irgi buvo išnaudojami, priimant iš ten kontribucijos būdu daug brange= nybių, aukso ir sidabro, kas labai buvo reikalinga Lietuvos karams. ___ Mindaugas taip pat mokėjo išnaudoti ir pietų rusų kunigaikščių silpnumus. Jam pavojingiausias tada buvo Volyni= jos=Haličo kunigaikštis Danielius. Užėmę Kievą totoriai nenu= ėjo į Danieliaus kunigaikštiją, nepaskubo pasodinti čia savo atstovą, ir Danielius dar 5 metus liko lyg totorių neužkariau= tas. Tada Mindaugas vedė taikingą politiką su Danieliumi, palai= kė su juo taiką ir tik tada susivaidijo, kada 1244 m. Danie= lius turėjo nusilenkti totoriams, prisipažinti esąs totorių chano vasalu, nukeliauti į totorių kraštą ir atlikti vasali= teto ceremonijas. Tas momentas supuola su totorių puolimu, kada buvo pamirštas energingas valdytojas Burondajus. Tada Mindaugas duoda pagelbą Volynijos kunigaikščiui, nusiųsdamas

savo kariuomenę padėti Volynijos kraštui pulti totorius ir gelbėti rusus. Pietų Rusijoj rusai priprato prie lietuvių ki= šimosi į jų reikalus ir sudarė net giminystės ryšius su Lietuva.

Mindaugo laikais lenkai buvo iškrikę, turėjo daug kuni= gaikščių, nepalaikančių tarpusavio vienybės. Mindaugas todel visą laiką puola lenkus ir išnaudoja jų silpnumus.

Tas faktas yra griežtai priešingas pirmiau rusų istoriko Antanavičiaus ir lenkų istoriko Smolkos nurodytam Mindaugo laikų supratimui, būk Lietuva buvusi per silpna ir savo silpnu= mą pripažinusi pradėdama savo tolimąją politiką. Tačiau įsi= žiūrėję į duotąjį Mindaugo laikų apibūdinimą turime pasakyti, kad Lietuva mokėjo išnaudoti svetimas silpnybes, svetimas bė= das, iškilti tarp kaimyninių valstybių ir sustiprėti. Mindaugo sukurta organizacija išbuvo dar porą šimtų metų pagoniška ir atsispyrė prieš kaimynus, neturėdama naturalių sienų, kurias kovose tautai palaikyti daug lengviau, negu esančias atvirame lauke, be kalnų, be upių, be jūrų. Lietuviai ilgam pajėgė at= sispirti prieš savo kaimynus.

Mindaugo įpėdiniai Lietuvoje.

Po Mindaugo mirties Lietuvos istorijoj figuruoja kai kurie kunigaikščiai. Svarbiausi jų yra šie: Treniotas, Tautvilas, Vaišvilkas, Daumantas, Gerdenis ir Švarnas. Apie kiekvieną iš šių kunigaikščių ne daug ką tegalima pasakyti, nes trūkstame apie juos žinių, kadangi tų laikų įvykiais Lietuvoje mažai kas tesidomėjo, todel ir mažai paliko rašto žinių apie tų laikų Lietuvą. Visų aukščiau paminėtų kunigaikščių vardai yra trum= pai tik prie atskirų progų. Del šių priežasčių ir apie pirmuo= sius Mindaugo giminiečius, buvusius bene Mindaugo sesers vai= kus, Treniotą ir Tautvilą, nedaug ko terasime pasakytà anų

laikų raštuose.

Mindaugui mirus Treniotas skaitėsi vyriausiu jo įpėdiniu. Jis pasikvietė savo brolį Tautvilą iš Polocko Lietuvon neva įpėdinystės dalykams aptarti, pasidalyti Mindaugo palikimą. Tautvilas kviečiamas atvažiavo į Lietuvą, bet ne su visa šeima. Jo sūnus paliko Polocke. Su Tautvilu Lietuvon kartu atvyksta, kaip tada buvo suprantama, ginkluota jėga, susidariusi iš jo palydovų. Reikia manyti, kad Tautvilas atvyko pas brolį Treniotą į Mindaugo rezidenciją, kur Mindaugui mirus liko jo turtai.

Tautvilui atvykus pas Treniotą, vienas su juo atvykęs palydovas, rusas Prokopas, arba Proška, pranešė Treniotui, kad esą Tautvilas esąs prikalbinęs savo palydovus užmušti Treniotą. Ar tas dalykas buvo to ruso palydovo provokacija, ar tikras faktas = nežinia, bet šituo įskundimu pasiremdamas Treniotas užmušė Tautvilą. Tačiau pats Treniotas ir neilgai tegyveno, nes, kaip sakoma tų laikų įvairiuose metraščiuose, buvo nužudytas Mindaugo tarnų = arklininkų. Jie pasaugojo, kai Treniotas buvo pirty, užpuolė jį beginklį ir nužudė.

Tokiu būdu išsižudė likę gyvi Mindaugo giminaičiai. Sekantis kandidatas į didžiojo Lietuvos kunigaikščio sostą dabar buvo Vaišvilkas, vyresnysis Mindaugo sūnus. Mes Vaišvilką galime vadinti kandidatu todėl, kad ir po Mindaugo mirties Lietuva užsiliko monarchija su didžiuoju kunigaikščiu priešakyje. Taip Vaišvilkas be pasipriešinimo buvo pripažintas didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu.

Rusų metraštis sako, kad, kai Treniotas buvo nužudytas, lietuviai kreipėsi į Vaišvilką, prašydami, kad jis atvyktų į Lietuvą ir ją valdytų. Tačiau nežinia, apie kokius lietuvius

čia kalbama. Greičiausiai ~~xxx~~ reikia suprasti, kad čia buvo minimi Mindaugo šeimos ~~xxxxx~~ draugai ir šalininkai, kurie gal ir buvo prisidėję prie Trenioto nužudymo, pasiųsdami tam tikslui buvusius Mindaugo arklininkus. Po Treniotos mirties nė vienas didikas nesiryžo užimti didžiojo kunigaikščio sosto. Reikia manyti, kad Lietuvos visuomenėje buvo nusistovėjusi mintis, kad didžiuoju kunigaikščiu galėjo būti tik asmuo, kilęs iš kilnios kunigaikščių šeimynos, kokiu ir buvo Vaišvilkas. Vaišvilkas, būdamas rusų vienuolis, kaip žmogus, atsidavęs ne šio pasaulio reikalams, buvo nedrąsus ir tik tada atvyko į Lietuvą, kada jį parėmė didelė rusų kariuomenė iš Pinsko ir Naugarduko. Tas faktas duoda pamato manyti, kad Vaišvilkas Lietuvos istorijoj ėjo rusų tautos, tikybos ir kultūros pėdomis. Jis buvo pirmas surusėjęs Lietuvos kunigaikštis.

Rusai Vaišvilką palydėjo į Lietuvą, jis pats draugavo su rusais, norėjo nukreipti Lietuvos likimą į rusus. Taip reikia įvertinti trumpą Vaišvilko viešpatavimą Lietuvoj. Apie Vaišvilko viešpatavimą Lietuvoje daug žino Volynijos metraštis, kuris sugeba patiekti apie jį gana aiškių žinių. Mirus Danieliui vyriausias Volynijos kunigaikštis buvo Vasilka. Volynijos metraštis paduoda žinią, kad Vaišvilkas, prieš išvykdamas į Lietuvą, susižinojo su Volynijos kunigaikščiu Vasilka ir pavadinęs jį savo tėvu. Anais laikais toks pavadinimas reiškė politinį aktą. Jei Vaišvilkas pasivadino Volynijos kunigaikščio sūnumi, tai tas reikia suprasti, kad jis pasidavė jo viršenybei. Tuo būdu Lietuvos kunigaikštis yra įterpiamas į Volynijos suverenumą, pasiduoda jai kaip vasalas.

Vaišvilkas dar draugauja ir su kitu Volynijos kunigaikščiu, Švarnu, vedusiu jo sesrį. Rusų metraštis paduoda žinią, kad

Vaišvilkas Švarną įsūnijo, laikė jį savo sūnumi. Tas irgi reiškia antrą politinį, rusams palankų, Vaišvilko aktą. Atsiradimas "tėvo" ir "sūnaus" santykių tarp rusų kunigaikščių ir Vaišvilko turi būti politiškai aiškinamas, kaip naujo Lietuvos valdovo, Vaišvilko palinkimas į rusų /pravoslavų/ tikybą, kultūrą ir tautą.

Vaišvilkas gavęs paramą ir atvykęs su Pinsko ir Naugarduko kariuomene į Lietuvą, iš pradžių pradeda elgtis gana atsargiai su vokiečiais, tur būt, rusų patariamas. Visus vokiečius, Mindaugo laikais patekusius į kalėjimą, Vaišvilkas paleidžia ir leidžia grįžti į Rygą, pareikšdamas jiems norą kaip krikščionis geruoju gyventi su krikščionimis. Ordenas, matomai, norėjo tuo pasinaudoti. Jis optimistiškai išaiškino tą žygį, kaip Vaišvilko prašymą paramos iš ordeno. Kariškos paramos ordenas, kaip žinome iš jo istorijos, buvo pasiruošęs duoti Vaišvilkui. Visa ordeno armija buvo prie Dauguvos, į pietus nuo Rygos, pristumta ir tik laukė Vaišvilko pakvietimo vykti į Lietuvą ir padėti įvesti tvarką. Tos paramos iš ordeno tikslas buvo aiškus. Jis norėjo pasipelnyti, užsikariauti daugiau žemių. Tačiau pats Vaišvilkas, priešingai ordeno norams ir politikai, nepasiuntė pakvietimo, ir iš ordeno kronikos sužinome, kad vokiečiai apsivylė ir turėjo savo didelę kariuomenę komanduoti prieš kuršius ir žemgalius. Yra dar žinia, kad Vaišvilkas pats pranešęs vokiečiams, kad pagelbos esąs nereikalingas. Tą padaręs jis tada, kada Lietuvoje visi ruošęsi nusilenkti jam.

Kiek galima matyti iš tų laikų žinių, daugiausiai sunkumų Vaišvilkai sudarė šiaurės Lietuva. Ir dabar dar mūsų istorija nežino, kur buvo tos šiaurės Lietuvos centras. Kaip tos Lietuvos vardas, ~~Nalšėnai~~, yra minimi visur keliose kronikose

/Nalščanė E.Volteris savo brošiūroje juos yra Nališkiais pavadinęs/. Nėra vienos nuomonės, kur buvo Nalšėnai. Vieni mano, kad jie buvo Aukštaičiuose apie Deltuvą, Ukmergę, Uteną. Kiti, kaip Latvių istorijos tyrėjas Bilenšteinas mano, kad Nalšėnai buvo žemgalių apgyventi, ten, kur dabar yra Bauskė, Žagarė. Tačiau, nors vietos tiksliai ir nenurodo, rusų metraščiai mini, kad dvejus metus šie šiaurės lietuviai priešinosi Vaišvilkui.

Vaišvilkas turėjo užkariauti daug pilių ir išžudyti nesuskaitomą daugybę savo priešų. Nalšėnų valdovas Daumantas, kai visos pilys jau pateko Vaišvilkai, turėjo palikti Lietuvą, pabėgdamas su 300 žmonių į Pliskavą /Pskovą/, ką aiškiai pasako Naugardo metraštis 284 pusl. Rusai Daumantą su pabėgėliais lietuviais priėmė labai įvairiais jausmais. Naugardo rusų kunigaikštis norėjo net išžudyti visus tuos lietuvius pabėgėlius, manydamas, kad toks didelis lietuvių skaičiaus atsikraustymas nėra geras dalykas rusams: esą tie lietuviai gali rusus užpulti, pridaryti jiems visokių nemalonumų, susižinodami su tikrosios Lietuvos lietuviais. Tačiau pliskaviečiai Daumantą priėmė iškilmingai, apkrikštijo jį ir padarė net savo kunigaikščiu.

Del paties Daumanto yra abejonių. Rusų metraščiuose jis yra vadinamas Mindaugo nužudytoju. Tačiau Daumanto dalyvavimas Mindaugo nužudyme buvo tik metraštininko pasaka apie jo susipykimą su Mindaugu del moteries /Daumanto žmona buvo Mindaugo žmonos Mortos sesuo; ji nuvykusi į sesers Mortos laidotuves negrįžo pas Daumantą, bet pasiliko pas Mindaugą, kuris ją vedė/ Ta pasaka tačiau yra ne tikra, o pats Daumanto dalyvavimas Mindaugo nužudyme yra ligi šiol abejotinas.

Daumantas Pliskavą valdė beveik 30 metų,-buvo rusų pliska=
viečių

labai mylimas, beveik rusų šventuoju tapo. Paklaustas rusų Daumantas galėjo prisipažinti dalyvavęs Mindaugo nužu= dyme, o rusų metraštininkai tą galėjo aiškinti įvairiais bū= dais, kodel Daumantas susipyko su Mindaugu ir tapo jo mirties dalyviu. Tačiau jo nuopelnas tame rusų akyse buvo didelis tuo, kad Daumantas, eidamas į karą su Briansko kunigaikščiu, grįžo iš puskelės iš to karo, nedaėjęs galo, pareiškęs, kad blogi burtai jam tame kare nelaimę pranašaują. ___ Tolimesnis Daumanto veikimas atrodo tolygus tiems lietuvių kunigaikščiams, kurių labai daug senovėje keliaudavo į rusus, ten apsikrikš= tydavo, tapdavo rusų kunigaikščiais ir viešpataudavo,. Dauman= tas pabėgo į rusus nustojęs vilties atsilaikyti pries Vaič= vilką. Toliau jis yra žinomas, kaip pasidaręs didelis lietu= vių engėjas. Su savo kariuomene ir pliskaviečiais Daumantas dažnai žygiuoja į Lietuvą, plėšia ją, imdamas belaisvius ir gabendamas juos į Rusiją.

Lietuvos istorijai reikia dar neužmiršti kunigaikščio Gerdenio vardo, apie kurį Lietuvos istorijos vadovėliuose nėra nieko sakoma, bet anų laikų metraščiuose yra duodama faktų iš jo veikimo. Gerdenis atrodo geras lietuvis patriotas, įsiviešpatavęs Polocke po to, kai Tautvilas buvo nužudytas. Ir jo žemes aplankydavo Daumantas. Taip vieną kartą Dauman= tas su pliskaviečiais užpuolė ir užkariavo Polocką, pasiėmė ir išsivežė Gerdenio žmoną su dviem vaikais, Gerdenio tuo lai= ku nebuvo Polocke. Gerdenis, būdamas Polocke, nuošaly nuo Lie= tuvos vidaus vaidų, gynė Lietuvą, kariavo su išorės užpuolikais.

Su vokiečiais Vaišvilkas stengėsi palaikyti taiką, o su lenkais buvo bloguoju, nuolat juos puldinėdamas. Jo žygiavi= muose į Lenkiją, kaip karo vadas, daugiausiai dalyvavo Švar=

nas Volynijos kunigaikštis. Švarnas su lietuviai grobia lenkus nelaismėn, gabena į Lietuvą. ___ Tautiško lietuviško veikimo pas Vaišvilką visame jo viešpatavime nematyti. Galima neabejotinai sakyti, kad lietuvių tautai Vaišvilko veikimas buvo pragaištingas. Juk jo viešpatavimo laikais žuvo jotvingiai, rusų ir lenkų išnaikinti; Prūsų sukilimas buvo galutinai numalšintas, o livoniškė ordeno šaka užbaigė darbą pavergime kuršių ir žemgalių. Visa tai yra dideli lietuvių tautai nuostoliai, įvykę Vaišvilko viešpatavimo metu. Jotvingiai, kurie buvo išnaikinti del veržimosi svetimųjų į jų žemes, pasidarė gudresni ir pareiškė politinį susipratimą. Kojelavičius savo istorijoje paduoda faktą, kalbantį, kaip jotvingiai atbėgą pas lietuvius, kai žuvęs jų vadas, jie prašę pagelbos iš lietuvių, aiškindami: "Šiandie mes žūsim, o ryt priešai ir jus užgrobs, jei jūs mums nepadėsite". Tačiau Vaišvilkui ir jo įpėdiniui "sūnui" Švarnui tas visiškai nerūpėjo. Tautinė politika, kuri be abejo Mindaugui visada rūpėjo, Vaišvilko ir Švarno buvo visai apleista, užmiršta.

Rusų kunigaikštis Švarnas liko vietininku, pavaduotoju kunigaikščio ~~Xxxxxx~~ Vaišvilko. Kai po trijų valdymo metų Vaišvilkas metė valdžią ir grįžo į vienuolyną, Švarnas, kaip tai sako kronika, esą ašarodamas meldęs Vaišvilką, prašydamas dar kiek laiko kartu su juo Lietuvoje pagyventi. Iš to galima spręsti, kad rusų padėtis Lietuvoje buvo ne kokia, jei rusas Švarnas bijojo vienas pasilikti Lietuvoje ir valdyti ją. Tolimesnė istorija to neva Lietuvos didžiojo kunigaikščio nežino, o pati rusų kronika yra pasakiusi, kad jis /Švarnas/ ne daug metų teviešpatavęs Lietuvoje. Iš to reikia spręsti, kad jam nepavyko išsilaikyti ilgiau Lietuvoje, nežiūrint to, kad

buvo vedęs Mindaugo dukterį.

Vaišvilkui ir gyvenimo galas nepavyko: yra išsilikę tikrų žinių, kad jis buvo paskerstas, papiatuas prie visai nelemtų aolinkybių. Pasitraukęs iš valdžios Vaišvilkas gyveno vienuo= lyne. Vieną kartą jis gavo kvietimą važiuoti į Volynijos sos= tinę Vladimirą. Vaišvilkas pasisakė bijąs važiuoti dėl Volyni= jos kunigaikščio Levo, kuris, matomai, buvo labai žiaurus ir grasė Vaišvilkui jį nužudysiąs, kadangi ne jam Vaišvilkas pa= vedė Lietuvą, o Švarnui. Bet kai Vasilka ir Švarnas Vaišvil= kui garantavo gyvybę, jis nuvažiavo į Vladimirą. Ten buvo kri= kštynos, didelė puota, todėl visi buvo nusigėrę. Senis Vasil= ka nusigėręs nuėjo namo gulti, taip pat ir Vaišvilkas nusigė= ręs nuėjo į vienuolyną ir atsigulė. Tačiau kunigaikštis Levas atbėgo į vienuolyną, įsiveržė į Vaišvilko kambarį, dar čia kartu pasivaišino alkoholiu ir supykęs nudūrė Vaišvilką. Vai= švilkas labai keistas vienuolis, nes vienuolio pareigas kuo mažiausiai pildė, žuvo 1267 m., kaip sako rusų metraščiai.

Vaišvilko žuvime atrodo reikšminga viena detalė, būtent, tas, kad čia yra minimas vardas turtingas vokiečių pirklio Markold, kuris taip pat dalyvavo vaišėse, nes jos buvo jo na= muose. Jis, jei tas tiesa būtų, galėjo dalyvauti paskutinio Mindaugo sūnaus nužudyme, nes vokiečių politika buvo tuo ypač suinteresuota. Tas bus dar aiškiau, jei atsiminsime, kad vo= kiečių archyve yra pasilikęs užrašas, kad Lietuva turi atitek= ti vokiečiams, jei Mindaugo įpėdinių sūnų neliks gyvų. Tas žuvimas paskutinio Mindaugo sūnaus Vaišvilko istorijoje yra ne bereikšmės, nes pirma, pasireiškus rusų politikai ir dide= lei įtakai Lietuvoje, kuri po Mindaugo mirties ypač buvo iš i= lusi, galėjo būti statomas klausimas apie lietuvių priėmimo

kūltūros per krikštą ne iš Vakarų Europos, bet iš Rytų, ir, antra, žuvus Mindaugo dinastijai pasidarė atviras kelias dėl valstybės likimo. Priešai, kurių tarpe ir vokiečių ordenas, jau buvo pasiryžę Lietuvą užsigrobti. Vokiečių ordenas tuo tarpu bent atliko artimiausią uždavinį = prisiartino prie Lietuvos, galutinai numalšinęs prūsus ir pavergęs kuršius ir žemgalius. Tačiau Lietuva nežuvo ir greit atsirado norinčių ir galinčių asmenų įsteigti savo dinastijas, kurių antroji, Gedimino dinastija, mokėjo Lietuvoje įsiviešpatauti taip, kad šimtmečiais pasiliko lietuvių, o paskui ir lenkų valdovė ir su lenkų pagelba atliko istorijos uždavinį = ne tik atsilaikė prieš vokiečius, bet ir visiškai sunaikino savo priešą = vokiečių ordeną, apie ką kalba jau tolimesnė Lietuvos istorija.

T r a i d e n i o viešpatavimas Lietuvoje.

Vaišvilkui žuvus ir Švarnui pasišalinus iš vyriausios Lietuvos valdžios, Lietuvos istorijoj susidarė naujas periodas, tamsus, mažai žinomas. Nors mūsų istorikas Narbutas apie tai yra parašęs net IV didžiulius tomus, o Daukantas tam yra paskyręs 1000 puslapių, tačiau tas periodas reikalauja didelės atsargos, kad galėtų atskirti tikrą istoriją nuo pasakų. Tame periode reikėtų kalbėti vien apie politinius kunigaikščius, bet anie romantikai kalba ir mini visai nepatikimų žmonių vardus, suranda net daugybę Lietuvos sostinių, kaip antai: Airiogalą, Olšą /Alšėnai/, Kernavą, Krėvę, Medininkus, Vilnių, Trakus ir tt. Senovės lietuviai vedami nuo Palemono ir Rimgaudo laikų, yra žmonės, turbūt, niekad nebuvę Lietuvoje. Tikrai mes savo istoriją galime pradėti tik nuo Mindaugo, nes apie tuos laikus jau turime, palyginamai, ganėtinai užrašytų

faktų, kad galėtume ką tikro pasakyti. Po Mindaugo ėjo visa eilė veikėjų Lietuvos istorijoj, kuriuos tuo tarpu teko už=baigti Mindaugo sūnumi Vaišvilku ir Volynijos kunigaikščiu Švarnu.

Lietuviai nuo senovės buvo ramūs žmonės, galį daug vargo pakelti, tačiau ir gyvenimo sąlygų spiriami pripratę prie užkariavimų. Pats lietuvių kraštas buvo beveik visai nepri=einamas del savo žiauraus klimato ir niekad nestingančių ba=lų ir miškų. Del tos priežasties į jį buvo galima įeiti tik žiemą. Tokiame krašte valstybę sukūrė ne vienas tik Mindau=gas, bet ir visa eilė žmonių, gyvenusių Mindaugo laikais. Tų laikų Lietuvos visuomenė Mindaugo nesuprato, nes jis buvo per toli nuo jos nuėjęs. Del to jam ir teko žūti, darant są=jungą su vokiečiais. Ilgas Mindaugo viešpatavimas, jo laimin=gi žygiai ties Saule, Durbe, be abejo užtvirtino reikalą tvirtos valdžios. Mindaugo šeimą išžudžius Lietuvos priekyje atsistojo Treniotas, kuris nematė reikalo pakeisti prie Min=daugo susidariusę tvarką. Kaip Treniotas, taip ir sekantis Lietuvos valdovas Vaišvilkas, neturėjo didelių gabumų ir to=del niekuo nepasižymėjo Lietuvą valdydami.

Apie Traidenį daug nežinome. To laiko rašto žinių arba me=traščių pas kaimynus, kalbančių apie jį, beveik visai neran=dame. Čia svarbiausias šaltinis yra rusų metraštis, kurio II=me tome yra minimas Traidenis. Ten yra sakoma, kad jis buvęs blogas žmogus, nesilaikąs teisybės, su žmonėmis elgę=sis labai blogai. Tačiau čia visai nėra kalbama apie Traide=nio darbus, kas mums ir yra svarbiausia. Dar yra pažymima, kad Traidenis vedė antikrikščionišką politiką.

Kaip Traidenis įsiviešpatavo ir kas jį palaikė, nežinia.

Reikia spėti, kad Traidenis buvo palaikomas vosos visuomenės. Traideniui viešpataujant Lietuvai teko vesti daug karų. Karuose kariuomenę jis vedė pats su savo pagelbininkais. Jam teko pulti tusus, tačiau šie jo darbų nemini. Jam teko pulti ir vokiečius, kurie ir paliko daugiau žinių. Taip Livonijos ordeno šakos metraštis moka papasakoti, kas įvyko ordeno karuose su Lietuva. Iš jo paduodamų žinelių spręsdami matome, kad lietuvių santykiai su vokiečiais tada buvo įtempti. Mindaugo laikais, XIII amžiuje, matome lietuvių įsigalėjimą tose vietose, kur dabar yra Latvija, Estija. Tada lietuviai ten šeimininkavo nežiūrint kryžeivių stiprėjimo. Kuršiai, žemgaliai, sieliai buvo Mindaugo didelėj įtakoj, kad net galima sakyti, kad Mindaugas, prieš pat savo mirtį, buvo tikras jų valdovas. Lietuvių kariuomenė laisvai keliauja per jų kraštus, kariauja ten. Taip mūšis ties Durbe ir buvo Kuršių žemėje, netoli dabartinio Liepojaus. Tokie santykiai, buvę Mindaugo laikais, prie Traidenio jau keičiasi. Prie Mindaugo anos tautos priešinosi vokiečiams, nesikrikštija. Dabar jos pasiduoda vokiečių įtakai, kas atsitinka ir su prūsais. Lietuviai prie Traidenio kariavo su Livonija del žemgalių, gyvenančių prie upės Aa. Žemgaliai eina iš vien su lietuviais, bet gale XIII a. turi pasiduoti ir, kaip ir prūsai, išeina iš savo krašto. Vokiečių viršininkas Otto Liutenberg. 1269 m. žygiuoja į Žemgalių kraštą, bet išgirdęs, kad ten žygiuoja ir lietuviai, išsigąsta ir grįžta Rygon.

Prie Traidenio lietuvių akcija ima kilti. Livonijos ordeno kronika sako, kad jie puola Livoniją ir eina į Ezelio ~~xxxxx~~ žemes. Kadangi žiemą jūra buvo užšalusi, tai tas lengvai jiems pavyksta. Vokiečių viršininkas Otto kviečia visus vykti

pagelbon prieš lietuvius. Revelio=Talino apylinkę valdė da= nai ir vienas jų, Sverit, atvyksta jam pagelbon. Atvyksta kviečiami Dorpato vyskupas ir užkariautos tautos. Lietuviai tuo laiku grįžta iš Ezelio dideliu grobiu nešini. Pamatę vo= kiečius jie apsistato rogėmis aplink. Ordeno kavalerija puola, bet nieko nepadaro pasislėpusiems už rogių lietuviams. Lie= tuviai gi subado vokiečių arklius iš už rogių, puola juos ir nugali. Otto su 52 riteriais žuvo kruvinoje kovoje. Nusil= pę vokiečiai daugiau nebemėgina užlaikyti lietuvių, kurie ra= miai sau grįžta. Ta kova ant ledo įvyko 1270 m. vasario mėn. 16 d. Vokiečiai išsirenka sau vadu Andrių iš Vestfalijos, bet jis viešpatauja tik pusę metų. Lietuviai prisiplėšę orde= no žemėse grįžo, bet jis panoro juos pavyti, tačiau privarg= sta ir užmiega su visa privargusia kariuomene, nepalikęs sar= gybos. Lietuviai užpuolė juos, ir Andrius iš Vestfalijos kri= to su 20 riterių.

1270 metų rudenį išrinktas naujas vokiečių ordeno magis= tras Walter'is sudarė planą veikimui prieš lietuvius. Jis panoro užimti lietuvių pasienio tvirtoves ir iš jų puldinėti kraštą, nes kovoti atvirame lauke su lietuviais bijo. Pati svarbioji pilis buvo Tervetenas, kur buvo palikta didelė įgu= la ir sukrauta daug ginklų. 1271 m. iš Rygos ateina kariuo= menė į Mezoten, užkariauja ją, pasodina įgulą ir eina toliau, paima Terveteno pilį. Tada žemgaliai pasiduoda /1272 m./. Kadangi visas kraštas einant senovės dokumentais, buvo suš= kirstytas tarp ordeno ir dvasiškių, tai daugiausiai atiteko Rygai. ___ 1273 m. Walter išvyksta Vokietijon ir nebegrįžta. Tada atvyksta Ernst, su kuriuo Traideniui teko daug kariauti. Ernst sumanė apginkluoti ir sustiprinti Padauguvį, kai 1271 m.

pastato Dinaburgo pilį prie Dauguvos. Šitos pilies tikslas yra užkirsti lietuviams kelią į vokiečių žemes per Dauguvą. Delei to Traidenis ir supyko, ir persigando. Jis su lietuviais ir pasitelktais rusais apgula Dinaburgą, bet jo paimti jam nepavyksta, nes įgula buvo gausi ir gera. Pilei imti buvo pastatytos mašinos akmenims svaidyti, atvyko daugiau rusų šaulių. Nors ir buvo daug įgulos sužeista, bet žaisdos buvo menkos ir karėiviai greit grįžo kovoti. Traidenis laikė apgulęs pilį 4 savaites, bet ilgiau kovoti neįstengė, nes trūko maisto, ir gavo su kariuomene grįžti atgal. __ Ordenas nori atkeršyti Traideniui už užpuolimą Dinaburgo pilies. Ordeno nariai renkasi į Rygą, atvyksta danai su estais, visi kiti feodalai, lyviai, žemgaliai. Taip 1276 m. ordeno kariuomenė eina į Lietuvą. Vokiečių kariuomenė, nerasdama niekur pasipriešinimo, buvo nuėjusi labai giliai į Lietuvą. Taip vokiečiai pasiekė net Traidenio sostinę Kernavą, esančią į šiaurę nuo Vilniaus, ant Neries kranto, apsupo ją ir apiplėšė jos apylinkes. Prisiplėšę vokiečiai skubiai grįžta, nes žiema buvo labai šalta. Lietuviai renkasi į būrius ir seka vokiečius. Prisirinkus pakelyje daugiau lietuvių, jie staiga puola vokiečius. Žemgaliai ir kiti apleido vokiečius kovos lauke. Pats Erst'as ir jo 71 riteris žuvo, grobis buvo atimtas. Taip apipasakoja tą nelaimingą vokiečiams žygį "Eiliuotoji Livonijos kronika". Matomai, karas lietuviams ir Traideniui vyko. Ordenas buvo beveik visiškai sunaikintas. Buvo aišku, kad Livonijos ordeno šakai labiau reikia vienytis su prūsų ordeno šaka. 1279 m. susirinkusi ordeno kapitula išrinko bendrą abiem ordeno šakom viršininką Konradą.

Ordeno padėtis pasidarė sunki, nes prieš jį sukilo žemgaliai.

Žemgalių vadas Nameizė buvo ištikimas Traideniui. Jie nutaria paimti Terveteno tvirtovę, ją paima ir sudegina. Visa pilies įgula žuvo. Nameizė atstatė Terveteną, ten apsigyveno ir net puolė Rygą. Viršininkas Konradas keliauja iš Prūsijos su 34 broliais Rygon ir ima kariauti su žemgaliais. Taip 1280 m. prasideda karas su žemgaliais. Dabliu yra vokiečių apsupta, bet lietuviai ateina pagalbon. Vokiečiai, sudeginę savo mašinas, išsirikiuoja, o lietuviai traukiasi. Besivydami vokiečių rikiai suklumpa balose, bet vistik išsigelbsti.

1281 m. vėl ateina vokiečiai. Jie iš Terveteno pilies vargina visą kraštą. Lietuviai ir žemgaliai nieko negali padaryti. Kyla karas, kurian vokiečių susirenka net iki 14000. Dabar pats Nameizė siūlosi pasiduoti, manydamas apie sutartį, tačiau Konradas sutarties nenori. Tiktai dvasiškiai feodalai priverčia jį tartis. Nameizė gi vyksta pas Traidenį. 1281 m. vyksta į Prūsiją jo pasiųsta kariuomenė ir naikina Christburgo pilį. Konradas pralaimėjo mūšį su lietuviais, nes jo kavalerija buvo persunki. Ties Pozen lietuviai stoja mūšin, pergali vokiečius ir nužudo 33 riterius.

1282 m. mirė Traidenis. Po jo mirties žemgaliai 1290 m. buvo užkariauti, nes vokiečiai nuolat sistematingai naikino žemgalių ūkio derlių ir tuo būdu privertė del bado apleisti juos savo kraštą. Traidenio brolis Sirbutas mušasi su totoriais, o sūnus, Peliūza, 1286 m. mėgina atgauti sau Lietuvos valdžią su vokiečių pagelba. Tam tikslui Peliuza užmuša daug lietuvių kunigaikščių.

Prie Traidenio pagonija vėl sustiprėjo. Buvusios Lietuvoje prie Mindaugo krikščionių tikybos pėdsakai lieka visai išnaikinti, ir dar 100 metų Lietuva pasilieka pagoniška.

Pati Traidenio mirtis nėra žinoma. Taip pat nežinia, kodel jo šeimyna neįsiviešpatavo Lietuvoje. Labai gali būti, kad po Traidenio atsiradusi Lietuvoje nauja, Gedimino, dinastija galėjo turėti šeimyninių ryšių su Traideniu, bet tas irgi yra nežinoma ir dar nėra įrodyta.

Nauja dinastija Lietuvoje. Vytenis /1293-1316/.

Bendrai imant Europos istoriją XIV a. yra labai žymus laikotarpis. Nuo pat pradžios jis pasireiškia visai kita politika, nauju ūpu, naujomis kombinacijomis. Kaip visai Europos istorijai, taip ir Lietuvos istorijai XIV amžius turi tokios pat didelės reikšmės. Kaip dabar mes gyvename respublikų, demokratijų ūpą, taip XIV a. buvo išgyvenamas monarchijų sustiprėjimo ūpas. Romos teisė, visų prisisunkimas buvusia Romos imperijos tvarka, jos atsiminimas paveikė į XIV a. Europos politiką. Tada visur, neskiriant kultūros ar tautos, stiprėjo monarchijos, pavyzdžiui: Francuzija - Pilypo laikais, Maskva - Jono Kulitos laikais, Čekija ir Vokietija - Karoliaus laikais. Lietuvos valstybė irgi sustiprėjo. XIV a. tartum monarchizmo bakterija buvo prasiplėtusi visose kraštuose ir visose tautose.

XIV a. Lietuvos vidaus politikoje irgi pasireiškia persilaužimas. Iki jo lietuviai dažniausiai blaškydavosi po įvairias vietas plėšikaudami, rinkdami belaisvius. XIV a. lietuvių politika nusistato vien prieš vokiečius - vienintelį Lietuvos valstybės priešą. Visi didieji Lietuvos kunigaikščiai, kurių tame XIV a. atsirado daug energingų, nusikreipia į Vokietiją. Del to ir yra svarbus XIV a., kaip laikotarpis, kuriame pasireiškė tiek Europos, tiek Lietuvos istorijoje nemažai persilaužimų.

Patys vokiečiai, atvykę į Prūsų kraštą, priešakyje stato tikybą, bet ištikrųjų tik dėjo pastangas į savo ribų su Lietuva praplėtimą. Vokiečiai įsitikino, kad nė viena tauta, nė vienas kaimynas jiems nesudaro tiek dau pavojaus, kaip Lietuva. Iš pradžių vokiečių ordeno santykyje su Lietuva, tol, kol jis buvo nesustiprėjęs, nesusivienijęs, kol abi ordeno šakos /Prūsų ir Livonijos/ laikėsi atskirų politikų, ypač Livonijos ordeno šaki pasireiškė daug nepasisekimų. Visa eilė jo viršininkų gale XIII a. labai greit keičiasi, nes jie nuolat žųna mūšiuose su Lietuva. Del savo politikos, del karo su Lietuva, Livonijos ordenas buvo visai nusilpęs. 1290 m. Rygoj įvyko didelis ordeno narių susirinkimas, kurio svarbiausias tikslas buvo išaiškinti, ką daryti toliau su Lietuva. Naujas ordeno viršininkas, Hal Huelbach, norėjo nustatyti savo veikimo programą, kuri, matyt, susirinkimo ir buvo nustatyta. Rašytos programos niekur netenka matyti, nes pasitarimų sprendimai paprastai būdavo daromi slaptai. Vis tik iš tolimesnio ordeno veikimo galime spręsti, jog ordenas tame susirinkime buvo kai ką nutaręs. 1/ Ordeno kronistas Dusburgas duoda progos įžvelgti į naują ordeno politiką, nes vienoje vietoje jis didžiuojasi delei ordeno sekmingos politikos nurodydamas, kad plėšikų su lietuvių kunigaikščiu Peliūza puolimas davęs daug daugiau naudos vokiečiams, negu atviras karas. Jei tuo būdu su pasigėrėjimu Dusburgas rašo, pastebėdamas naują vokiečių karo taktiką = plėšikavimo karą, tai, matyt, ordenas priėjo prie tam tikrų įsitikinimų, kad atviroje kovoje su lietuviais mažai tegalės pasiekti ir kad reikia elgtis kitokiais būdais: a/ "latrunculi" = plėšikų gaujos panašios į kazokų ir b/ "strutter" = naujakrikščių plėšikų

gaujos. Tokiems plėšikams buvo duodami geri arkliai, kad greit galėtų užpulti lietuvius, prisiplėšti grobio, ir su juo greit grįžti iš priešų žemės. 2/. Dusburgo paminėjimas apie "latrunculi" geresnį žygį, negu reguliarės armijos, mums dar parodo, kad ordonas buvo nusistatęs stengtis palaikyti nesantaiką lietuvių tarpe. Kiekvienas lietuvis, pabėgęs pas vokiečius ir apsikrikštijęs, buvo gera proga ordenui lietu= vius engti. Toks atsitikimas yra žinomas gale XIII amžiaus. Vienas lietuvių kunigaikštis Peliūza atsidavė vokiečių poli= tikai ir per progą su "latrunculi" įsiveržė į Lietuvos gelmę, norėdamas priversti, kad Lietuva pasiduotų jam, išrinktų jį, kaip savo valdovą = didįjį kunigaikštį. Mums yra žinoma, kad Peliūza buvo Traidenio sūnus, kurio šeimyna kaip tik neįsi= viešpatavo Lietuvoje.

Su XIV amžium Lietuvoje įsiviešpatavo Gedimino dinastija, kuri apsigynė nuo vokiečių, apsikrikštijo ir apkrikštijo visą Lietuvą ir susidėjo su lenkais. Peliūza, kaip kandidatas į Lietuvos sostą, buvo nuvykęs, nes norėjo įsiviešpatauti vo= kiečių jėgos padedamas.

Apie XIII a. lietuvių kunigaikščius ligi XVI a. mes nieko nežinome. Tais laikais Lietuvos istorijos faktai, išskyrus Mindaugo laikus, buvo tamsūs. XVI a. pirmas Lietuvos istori= kas buvo Strykauskas. Jis, norėdamas atpasakoti Lietuvos is= toriją ir nieko negalėdamas pasakyti apie tuos tamsiuosius laikus, vis tik mokėjo Lietuvos istoriją papaildyti vardais, lietuviškai skambančiais. Net mažam Lietuvos istorijos laiko= tarpiui jis duoda labai daug vardų: Šventaragis, sūnus kaž kokio Utenio, vėliau Šventaragio sūnus Gernunt, anūkas Gili= gint, Romunt, Narimunt, šalo kurio istorijoj pastatytas ir

Traidenis. Tokių visokių vardų Stryjkowskis paduoda begales. Rusų istorikas Karamzinas netikėjo tiems visiems kunigaikščių vardams ir barė Stryjkowskį už tai, kad esąs sunaudojęs visų smulkių kunigaikščių vardus sudarymui didžiųjų kunigaikščių vardų ir nustatymui jų į tam tikrą geneologinę eilę. Visai kitaip pasielgė mūsų istorikas=romantikas Narbutas. Jis užsto= ja Stryjkowskį, eidamas savo tautine sanone, nes buvo didelis lietuvis patriotas, kuriam rūpėjo, kad svetimšalis Karamzinas nepašalintų iš Lietuvos istorijos reikalingų vardų. Narbutas ne tik kartojo Stryjkowskio XIII a. kunigaikščius, bet dar įvairių vardų pats/ prideda. Stebėtinas dalykas, kad lietuvių kunigaikščių vardų, rusų istorijos kronikose ir pas vokiečius randamų, niekur neminėjo Narbutas. Tam pavyzdžiu galime duoti XIII a. galo žemaičių kunigaikštį, apie kurį rašė Livonijos "Eiliuotoji Kronika" = Mažeiką, kurį vokiečiai vadiną Mažeke. Tai paskutinė žinia, su kuria autorius užbaigia savo Rimotąją kroniką. Ji pasakoja, kaip Mažeika, surinkęs kariuomenę, įsi= veržia į Kuršą, nueina iki Talseno miesto, jį sudegina, bet pilies paimti neįstengia. Jam grįžtant su grobiu tenka susi= durti su ordeno viršininku Halt. Įvyksta mūšis. Lietuviai no= rėjo per upelį Sieligną pabėgti į Lietuvą, bet jiems kelią užstoja vokiečiai. Mažeikos sūnus žuvo, o tiltas per upelį laike mūšio nugriuvo.

Šitas žemaičių kunigaikštis, Mažeika, be abejo, yra vertas paminėti, nes jis yra neabejotinai buvęs asmuo. Tuo pačiu mo= mentu vokiečiai ima viršų ant dalies lietuvių tautinio gaivalo: 1290 m. žemgaliai tampa užkariauti, kas su kuršiais atsitiko dar anksčiau; apie tą patį laiką ir prūsų ordenas nuveikė vi= sus sukilėlius, ir jotvingiai nustojo gyvavę. Paskutinis at=

kaklus jotvingių vadas Skomont su keliais tūkstančiais kariuo=menės 1277 m. išplėšia Prūsų žemes Pomeranijoj, taip pat Kul=mo žemę. Tačiau jau sekančiais metais jis buvo vokiečių nuga=lėtas, apkrikštytas ir patalpintas vienoje vokiečių pilyje = Baldoje. Tuo būdu lietuvių tauta iš dalies buvo išnaikinta, apkrikštyta. Kuršiai, prūsai, žemgaliai, sudavai ir jotvingiai = vis didelis lietuvių tautai nuostolis. Jei tos giminės būtų ilgiau išsilaikiusios, tai XIV a. būtų žymiai padėjusios Lie=tuvai kovose su vokiečiais. Tačiau galime konstatuoti, kad tų giminių XIV a. jau nebebuvo lietuvių pusėje.

Nauja valdovų dinastija Lietuvoje atsiranda tik XIII a. gale. Pirmutinė žinia apie ją yra iš 1291 m., kada Dusburgas rašo: Liutaveras /lotyniškai Liutuverus/ Lietuvos karalius, pasiuntė sūnų Vytenį su didele kariuome į lenkus. Toj pirmoj žinioj apie naują dinastiją pirmą ir paskutinį kartą yra mi=nimas senasis Liutaveras. Vėlesnės žinios apie jį nerandame, ir nuo jo prasideda visa eilė kunigaikščių. Jo vardas yra į=vairiai rašomas. Vokiečiai, negalėdami įsigilinti į mūsų fone=tiką, užrašė jį kaip Putuverus, kiti = Pucuverus. Lietuvos istorijoj paprastai jis yra rašomas Liutaveras, nors Stryjkovs=kis kažin kodėl jį pavadino Ūtinerus.

Taip naujos dinastijos Lietuvoje pradžia buvo aiškinama ligi XVI a. XVI amžy, laike paskutinių Jogailaičių viešpata=vimo, visi norėjo sužinoti bent ką apie seną Liutaverą ir jo vaikus, bet to neįstengė. Kai šita dinastija XVI amžy baigia savo amžių, tai Maskvos kunigaikščiai labai kreipia dėmesį į Lietuvą. Kadangi sostas pasidarė renkamas, tai Maskvos kuni=gaikščiai tikėjosi, kad Lietuva gali pakliūti į jų rankas. Tam tikslui Maskva XVI amž. per savo lietaratūrą yra savotiš=

kojo

šviesoje išaiškinusi Gedimino dinastijos atsiradimą. Taip pat ir vokiečiai XVI a. norėjo mums "padėti išaiškinti" savo istoriją. Jie sukūrė net tam tikrą legendą. Turėdami savotiško tikslo jie sako, kad naujoji dinastija, liutavero ir Vytenio, yra susidariusi visai negarbingu būdu. Esą Gediminas buvęs arklininkas, susimeilavęs su Vytenio žmona, užmušęs jį ir tuo būdu tapęs Lietuvos valdovas. Taip pasakoja Olyvos kronika toj savo daly, kuri buvo surašyta po Jogailos išrinkimo į lenkų karalius. Tuo vokiečiai norėjo sudaryti nepalankią Lietuvos valdovams legendą, kad tuo galėtų pakenkti Jogailai, Gedimino anūkui.

Rusų metraščiai turėjo tikslą paskelbti legendą, kuria norėjo nurodyti, kad Maskvos kunigaikščiai esą teisėti Lietuvos valdovai, o Lietuvos kunigaikščiai esą beteisiai, žemos kilmės. Taip rusų metraščiai pasakoja, kad 1293 m. iš Latijo nelaisvės išsprukęs kaž koks Vytenec, kunigaikštis, kilęs iš Smolensko rusų kunigaikščių giminės. Esą tas Vytenec atbėgęs į Žemaitiją, apsigyvenęs pas kaž kokį bitininką, susituokęs su to bitininko dukterimi, išgyveno su ja 30 metų nesusilaukęs jokios šeimynos ir buvęs perkūno nutrenktas. Tada jo žmona, bitininko duktė, ištekėjusi už jo tarno, berno Gedimino ir pagimdžiusi jam 7 sūnus, iš kurių ir išėjęs Lietuvių kunigaikščių būrys.

Vėliau, kai imta ieškoti dokumentų Rygos archyve, paaiškėjo, kad Gediminas buvo ne Vytenio sūnus, kaip kad daugelis mano, bet jo brolis. Taip Liutaveras turėjęs 3 sūnus: Vytenį, Gediminą ir Varną.

Lietuvos istorikai irgi tuo klausimu, kaip atsirado nauja dinastija, buvo susirūpinę. Taip Narbutas panorėjo sujungti

senąją Traidenio dinastiją giminystės ryšiais su naująja dinastija. Kadangi Bychovco metraštis tvirtina, kad Liutaveras, Gediminas, Vytenis kilo iš Airiogalos, iš Žemaičių krašto, tai pas Narbutą yra susidariusi sekanti teorija. Vieną kartą esą Traidenis užvažiavo į Airiogalą, pamatė ten jauną kunigaikštį Vytenį, pasiėmė jį pas save, padarė savo kambariniu, paskui padarė maršalu, kariuomenės vadu, ir Vytenis po Traidenio paveldėjęs Lietuvos sostą. Traidenio brolis Daumantas, Polocko kunigaikštis, pavydėjęs jam Lietuvos sosto, pasamdęs 6 mušeikas, kuriems pavyko Traidenį užmušti. Tada jis su kariuomene įėjęs į Kernavę, bet jam kelią užstojęs Vytenis ir Daumantas turėjęs grįžti į Polocką nieko nepešęs. Traidenis dar turėjęs sūnų Rimunt, kuris, kaip pravoslavas, buvo vadinamas Vosyly, vienuolynan įstojęs tapęs Laurentius ir kaip vienuolis negalėjęs užimti tėvo Traidenio sosto, todel visiems lietuviams nurodęs, kad į sostą esąs tinkamas Vytenis. Tuo būdu įsiviešpatavusi nauja dinastija, Traidenio sunaus rekomenduota. Ta legenda tai buvo lietuvių noras įrodyti, kad Lietuvos valdovai pasikeitė ne piktuoju.

Tačiau pats Bychovco metraštis, kuriuo Narbutas pasinaudojo sudarydamas tą legendą, neabejotinai yra XVI a. padarinys. Jis žino apie viską, bet be didelės fantazijos moka gražiai meluoti. Pirmiausiai, Daumantas yra gyvenęs ne Traidenio, bet Mindaugo laikais, Polocko kunigaikščiu niekad jis nėra buvęs, o yra buvęs Pliskavoj. Apie Rimuntą, Vosyliją arba Lavrentių galima pasakyti, kad tai yra ne kas kitas, kaip Mindaugo sūnus Vaišvilkas, o ne Traidenio sūnus.

Apie naujos dinastijos įsiviešpatavimą Lietuvoje, be vienos Dusburgo žinios, kuri mini Vytenio tėvą Liutaverą, kitų to

laiko žinių neturimo. Iš XVI a.metraščių ir kronikų matyti, kad XIII a. įvykiai buvo užmiršti, kad buvo mėginta sudaryti pasakų apie tuos įvykius, ir kiekviena tauta norėjo tai savaip nušviesti, norėdama turėti iš to naudos.

Vytenio laikai pasižymėjo dideliu darbštumu. Stebėtinas dalykas, kad puolimų į Rusiją Vytenio laikais mažai tėra ži=nomų, tuo tarpu, kai seniau, pradžioj to amžiaus, buvo beveik vien tik su rusais kariaujama. Šiais laikais Vytenis puola vakarus: lenkus, vokiečius, prūsus. Pirmas Vytenio puolimas lenkų yra žinomas 1283 m., kada buvo nužygiuota į Sandomierių. Puolimas pavyko ir lietuviai atsivedė 6000 belaisvių. 1294 m. Vytenis, "dux Lithuaniae" vėl šeimininkauja Lenkijoj. Kartais iš Lenkijos yra atvaroma po kelias dešimtis tūkstančių belai=svių /vienoj vietoj metraštis nurodo skaičių net 40000/. Kyla klausimas, kam lietuviams buvo reikalinga tiek belaisvių, ku=rie vėliau davė progos Lietuvos priešams sakyti, kad Vilniaus apylinkės esančios ne lietuvių apgyventos, bet lenkų nuo seno=vės kaip belaisvių įvežtų į Lietuvą ir ten apgyvendintų. Ai=šku, kad tiek daug belaisvių buvo reikalinga tam, kad Lietuvos žemės galėtų būti apdirbamos, kada lietuviai neturėjo tam lai=ko, nes jiems reikėjo kariauti su vokiečiais.

1296 m. Vytenis, vadinamas Lietuvos karaliumi, žygiuoja į Livoniją. Tokie puolimai pasikartoja beveik kas met. 1290 m. ordenas užpuolė Rygą. Miestiečiai pasikvietė talkon lietuvius, kartu su jais eina prieš vokiečius. Mūšis įvyksta ties Torei=dos upe, kuriame žūna 22 riteriai ir 1500 vokiečių kariuomenės. 1295 m. yra užpuolamas Kulmo kraštas, o 1309 m. Varmijos kra=štas. Varmijos kraštas buvo užpultas ir 1311 m., kada lietu=viams žygis nepasisekė. Jie grįždami su grobiu ir belaisviais

iš Varmijos krašto sustojo pailsėti, bet vokiečių kariuomenė juos pasivijo, netikėtai išblaškė ir atėmė 1200 žmonių, kuriuos lietuviai varėsi nelaisvėn. Tam džiaugsmingam pasisekimui paminėti ordenas įsteigė Torne vienuolyną.

1314 m. lietuviai terioja Torno kraštą, 1315 m. Ragainės kraštą, kada išdegino visus Ragainės apylinkėsjavus laukuose. Taip žygiai prieš vokiečius Vytenio laikais pasikartoja kas met ir toliaus. — Iš tų visų žygių matom, kad lietuvių energija Vytenio laikais buvo didelė. Kad apsiginti nuo tokių lietuvių puldinėjimų, vokiečių ordenas Lietuvos pasienyje statosi tvirtovių. 1289 m. ordenas su kariuomene prisiartino prie Nemuno, pastatė Ragainės ir Tilžės pilis, iš kurių visą XIV a. puldinėja Lietuvą ir Žemaitiją. Apsigynimui nuo vokiečių naujai dinastijai tenka užbaigti Lietuvos kariuomenės organizaciją.

1313 m. vokiečių ordenas, norėdamas giliau įsibriauti į Lietuvą, netoli dabartinio Jurbarko ant Nemuno kranto pastatė stprią pilį = Christmemel. Yra žinoma, kad lietuviai 1315 m. net 17 dienų šturmavo tą Christmemelį /Skirsnemunę/. Čia lietuvių kariuomenė buvo atsigabenusi net artileriją, susidedančią iš akmens svaidymo mašinų. Tais pačiais 1315 m. lietuvių kariuomenės yra puolama ir Ragainės tvirtovė.

Sekdami vokiečių pavyzdžiu lietuviai Vytenio laikais vokiečių pasienyje irgi pasistato daug pilių. Šitų pilių vardai, ypač nuolat minimi Dusburgo kronikos, mums yra žinomi šie: Junigėda, buvusi į vakarus nuo Dubysos įtakos į Nemuną, Pista, Kiemelis, Antkainis /Onkaim/, Gedimino pilis /Castrum Gedimini/, Bisėnai, buvę į rytus nuo upės Mintaujos įtakos, Sutra, Putenikė, Medcragen, Kolainių ir k. Tokių lietuvių pilaičių buvo labai daug, ir vokiečiams tik įėjus į Lietuvą tenka jas imti,

norint eiti toliau. Tos pilaitės ir buvo statomos tam, kad priešai negalėtų eiti giliau į kraštą. Jos dažnai būdavo sunaikintos, bet ir vėl greit atstomos. ___ Pasienio pilaitėms saugoti buvo į jas skiriami garnizonai. Visa apylinkė laikė tam tikrą skaičių ginkluotų vyrų. Po mėnesio ateidavo kiti ginkluoti vyrai ir pamainydavo pirma buvusį garnizoną. Tuo būdu pilyse gyvendavo nuolatinė įgula, ir vokiečiams jas paimti būdavo gana sunku. Tačiau nežiūrint to, pilių gynimas ne visada vyksta, nes Lietuvoje atsiranda partijų, ypač Peliūzos partija, kurios išduodamos padeda vokiečiams paimti pasienio pilaites. Taip yra žinoma, kad 1302 m. Antkaimio pilis jos komendanto Treilės buvo įduota vokiečiams. Apie tai pranešą vokiečiams Treilė, pasiųsdamas savo sūnų Pimoną pranešti, kad nori pas juos pereiti, apsikrikštyti ir puldinėti Lietuvą. Buvo susitarta, kad vokiečiai netikėtai puls Antkaimį, o šie turi juos įsileisti į pilį. Taip vokiečiai išmuša visus pilies vyrus, ir tik Treilės šeimyna lieka gyva, kuri buvo paimta, apkrikštyta ir išvežta į Ragainę. 1307 m. Spudas susitarė su Ragainės vokiečiais ir įdavė savo tvirtovę, apsikrikštijo ir su broliais ir tėvais perėjo pas vokiečius.

Vytenio laikais daugiausiai lietuvių naikinimu pasižymėjo vokietys, Raigainės viršininkas, Liudvikas Liebencelle, kuris mokėjo taip energingai lietuvius ir jų kraštą naikinti, tuštinti, kad ištisos Žemaitijos apylinkės po 6 metų liko visai tuščios, be gyventojų, apaugo nepereinamais miškais.

Iš pasisekimų kovose su rusais Vytenio galima užrašyti tik vienas. 1307 m. jis savo brolį Vainą pasodino Polocke ir tuo galėjo Polocką galutinai prijungti prie Lietuvos. Tačiau smulkiau apie tą karą, apie nugalėjimą, pasidavimą, net apie laiką, nežinome. Tuo būdu buvo padėti tolimesni lietuvių žygiai

į Rusiją, kurių tiesioginis tikslas buvo gauti rusų pagelbos, kad atsilaikyti kovose prieš vokiečius. Gedimino, Vytenio bro= lio,/ne sūnaus/ viešpatavimas Lietuvoje ir turi būti supran= tamas ta prasme, kad Gediminas ėjo toliau tais pačiais keliais, kaip jo brolis Vytenis. Gediminas pasivadino net lietuvių ir rusų kunigaikščiu, nes rusų teritorijų užkariavimas įėjo į jo politinę programą. Iš Rusijos Lietuva gauna lėšų, kareivių ir darbininkų.

Tų laikų draugavimosi su rusais politika, jų užvaldymas, pripratino lietuvius prie rusų kalbos, jų rašto, ir sudarė ypatingą valstybę, kaip ir lietuvišką, kaip ir rusišką.

Kadangi Gediminas gyveno, valdė ir veikė jau XIV a., o mums reikėjo kalbėti apie Lietuvą, jo įvykius, tik ligi XIV amžiaus, tai tuo ir teks baigti šio semestro paskaitas.

=.=.=.=.=.=.=.=.=.

=.=.=.=.=.=.=

=.=.=.=.=

=.=.=

=